

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X (Print) • ISSN 2738-845X (Online)
година XXX (LXIX)

5•2023

РЕДАКТОР д-р ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ИЛКА СТРАКА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 7.5 ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2023

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на резюметата Деница Спасова

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Снимка – Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Анна Ангелова
Антоанета Лесенска
гл. ас. д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загоров
проф. д.и.н., д.н.к. Вера Бонева
проф. Владимир Ключев
Десислава Иванова
д-р Елизабета Георгиев
д-р Иван Александров
гл. ас. д-р Ивета Рашиева
проф. д-р Красимира Александрова
Кристиана Димчева
д-р Мария Бранкова
д-р Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Савина Цонева
д-р Силвия Найденова
ас. Силвия Филипова
доц. д-р Християн Атанасов
Юлия Карадачка-Симеонова
д-р Яница Радева

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития	Яница Радева Литературно четене и представяне на антологията „Стихопади“, издание по повод 145-ата годишнина на Националната библиотека
5–7	
	Бояна Минчева Трети ръкопис от колекциите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е включен в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО
8–10	
	Изложба: Математиката в арабските ръкописи от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
11–22	
	Ели Иванова Представяне на фототипно издание по повод 170-годишнината от рождението на Константин Стоилов
23–25	
Библиотечни практики	Габриела Ангелова За описването на славянската кирилска печатна сбирка в Библиотеката на Рилския манастир
26–36	
	Теодора Костадинова Open Source и българските библиотеки: реферативен обзор
37–51	
Минало	Вера Бонева „Длъжност ми е да кажа...“ – 16 септември 1872. Етюд върху писмо на Васил Левски до Любен Каравелов
52–58	
Ракурс	Елена Азманова-Рударска Иван Грозев в българската литературна история и критика през последните 30 години (1990–2020)
59–73	

Годишнина	<i>Радка Пенчева</i>
74–77	Съвременен поглед в белетристиката на Рачо Стоянов По повод 140 години от рождението му
Нова книга на НБКМ	<i>Вера Василева</i>
78–102	Втора част на описа на документите за стопанската история на България
103–106	Библиографски справки
107–117	Календар'2024
119	Талон за абонамент'2024

Литературно четене и представяне на антологията „Стихопади“, издание по повод 145-ата годишнина на Националната библиотека

ЯНИЦА РАДЕВА

Literary reading and presentation of the anthology “Poems”, publication on the occasion of the 145th anniversary of the National Library

Yanitsa Radeva

Summary

In front of the National Library “St. St. Cyril and Methodius” the anthology “Stihopadi” was presented. The event is part of a series of initiatives to mark the Library’s 145th anniversary. The anthology includes 145 poems by 29 contemporary Bulgarian poets. The following took part in the literary reading: Boyko Lambovski, Ivan Landzhev, Tsveta Delcheva, Petar Chuhov, Aksinia Mihailova, Kristin Dimitrova, Plamen Antov, Iliana Deleva, Amelia Licheva, Aziz Shakir-Tash, Elizabeta Georgiev, Galina Nikolova, Valeri Valeriev, Kaloyan Pramatarov. The event was also attended by the Mayor of Sofia, Yordanka Fandakova.

Key-words: National Library “St. St. Cyril and Methodius”, anthology, poems, contemporary, Bulgarian poets, literary reading.

На 27 септември т.г. в градината пред Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ беше представена антологията „Стихопади“. Събитието е част от поредицата от инициативи по случай 145-ата годишнина на Библиотеката. Антологията включва 145 стихотворения от 29 съвременни български поети.

Проф. Амелия Личева прочете свое стихотворение и поздрави Националната библиотека за нейния юбилей и каза като преподавател от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, че тази година той също има юбилей и е хубаво двете институции да работят заедно.

Йорданка Фандъкова, кмет на София, и проф. Красимира Александрова

В литературното четене, посветено на годишнината на Библиотеката, взеха участие поетите Бойко Ламбовски, Иван Ланджев, Цвета Делчева, Петър Чухов, Аксиния Михайлова, Кристин Димитрова, Пламен Антов, Илияна Делева, Амелия Личева, Азиз Шакир-Таш, Елизабета Георгиев, Галина Николова, Валери Валериев, Калоян Праматаров. Те прочетоха по едно стихотворение, включено в антологията, и споделиха с няколко думи за връзката си с Националната библиотека. Калоян Праматаров изказа задоволство от присъствието на директорката на Народната библиотека „Детко Петров“ в Цариброд – Албена Милев, и изтъква важноста българската държава да поддържа връзки с общностите си извън пределите на България.

На събитието присъства и кметът на София, Йорданка Фандъкова. Тя връчи поздравителен адрес на директорката на Националната библиотека, проф. Красимира Александрова, по повод годишнината на Библиотеката: „Позволете ми в този празничен ден да изразя уважението си към вас за професионализма, всеотдайността, непрекъснатия труд и посвещение в благородната мисия по разпространение на книжовната култура“.

Проф. Красимира Александрова приветства поетите и потърси символика в четенето на поезия точно до паметника на Светите братя Кирил и Методий. Тя разказа за предстоящите издания на Библиотеката, свързани с юбилейната годишнина. До края на годината ще излезе още едно издание на Националната библиотека, свързано с годишнината ѝ – луксозното издание „Перли в короната“, с текстове за ценни издания от колекциите на Библиотеката. Проф. Красимира Александрова предложи с празничното четене да бъде почетен и поетът Пейо К. Яворов, който

Гостите на събитието имаха възможността да чуят изпълнението на Виктор Теодосиев, абсолвент на Националното музикално училище „Любомир Пипков“ и носител на множество международни награди. Той изсвири композицията за валдхорна „Испания“ от Виталий Буяновский

е връстник на Националната библиотека и е бил неин служител от 1903 г. до 1908 г. Директорката на Националната библиотека откри литературното четене, като прочете стихотворението „Материя“ от Калин Донков, включено в антологията.

Д-р Яница Радева, редактор към издателския център на Националната библиотека, разказа за замисъла на антологията: „Подборът на поетите се основаваше на участието им в събитията в Клуб „Писмена“ от 2021 г. до началото на 2023 г., когато започна подготвянето на антологията. За нея бихме могли да мислим като за моментна снимка от първите двадесет години на XXI в.“. Тя благодари на поетите за техния отклик да участват в антологията, както и на дизайнерката на декора на празничното четене – художничката Маргарита Дончева. Декорът с двете български азбуки – глаголица и кирилица – ще остане да радва посетителите и гостите на Националната библиотека и след литературното четене.

Поетите, участващи в антологията, получиха авторския си брой от изданието, по един брой от фототипното издание на стихосбирката „Стихотворения“ от Пейо Яворов, също издадена от Националната библиотека, и по един брой от сп. „Библиотека“. Всички издания можеха да бъдат закупени по време на събитието. Всички, които желаят, могат да ги купят от отдел „Регистрация“ до централния вход на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Трети ръкопис от колекциите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е включен в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО

Бояна Минчева

**Third manuscript from the collections of the national library of Bulgaria
“St. St. Cyril and Methodius” is included in UNESCO
Memory of the World Register**
Boyana Mincheva

Summary

The publication comments on the successful inclusion of the Mawlana's "Masnavi-yi ma'navi" (Spiritual Couplets) transcript, dated to the XVIth century and stored in the National library of Bulgaria, in UNESCO Memory of the World Register.

Key-words: UNESCO, Memory of the World Register, Mawlana Jalāl ad-Dīn Rūmī, Spiritual Couplets.

Препис от XVI в. на „Духовни двустишия“ (“Masnavi-yi ma'navi”) – произведение на световноизвестния персийски философ, мистик, духовен водач и поет Мевляна Джалал ад-Дин Мухаммад б. Мухаммад Хусайн ал-Балхи Руми (известен най-вече като Руми), е включен в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО. Съчинението е наричано от своите съвременници „коментар на Корана на персийски“, поради мъдростта, богатството на словото, изискания стил, символизъм и многопластовост, с които се отличава. Произведенията на Руми са преведени на много езици. Съществуват множество техни преписи в различни колекции по целия свят. Неговите трудове са от изключително значение за изучаването на историята и културата на хората от източните страни. Те съдържат сентенции и мъдри поговорки, набор от поучителни сюжетни стихове, примери от живота на пророците и др.

Ръкописът, който е единственият препис на произведението на поета в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, се съхранява в колекцията към отдел „Ориенталски сбирки“ със сигнатура ОР 3500. Отличителна особеност, която придава допълнителна стойност на този препис, са наличните шест печата на л. 1г в кодекса. Те свидетелстват, че ръкописът се е предавал от ръка на ръка между 1701 г. и 1843 г. (1113–1259 г. по Хиджра), преди той да попадне в библиотеката в Самоков, откъдето е донесен в Националната библиотека.

Ръкописът на „Духовни двустишия“ (“Masnavi-yi ma‘navi”) от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Участниците в срещата

В колективното вписване на произведения на Руми в регистъра „Паметта на света“ са включени още ръкописи от книгохранилища в Германия, Иран, Таджикистан, Турция и Узбекистан. Успешното финализиране на процедурата по вписването беше отбелязано с кръгла маса и празнична церемония, проведени на 28 септември 2023 г. в гр. Коня, Турция – мястото, в което персийският поет прекарва по-голямата част от земния си път. Годината на вписването в регистъра съвпада със 750-ата годишнина от смъртта на Руми. Преписът на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ беше представен пред участниците във форума от Севдийе Али – архивист към отдел „Ориенталски сбирки“ и експерт в областта на арабографичната книжнина.

Организаторите на събитието, проведено под председателството на проф. д-р М. Йоджал Огуз – президент на Турската национална комисия за ЮНЕСКО, и проф. д-р Мустафа Сафран – председател на специализирания национален комитет на Регистъра „Паметта на света“ към ЮНЕСКО, отправиха приветствия и благодарности към участниците в срещата. В хода на дискусиите бяха очертани възможности за бъдещи колективни кандидатури, свързани със защитата, популяризацията и опазването на световното книжовно наследство.

Досега в Регистъра „Паметта на света“ към ЮНЕСКО са включени три ръкописа от колекциите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – *Енински апостол* от XI в., *Борилов Синодик* от края на XIV в. и *“Masnavi-yi ma'navi”* („Духовни двустийшия“) на Руми от XVI в., вписани съответно през 2011, 2017 и 2023 г.

Математиката в арабските ръкописи от фонда на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“

Изложбата представя средновековната математика в ръкописи на арабски език, съхранявани в колекцията на отдел „Ориенталски сбирки“. Избрани са три аспекта: първият са ценни трудове по аритметика, алгебра, геометрия и други науки, свързани с тях. Показани са страници от съчинения, преведени от гръцки и от старосирийски, както и оригинални трактати, написани на арабски. Техните автори са видни математици, астрономи, лекари и философи.

Вторият аспект е свързан с вида на системите от цифри, използвани в ръкописите за записване на числата и на основните математически задачи и действия.

Третият аспект насочва към практическото приложение на знанията по аритметика и геометрия при създаването на различните видове писма и развитието им в изкуството на калиграмите и арабските. Прекрасните унвани и титулни страници, оформянето на текста в ръкописите, както и подвързването на кодексите, свидетелстват за способностите и уменията на средновековните книжовници да боравят с пособи-ята за чертане, багрите и четките.

Ориенталските ръкописи, съхранявани в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, са издани на арабски и османотурски и представляват една от представителна на развитието на арабската и османотурската литература. Те са събрани от обществени и частни библиотеки, съществували у нас преди Освобождението.

Колекцията от арабски съчинения в областта на математическите науки и свързаните с тях астрономия и география, по-вече от ценни и редки произведения. Те свидетелстват за преводаческото движение през IX и X в., чиито център е Домът на мъдростта в Багдад. Учените от Багдадската школа превеждат и коментират всички значими трудове на древногръцките учени непосредствено от гръцки или от старосирински (сирийски), тъй като на него са били преведени повечето антични съчинения в областта на математиката, астрономията, философията и медицината. При халифите ал-Мансур (754-755) и ал-Мамун (813-833) във Византия са изпращани учени, които да издирват и събират необходимите ръкописи. Сред тях са Коста ибн Лука и Хунайн ибн Исак, които владеят свободно и прите саща. Самите преводачи са автори на оригинални съчинения и на коментари върху преведените текстове, които допринасят за тяхното възприемане и разбиране.

Оригиналните съчинения по аритметика и геометрия, написани на арабски език, които са част от фонда на ИБKM, са в две основни групи. Едините са анонимни, а вторите са на известни автори.

Изходните
на „Книга за
измерването на
равнини и сферични
фигури“ на Балу
Мука

От Насир аз-
Дин Мухаммад б.
Мухаммад ал-Туси
(ум. 597/1201)

Изходните
на „Книга на
Давид“ на
Евлия

От Насир аз-
Дин Мухаммад
б. Мухаммад
ал-Туси (ум.
597/1201)

Трилатин
описание
„Кръгове по
астрономия“
от Махмуд б.
Умар
ал-Дикемши
(ум. 1406)

Изходните на
книжката „За
двукратната
се сфера“ на
Абдулвахит

От Насир аз-
Дин Мухаммад
б. Мухаммад
ал-Туси (ум.
597/1201)

Обучението по математика от Х в. наистина започва с „Началата“ на Евклид, за да завърши с известния „Алмагест“ на Птолемей и

включва т.нар. „средни книги“. Към тях се отнасят съчиненията на Евклид – „Оптика“, „Дании“ и „Явления“, двете „Свещеники“ на Теодосий и Менелай, трактатите на Автолук „За сферата и цилиндъра“ и „Квадратурата на кръга“, „Лема“ на Архимед, „За разстоянието на Слънцето и Луната“ от Аристарх; „За дните и нощите“ на Теодосий, както и „Апифорик“ на Хипсикъл. Повечето от посочените трудове се откриват в ръкописната сбирка на НБКМ в два от най-ранните кодекси.

В началото на Византия от тях са изредени седемнадесетте трактата, които съдържа. Сборникът включва и оригинални трудове на Сабит

ибн ал-Корра (поч. 900) и на Насир ад-Дин ат-Туси (поч. 1274), както и негови коментари на „средните книги“. С особена известност се ползват изложенията, които ат-Туси

прави на съчиненията на Евклид, на трудове на Теодосий от Витиния (поч. 100 г. пр. н. е.), на Автолук и др. Той е автор на „Книга за формата на сеченицата“ и на „Трактат, сменящ съмненнието относно успореднише линии“. Съдържа Разяснение на петия постулат от книгата „Начала“ на Евклид с изложение на установените за него доказателства.

Утвърдени помагала по аритметика и геометрия са използвани като учебници. Баха ад-Дин ал-Амил (поч. 1622) е автор на „Трактат по аритметика“. Муса Кагизаде (поч. ок. 1412) е коментирал съчинение на ас-Самарканди за геометричните фигури.

Съдържание на ръкопис по математика и астрономия с оригинални арабски текстове и преводи от древногръцки.

„Книга за формата на сеченицата“ от Насир ад-Дин Мухаммад ат-Туси (ум. 597/1201)

Арабската математика и астрономия, развили върху основата, положена от древногръцките и индийските учени, запазват двете основни направления – теоретическото и практическото.

▲ Така аз Дин Обсерваторията в Истанбул

▲ „Коментар върху „Поучителния трактат“ на ал-Туси“ от ал-Низам ал-Низами (поч. след 1446)

Страници от трактат по астрономия: „Предел на постигнатите знания за небесните сфери“ от Кутуб аз-Дин Мамун ибн Масуд ал-Ширази (поч. 131 г.) – известен персийски астроном, математик, лекар и философ.

▲ „Голям трактат за разкриването на астрономията“ от Абд ар-Рахман ибн Мухаммад (поч. 1693)

В началото на своя извес-
тен трактат
„Ал-Джабр
уа-л-мукабала“
(Възстановява-
не и противополо-
жаване), Мухаммад
ибн Муса ал-Хоре-
зми (787-ок. 850 г.)
изрежда сферите на
приложение на матема-
тическите знания като
пояснява, че е съставил
кратка книга за алгеб-
рическите изчисления. В
нея е включил „прости и
сложни въпроси на ари-
тиметиката, тъй като
това е необходимо на
хората когато раз-
делят наследство,
съставят завеща-
ния за разпределяне на имущество, когато водят съ-
дебни дела или се занимават с търговия и най-различ-
ни сделки, както и при измерването на земните площи,
прокарването на канали или строежа на различни гра-
дежи и при много други свои дела“.

▲ За наследственото
право“ от Ибрахим Чауш
заде (поч. 1643)

В медицинските енциклопедии и справочници са включени и повсеместни за работата с дробни и изчисляване на мерки и теглания, необходими в лекарската практика.

Индия-арабските цифри от 1 до 9. В арабските средновековни ръкописи-се използват няколко бройни системи за записване на числа. Най-разпространена е с позиционен принцип и се нарича индия-арабска. Тя е позиционна и има няколко версии с известни отликите.

Втората система използвана била от арабската абул, не е позиционна, тъй като цифровите знаменител на брояване съвпадат с единичните, десетичните, стотенците и хиляди. Тя се нарича „пресмятане със сумиране“. Коеято отбелязва на начина за изчисляване на дадените числа. И двете са още като абул, но първата на първите четири броя.

За да се улесни запаметяването на погрешките им, брояците се групират по три или четири в осем групи (на първото два реда). Те се въвеждат и в българските, тъй като запаметяването на арабските е числа от сармотианството. Съществуват източни и западни системи абул, разпространени в мюсюлманския свят, които са малко.

Съществуват още и съвместен шифър от фигури и разпределен брой черти. Броят на косите черти е пряко съответства на порядъния номер на групата букви, а на тези явява – на порядъния номер на копията буква и групата.

В този ръкопис знаменител за нула е с формата на малко кръгче и прилича на същия знак в персната бройна система за записване на числа. Тя е също позиционна. Състои се от десетте знака, изразени чрез арабски цифри. Предимствата на арабските цифри пред разпространените от бележе римски цифри са оценени от папа Силвестър II (поч. 1003 г.). Той допринесъл за въвеждането и утвърждаването в Европа на арабските цифри. Популяризиран достижението на арабската математика и астрономия, с които е добре запознат от обучението си в Кордоба и Индия.

Притоест на арабските математици за усъвършенстването на шийската бройна система е въвеждането на знак за хиляда на цифра. Нулата, позната днес, е всъщност точката, с която започнали да започва познатата позиция, незнана с друга цифра от едно до девет.

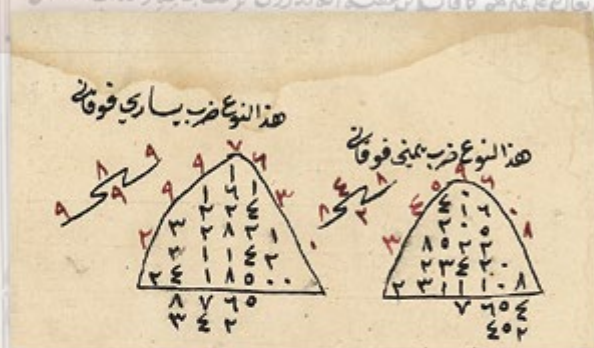

Въпреки това по математика съкращения, знаци и символи са използвани сравнително рядко. Цялостното изписване с думи на задачите и техните решения е преобладаващо. Примерите, с които са пояснявани са нанасяни в части на текстовото поле, или извън него. През средните векове начините на записване на основните аритметични действия са различни според това дали са върху дъска с пясък или върху хартия.

В първия случай междинните резултати се записват на мястото на изгрити цифри и в крайното получено число те не се виждат. Освен действия с цели числа тракнатите по математика съдържат правила за работа с дробни и смесени числа. При действие събиране върху хартия, събираемите са едно под друго. Като и днес от еднн и същи разред са в една колона:

В разредите за умножение се отдели внимаване и на умножаването (разлагане) като произведение на число и множител 2, както и на повдигане на втора и трета степен, при които множителите се умножава веднъж или два пъти на самия себе си.

В рйониси произведениите са с чербено мастило над контура, затънени с допълнителните пресмятания, а множителите са под него. Умножаването с число, което не завършва на нула и не е еднорифрено също бива дясно или ляво. Двата вида умножаване се определят и като горни, тъй като произведението се записва над множителите. Вижно примерен за „дясно горно умножение“ е:

$$3\,459\,608 = 7654 \times 452, \text{ а също бива и за „ляво горно умножение“}$$

$$2\,997\,630 = 8765 \times 342$$

За получаване на произведение от две числа се използва и таблица, а действието се нарича „умножаване с мрежа“. Крайният резултат се получава като се съберат цифрите в диагоналните ленти. Задачата, решена в мрежа е:

$$321 \times 456 = 146\,376$$

Ако действието извършване започва от цифрите вляво, се променят записването на задачата и начинът на пресмятане, както се пробват няколко помощни изчисления. Самото извършване се определя като ляво.

Таблицата за умножение на еднорифрените числа в арабските рйониси не е правоъгълна таблица, а по-скоро стъбича (долу ляво).

Задачите за умножение се записват по различни начини в зависимост от това какво число е второто множител. Когато то е еднорифрено или завършва на нула се записва под първото множител, а произведението с по-голямо число. Задачите са:

- 1) $65\,043 \times 5 = 325\,215$
- 2) $78\,349 \times 500 = 39\,174\,500$

В ръкописи са нанесени няколко вида арабски първоначални, сулс, сулс-гулани, сулс-раки. За всеки един от тях е изготвен отделен простигоб-калсам с точно определени размери на отделни части на писмата. Дебелината на косъм от първата на магаре е изготвяната мярка единица, която се отчита с т. нар. skala на косъма. По същата skala търбовичално е изготвяна височината на първата буква от азбукията – амиф, по която си определени размерите на останалите букви. Например ширината на перото на калсам за писането думар е 24 косъма; за писането половин думар – 12 косъма, а за писането сулсан – 16 косъма. Височината на буквата амиф се пресмята като ширината на писането буквите на Ибрагим.

Усъвършенстването на калиграфията бележи ниво в развитието на арабската графика. В продължение на векове се създават прекрасни художествени произведения чрез изключително слабо и се развива изкуството на калиграфията. В ръкописите се отпечатват калиграми, които изглеждат със своята не-обичайна форма. Абе от тях съществуват графита, наречени басмалат, които гласят: „В името на Аллах Милостивия, Милосърдечия и се призва в началото на всеки ръкописен текст.“

По-късно за определянето големината на буквата амиф се въвежда почвата, изчислена с калема за съответното писмо. Тя става базисната мярка единица, която е производна от първата и се въвежда в skalata на почвата. По метода на извесния калиграф Ибн Мусли (поч. 939 г.) буквите за конкретни почерк се оформят с помощта на кръг, чийто диаметър се равнява на височината буквата амиф. Безспорно прилагането на математически принципи и похвати при разработването на определени видове арабски писма допринасят за тяхното масово обръщение и естетически качества. Извесни са имената на редица калграфи, създали свои видове почерци.

Във фонда на ИБКМ се пази претис на един от тези прочути майстори на калема – Яхут ал-Мустаасими (поч. 1298 г.). Той е убеден е наричан от съвременниците си „Киблата на калиграфията“.

▲ Уибанът е прецизно изработен, независимо от сложността на изработката та го композиция. Орнаментите се състоят от подобрени елементи.

▲ Уибанът не е обертен. Полобети са само очертавателните линии и фонният цвят. Невинаги флорални мотиви в също подсъзват, че в завършен вид би бил много красив. В повечето кодекси, както и в този, рамка на страницата с уибан се поддържа на съседната страница.

▲ През декоративна пробова рамка и калиграфите разделят титулната страница на титолово зони. Най-често мистико на заглавието в горния и долния сектор. Името на автора се помещава в центъра на страницата в специални розетни и медальони.

Думата *уибан* означава заглавие. В арабската кодикологията назовава украсата на първата страница от текста. В художествено изработени кодекси заглавието се повтаря преди началото на ръкописа върху страниците, определяни като титулни. Оформянето на титулната страница и уибана се постига с основните геометрични форми. Едноцветната лента при редица рамки се превръща в орнаментирана с нанасянето малки чертици или на кръстичета и чертици на равни разстояния.

Съчетаването на цветовете е изключително сполучливо. При декорирането на кодексите освен калемци са използвани и четки с различна палитра и вид, дело на умели майстори.

Никойко от видовете писма с различна големина, изветрялите титули и записи са предмет за достъпни при открояването на заглавието и авторското име върху титулната страница.

▲ В този богато декориран кодекс титулните страници са две на два съседни листа и са изпълнени с еднакви геометрични елементи. В полетата над арабските са вписани по две малки оръжия и удължена сапса между тях.

Подготовката за направата на ръкописите изисква познания по геометрия и редица умения за прилагането им на практика. Започва се с форматирането на листовите, които се изрязват с необходимите размери. Следва линирането на страниците, тъй като събирането на листовите в коли и сглобяването на книжното тяло се прави след изписването на текста. За целта се използва т.нар мистар, от пътен картон и дебели конци, прокарани през него успоредно и хоризонтално. Чрез натиск върху тях се отбелязват редовете. Най-често се очертават също рамката на основния текст и на колофона.

В художествено изработените колове забърските моделе да бъде съвместни с геометричните елементи с формата на различни симетрични фигури или на части от тях.

Когато при линирането на страницата не са очертавани редовете в полетата, прелистващите наплати тези вписвания според желанието си в различни форми.

Премисната в размера или в геометричната форма на текстовото каре от правотъгълна в трапезовидна, триъгълна или друга най-често бележи края на текста и колофона. В сборници от дбе и повече съплатени оформлението на колофоните в скулети, различни от този на текстовото каре са изразителен маркер за границите между тях.

Според вида на текста се избират и странирането на ръкописа и съзидат на мистара. Тъй се установява при излюстриране и при нанасяне на вписвания в полетата.

Дизайн и предпечат на таблата от изложбата „Математиката в арабските ръкописи от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Юлиян Дойчинов

Представяне на фототипно издание по повод 170-годишнината от рождението на Константин Стоилов

Ели Иванова

Presentation of a phototype edition on the occasion of the 170th anniversary of the birth of Konstantin Stoilov

Eli Ivanova

Summary

The National Library “St. St. Cyril and Methodius” presented its latest phototype book, with which it celebrated the 170th anniversary of the birth of Konstantin Stoilov – one of the most enlightened Bulgarian politician. The publication is published with the financial support of the successor of Dr. Konstantin Stoilov – Konstantin Chipev. It combines two books: “Speeches” by Konstantin Stoilov and the biography of Konstantin Stoilov, written by Ana Trnka-Chipeva.

Key-words: speeches, Konstantin Stoilov, biography, Ana Trnka-Chipeva, phototype edition, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

На 19 септември т.г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ представи най-новата си фототипна книга, с която тя отбеляза 170-годишнината от рождението на Константин Стоилов – един от най-просветените български държавници. Изданието излиза с финансовата подкрепа на наследника на д-р Константин Стоилов – Константин Чипев. То обединява две книги: „Речи“ от Константин Стоилов и биографията на Константин Стоилов, написана от Ана Трънка-Чипева.

В събитието участваха: Тони Николов, философ и журналист, и Надежда Чипева, журналист и фотограф, родственица на Константин Чипев. Тя прочете писмо на Константин Чипев, изпратено от Стони Брук в Ню Йорк специално за събитието, в което той споделя:

„Аз съм първото момче, но вече правнук, носещ името му. Съдбата ми даде достатъчно време да мога да се поровя из тавани и мазета и да предам на музеи и архиви каквото беше останало от вещите и архива му – труда на сина му Христо и внучката му – майка ми Ана. Тя написа кратка, но много прецизна биография, включена в това издание“.

Директорката на Националната библиотека, проф. д-р Красимира Александрова, разказа за даренията, направени от Константин Чипев, които вече обогатяват фонда на отдел „Български исторически архив“. Сред тях са сметки и разписки, както и кореспонденцията на Петко Тъпчилещов във връзка с предаването на архива на неговия баща на Народната библиотека. Документите са от периода 1857–1933 г. Тя разказа за приоритета на Националната библиотеката да

издава фототипни издания, които за изминалите три години са 10 нови печатни и 7 електронни заглавия:

„През 2022 г. издадохме със спомоществователството на Константин Чипев и фототипното издание „Христо П. Тъпчилещов – живот и неговата обществена

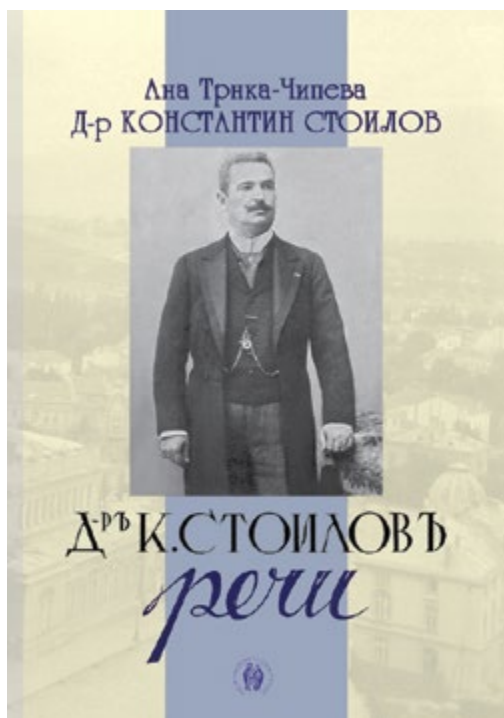
Проф. д-р Красимира Александрова изтъква дарителството
на г-н Константин Чипев

дейност“, която е публикувана през 1935 г. от Никола Начов. Начов написва книгата, благодарение на съхранения архив на Христо Тъпчилещов, а дъщерята на Христо Тъпчилещов – Христина – е съпруга на Константин Стоилов“.

Тони Николов въвлече публиката в увлекателен разказ за живота на Констан-

Яница Радева, Тони Николов и Надежда Чипева (от ляво на дясно)

тин Стоилов – младежките му години и образованието му, внушителните му ораторски качества и впечатлението, което оставя у чужденците. Той се спря на важни акценти от речите, които са съставна част от новото издание.

Надежда Чипева разказа интересната съдба на първото издание на „Речи“. Част от тиража е открит в мазе от потомците на Тодор Чипев, които подаряват екземпляри от рядкото издание на избрани хора. Преиздаването на тази книга от Националната библиотека ѝ дава нов живот и е възможност за нова среща със съвременниците.

Фототипното издание е интересно с двата си предговора – от доц. Михаил Груев и от Константин Чипев. Публиката повдигна въпроси за издаване на кореспонденцията между Константин Стоилов и Фердинанд.

В чест на д-р Константин Стоилов в Националната библиотеката бяха подредени четири витрини с книги и документи, свързани с него. Показани бяха и печатарски плаки и печатни коли, онагледяващи различни етапи от изработката на фототипната книга. Можеше да бъде видян и носещият името на държавника в. „Константин Стоилов“, орган на Народната партия в Свищовската околия, излизал през 1905–1907 г., също и търговски договор между Княжество България и Френската република, подписан от българска страна от д-р К. Стоилов на 23 май (4 юни нов стил) 1897 г.

Снимки: Стефан Рангелов

Фототипното издание можете да закупите директно от регистратурата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ или по имейл: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

Цена 28.00 лв.

За описването на славянската кирилска печатна сбирка в Библиотеката на Рилския манастир

ГАБРИЕЛА АНГЕЛОВА

About future cataloging of the Slavic Cyrillic printed collection of the Rila Monastery Library

Gabriela Angelova

Summary

The paper concerns the specifics of the scientific description and cataloging of Slavic Cyrillic printed editions from the XVI–XVIII centuries preserved in the Library of Rila Monastery. This type of books demands different approaches when described in an electronic environment to meet the international standards and the needs of contemporary scholars. The paper also refers to the choice of a library automation system that will provide the necessary conditions to apply professional cataloging practices related to the descriptive bibliography of rare books. In order to complete the information background, the article includes general information about the project which initiates the cataloging of the Slavic printed collection.

Key-words: Rila Monastery Library, Slavic printed books, cataloguing, bibliographic description.

Рилският манастир притежава една от най-забележителните и богати по съдържание сбирки в България. Манастирската библиотека съхранява колекции с ръкописи, старопечатни издания и актуални научни трудове и справочници. Фондът от ръкописни паметници и ценни печатни издания е бил изследван от поколения учени от различни сфери на хуманитаристиката. Въпреки тежките щети, които понася Библиотеката на манастира в дългогодишната си история¹ и значимата по обем изследователска активност, потенциалът на книжовните колекции на Рилския манастир изглежда (и е) все така необятен. Изграждането на научно-справочен апарат на изследователските ресурси от ранга на Библиотеката на Рилския манастир винаги е било първостепенно условие за развитието на качествена и устойчива научна дейност. В съвременните разбирания за наука този тип дейност добива още по-голямо значение, защото благодарение на интензивното технологично развитие ние имаме възможност да овладеем и структурираме ефективно огромния поток от информация, който ни заобикаля.

Акцент в настоящата статия е дейността по проект „Сбирката от славянски кирилски печатни книги в Библиотеката на Рилския манастир“², чиято цел е

¹ Ихчиев, Диаманди. Турски документи на Рилския манастир. София, 1910, с. 68–70.

² Тази публикация е реализирана по проект „Сбирката от славянски кирилски печатни книги

Изследователска работа с екземплярите от чети-мините
на Димитър Ростовски

създаването на научен опис на славянските книги в печатна, и в електронна форма. Цифровизацията на славянската кирилска печатна сбирка ще позволи по-ефективното функциониране на манастирската библиотека. От своя страна, това ще бъде в помощ на съвременните и бъдещите специалисти, които ще имат необходимите условия и отправна точка, за да извършват пълноценно изследванията си по установения ред, съгласно правилника на обителта. За първи път сбирката ще бъде цялостно обработена и ще бъде изготвен научен опис на славянските кирилски печатните книги в Рилския манастир (XVI–XIX в.), тъй като на базата на съществуващия инвентарен опис не може да се получи точна и пъл-

в Библиотеката на Рилския манастир (изследване и научен опис в е-среда)“ с Договор № КП-06-Н60/8 от 17.11.2021 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерство на образованието и науката. Изразяваме своите благодарности към Адрианополския епископ Евлогий – игумен на Рилския манастир, Желя Иванова – главен библиотекар на Библиотеката на Рилския манастир и член на екипа.

Дигитализация на кирилска старопечатна книга
от Библиотеката на Рилския манастир

на информация за печатните издания. За успешното реализиране на проектните цели е необходимо *de visu* проучването на славянската колекция, снемането на приписките, физическите и библиографските данни. В проекта се поставя приоритет на подбора и адаптацията на софтуерна система, която да послужи при описването на материалите.³

³ За повече информация *вж* уебсайта на проекта „Сбирката от славянски кирилски печатни книги в Библиотеката на Рилския манастир (изследване и научен опис в е-среда)“. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. <https://oldcyrillicbooks.unibit.bg>

Обем и периодизация на кирилските старопечатни книги във фонда на Рилския манастир

Библиотеката на манастира е съставена от колекции, формирани по езиков признак или принадлежност към дадено лице. Сбирките, които попадат в обсега на проекта, са тези, съдържащи кирилски печатни книги, а именно колекциите с: църковнославянски книги с обем приблизително 1200 т.; руски еднотомни и многотомни издания с общ приблизителен обем от 1700 т.; сръбски книги в обем 106 т.; български старопечатни книги в обем 1400 т. и колекцията от редки и ценни издания, състояща се от 62 т.⁴ От съществено значение е да се спомене, че посочените относителни бройки включват всички екземпляри от едно и също заглавие. Съвкупността от особености, с които се характеризират тези книги, са извор на богата и уникална емпирична информация, която понякога е от решаващо значение за успеха на конкретно изследване. Освен текста, като източник на информация служат: цветът на хартията, дефекти в отпечатването, разлики в подшиването и подвързията, книжният формат, приписките и др. Всеки печатен екземпляр би могъл да е оригинален сам по себе си поради неутвърдените професионални техники и практики. Анализът на физическите характеристики на книгите от този период често дава ценни исторически сведения за методите, използвани в книгопечатането, книгоразпространението и употребата на екземпляра. Не само обаче производствените особености на възрожденската книга са обект на интерес от страна на учените. Подобно на всички стари и ценни издания и при тези се наблюдава смяна на собствениците, всеки от които е допринесъл за самобитността на книжното тяло с ръкописен текст, печат, забравена вещ, вложка, автограф или други следи от употреба.⁵

Както вече уточнихме, тези печатни книги от XVI–XVIII в. имат различна национална принадлежност и научна периодизация, определяща хронологичните рамки на старопечатните издания. За Русия границата на старопечатните издания е 1830 г. до масовото навлизане на гражданския шрифт, за Сърбия тази граница е 1867 г., а за България 1878 г. Изданията, които ще се опишат с приоритет, ще се вменят в посочените хронологични рамки с изключение на колекцията от църковнославянски издания, която ще бъде описана в цялост – от най-ранната книга, с която разполага манастирът (1539 г.), до най-късните от края на XIX в. Второстепенно място заемат руските издания след 1830 г., сръбските след 1867 г. и българските след 1878 г. до края на XIX в.

⁴ Посочените сбирки съдържат и по-нови книги, които не влизат в заложения хронологичен диапазон (XVI–XVIII в.).

⁵ Zlatkova, Plamena, Angelova, Gabriela. The Bulgarian libraries and their experience in digitizing rare books and special collections. – В: *ICERI 2019 Proceedings*. 12th annual International Conference of Education, Research and Innovation. Seville, 2019, с. 3864–3871. doi 10.21125/iceri.2019.0980

Методология на работа с колекциите. Инвентарни описи, цифровизиране, теренни изследвания и справочен корпус

За спомагане на дейностите при описване на изданията и първоначалното дистанционно опознаване на фонда, са заснети голяма част от изданията. За екипа беше важно да се запознае предварително с елементите, които имат пряка връзка с идентификацията на книгите – титулните листове, пагинацията/фолиацията, приписките и др. Със съдействието на манастира са предоставени частични дигитални копия на част от изданията, както и дигитални копия на инвентарните описи на църковнославянските, руските, сръбските книги, българските старопечатни издания, описи на лични колекции и др. С цел предварителното запознаване със структурата на фонда описите са прехвърлени в електронни таблици, което спомогна и за определянето на относителните обеми на колекциите, хронологията на изданията и тяхното видово и жанрово разнообразие. Инвентарните описи са непълни и поради това не могат да заместят ролята на библиографските каталози и на научните описи на славянската книжнина. Тяхната функция се корени по-скоро в управлението на книжовното имущество в манастирската библиотека или както споменава Евгений Немировски: „...манастирските описи имат не познавателен, а по-скоро регистрационен характер“.⁶

Подборът на справочници, подходящи за целите на проекта, има ключово значение за неговия успех, защото улеснява идентификацията, като това важи особено за църковнославянската сбирка. Към момента разполагаме със солиден масив от описи и каталози на чуждестранни и български учени от сферата на славянската археография – Вукол Ундолски (1871), Иван Каратаев (1878; 1883), Яким Запаско (1984), Андрей Вознесенски (1991), Ирина Поздеева (1980), Евгени Немировски (2009–2012) и др. От българските описи са подбрани тези на Бояна Минчева за колекциите в НБКМ и на Вася Велинова и Алесандро Бауси (т. 1–2; 2013).⁷ За справочни цели ще послужат и електронните каталози и дигиталните библиотеки в България, Сърбия и Русия.

При работата с българските старопечатни книги ще се използва цифровата база данни „Книгопис“, която обединява всички печатни справочници на възрожденските книги в ново поколение библиографски ресурс.⁸ Базата данни позволява лесното и ефективно търсене чрез комбиниране на различни елементи от библиографското описание, филтриране на резултатите по определени критерии като автор, издател, език, шрифт, година и пр. Включени са препратки към основните печатни библио-

⁶ **Немировский**, Е. Л. Славянские издания кирилловского (церковнославянского) шрифта, 1491–2000: Т. 1: 1491–1550. Москва: Знак, 2009, с. 7.

⁷ За повече детайли за описите на славянската книжнина *вж* **Ангелова**, Габриела, Христова, Камелия. Особенности при библиографското идентифициране на славянски кирилски печатни книги (XVI–XIX век). – В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век: XX нац. науч. конф. с межд. участие*. София, 1 ноем. 2022 г., За буквите – О’писменехъ, 2022, с. 91–100.

⁸ Достъпът до цифровата база данни на „Книгопис на българската възрожденска книжнина 1801–1878“ се осъществява на адрес [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. <http://books.unibit.bg/>

графии за периода и е предоставена информацията в три варианта – библиографски запис, ISBD описание и формат MARC21.⁹

Досега са извършени осем работни посещения на екипа в Библиотеката на Рилския манастир. По време на престоя поетапно са прегледани книгите от сбирката с църковнославянски издания. При изследването им фокусът е насочен към допълване на библиографската информация в таблицата от цифровизираните описи и набирането на приписките, намиращи се в тях. За заснемането на допълнителни кадри от книгите е предоставена системата за дигитализация на манастирската библиотеката. В резултат от посещенията бяха реализирани две по-мощни научни изследвания, които предстои да бъдат отразени в сборници с научно съдържание. Първото е свързано с намирането и идентификацията на част от служебните копия на московските издания на Ростовските чети-минеи във фонда на Рилския манастир. Второто изследване е представено на Кирило-методиевските четения през 2022 г. и е съсредоточено върху личната библиотека на йеромонах Неофит Рилски, която се съхранява като отделна сбирка.

Препоръки и специфики при каталогизиране на славянските кирилски книги (XVI–XIX в.)

В редица отношения каталогизирането на редки и ценни книги има сходства с каталогизирането на по-нови и масови издания. Подобно на тях, библиографският запис трябва да включва основните елементи на описанието – заглавие и авторска отговорност, издателски данни, физически данни и пр. базови сведения, които представят книгата като съществуващ издателски продукт и библиотечна единица. От друга страна, естеството на тези материали изисква прилагането на правилата за археографско описание на книжовни паметници, с цел да се разгърне целият им научен потенциал. Старопечатните славянски книги представляват интерес за широк кръг специалисти от цял свят и наличието на качествени описания значително улеснява изследователския процес. Съгласно препоръките (напр. *Anglo-American Cataloguing Rules*) на всички библиотечни асоциации, организации, консорциуми и големи библиотеки (*American Library Association*, *International Federation of Library Associations*, *Library of Congress* и др.), описанието на материали от редки и ценни колекции трябва да даде достатъчно информация на потребителя от дистанция, така че той да може да идентифицира изданието и да се запознае с особеностите на всеки отделен екземпляр, притежаван от дадената институция. Според инструкциите, дадени от Секцията за редки книги и ръкописи към Асоциацията на академичните и изследователски библиотеки, подразделение на Американската библиотечна асоциация¹⁰, описанието на подобни материали би следвало да осигурява изследователския процес, като: позволява на потребителя лесно да проследи вариациите на даден печатен образец, спрямо

⁹ Повече за методологията на проекта вж. Zagorov, V., Encheva, M. *Digitalization of the Repertoire of books from the Bulgarian Revival (1801–1878)*, 2017, с. 3547. doi: 10.21125/iceri.2017.0961

¹⁰ *Rare Books and Manuscripts Section (RBMS)* of the *Association of College and Research Libraries (ACRL)*, a division of the *American Library Association (ALA)*.

другите екземпляри от същия тираж или допечатка; потребителите би следвало да могат да идентифицират материалите, без необходимостта от директен достъп до тях; потребителите трябва да могат да изследват типографските особености и другите особености на издателския и производствен процес на дадено издание¹¹, с цел анализ на дадени издателски и печатарски практики; за целите на по-задълбочено изследване потребителите трябва да могат да получат достъп до материалите, които се характеризират с различия, в случай че налице няма достатъчно категорични библиографски сведения (доказателства), които да свидетелстват за тяхната уникалност.¹²

При описанието на редки и ценни издания се съблюдават още следните елементи: структурата, материалите и украсата на подвързията, водните знаци, типографската украса, шрифта, наличието на кустоди и номерация на печатарските коли. Особено внимание се обръща на произхода на екземпляра, който се идентифицира чрез наличните в него приписки, печати и ефимери (допълнителни листове, писма, снимки и др.), оставени между страниците от предходен собственик.

Софтуерът трябва да позволява описването на посочените елементи, както и възможността за прилагане на референции към други справочници и научна библиография. При избор на библиотечна система от значение се явява стандартът, на който е базирана, форматът, който използва, и опциите, които предоставя като цялостен продукт, в това число и възможност да се прилагат методите на споделената каталогизация. Биляна Яврукова споменава двата основни начина за извършване на споделена каталогизация. Първият начин е директното сваляне и редактиране на записите чрез интерфейса на библиотечната система. Вторият е посредством използване на допълнителни програми за качване на предварително свалени записи. И двата метода позволяват редакция на данните преди тяхното записване.¹³ Редакцията и интегрирането на стандартизирани записи ще оптимизира и ускори въвеждането на базовите библиографски данни, като по този начин усилията ще се насочат към описанието на специализираната информация. Освен изброените преимущества, е важно потребителският интерфейс на системата да е интуитивен и лесен за употреба.

Рилският манастир осъществява предварително партньорство с Фондацията „Национална академична библиотечно-информационна система“ и в резултат на това за описване на манастирските колекции е избрана интегрирана библиотечна система „Коха“.¹⁴ Модулът „Каталогизация“ на системата отговаря адекватно на

¹¹ В това число влизат паратекстовете, илюстрациите, типографското оформление, фолиацията и пр.

¹² ACRL Rare Books and Manuscripts Section Bibliographic Standards Committee & Library of Congress Cataloging Policy and Support Office. Descriptive cataloging of rare materials (books) (3rd print. with corrections). Cataloging Distribution Service Library of Congress, 2011, с. 14–15. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. <http://rbms.info/files/dcrm/dcrmb/DCRMB3.pdf>

¹³ Яврукова, Биляна. Споделена каталогизация и ролята на библиотечно-информационните мрежи. – В: Библиотека, 2022, № 2, с. 45–46.

¹⁴ Интегрирана библиотечна система с отворен код. Съвместима с библиотечни стандарти

споменатите по-горе препоръки, на нуждите на манастирската библиотека, и в този смисъл, на целите на проекта. На този етап от сътрудничеството и след представяне на софтуера на място – вече разполагаме с адаптирано ръководство на модула. Той съдържа разяснение на всички необходими области и полета, които ще послужат за целесъобразното описание на сбирките със славянски кирилски печатни книги в Рилския манастир.

Полезни методологични решения се съдържат в публикация на Биляна Яврукова във връзка със завършената към днешна дата работа по създаването и изграждането на Зографската електронна библиотека. В статията се разискват организацията, функционалностите и достъпът до дигиталната библиотека и описанията на ръкописите. Представени са част от стандартните и специализираните полета в MARC21, които са използвани при каталогизиране на ръкописните паметници и форматите, под които се визуализират метаданните в електронния каталог.¹⁵ Ценен опит във връзка с описването на славянската ръкописна сбирка на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив споделят Антоанета Лесенска и Събина Анева. Първоначалният етап на работата по сбирката е структурирането на стандартизирана схема за описание, спрямо особеностите на ръкописите и възможностите на формат MARC21.¹⁶ Впоследствие се представят резултатите от възприетата методология, която служи за метадатирането на цялостната ръкописна колекция.¹⁷ Практиките при описване на ръкописи и старопечатни книги са до голяма степен идентични поради припокриването на някои научно-изследователски аспекти. Такива сходства са особеностите в украсата, оформлението, отпечатването, подвързването и читателските навици в периода (XVI–XIX в.), които преминават като традиции от ръкописната към печатната книжнина.

За целите на настоящата публикация ще бъдат представени специализираните полета, които ще се използват при въвеждането на данни, необходими за описание на славянските старопечатните книги в Рилския манастир. За образец ще послужи третата книга от „Книга житий святых“, която е издадена в четири части през 1759 г. Конкретният екземпляр притежава особени белези, които изискват употребата на специализирани полета. Интересното при този документ е, че в годините той е бил личен екземпляр (според приписките), след което е попаднал в манастирската библиотека, редом при всички останали екземпляри на чети-минеите.

и протоколи като MARC21, UNIMARC, z39.50 и др. Повече за системата *вж* **Инструкции** на НАБИС. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. *Коха* — *NALIS foundation*

¹⁵ **Яврукова**, Биляна. Зографската електронна научноизследователска библиотека – достъп, организация, метаданни. – В: *ББИА онлайн*, 2022, бр. 6, с. 3–7.

¹⁶ **Lessenska**, A., Aneva, S. Cataloguing the Slavonic Manuscript Collection of the Plovdiv Public Library – Problems and MARC 21* Solutions. – В: *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 2013, vol. 3, Sept., с. 198–204. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. *doi:10.55630/dipp.2013.3.23*

¹⁷ **Aneva**, S., Lessenska, A. Cataloguing the Slavonic Manuscript Collection of the Plovdiv Public Library – MARC21 Template. – В: *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 2015, vol. 5, с. 349–356.

След извършено изследване по темата, се оказа, че този и още осем екземпляра в Библиотеката представляват служебни копия на първото московско издание на чети-минеите.¹⁸ Копията и приписките в тях ни дават исторически значими сведения за историята на славянското книгопечатане и предпечатна подготовка. Според съвременните разбирания този и сродните му екземпляри носят белезите по-скоро на архивни материали, а не на старопечатни книги, което ги прави особено комплексни за описване от библиографска гледна точка.

Специализираните полета, които са подходящи за подробното описание¹⁹ на конкретния екземпляр и подобни на него случаи, са следните:

- **Поле 130** *Основно описание с редна дума унифицирано заглавие* – в полето се попълва унифицираното заглавие, т.е. жанровата типология на изданието, например „Книга житий святых“ се определя като чети-минеи. Въвеждането на унифицирано заглавие е важно, с оглед на по-ефективното търсене в каталозите, тъй като оригиналните заглавия на старопечатните книги често имат своите вариации.

- **Поле 245** *Сведения за заглавието* – в това поле се описва оригиналното заглавие и подзаглавните данни на документа. Подполе \$f дава възможност за въвеждане на датировка, а подполе \$h позволява конкретизиране на материала на носителя – различни видове хартия или пергамент. Основното заглавие на документа е „Книга житий святых“.

- **Поле 246** *Различни форми на заглавието* – полето служи за въвеждане на алтернативно заглавие, което е различно от въведеното в **поле 245** оригинално заглавие. Подобно на **поле 130**, информацията за други форми на заглавието служи за по-лесното намиране и идентифициране на документа. Алтернативните форми на заглавието, под които е познато изданието образец, са: *Жития на светите, Чети-минеи* на Димитър Ростовски, *Жития святых*.

- **Поле 300** *Физическа характеристика* – прилежащите му подполета \$a, \$c, \$f позволяват прецизирано описание на особеностите в пагинацията/фолиацията на старопечатните книги. В тях се въвеждат броят на листовите/страниците, форматът, номерацията на колите, размерът на текстовото поле и листа в милиметри. Често срещана особеност при старопечатните книги са допълнително вложените листове при преподвързване. Добавените листове се номерират с римски цифри в прави скоби, спрямо това къде са подшити в книжното тяло – преди или след основния текст. Броят на листовите/страниците в основното книжно тяло се но-

¹⁸ Повече за служебните копия *вж* **Загоров**, Васил. Служебните копия на московски „чети-минеи“ от 1759 г. в Библиотеката на Рилския манастир – между редакцията и печатницата. – В: *Сборник с доклади от XXI нац. науч. конф. с междунар. участие „Библиотеки – четене – комуникации“*, посв. на 100-год. от учредяването на Великотърновската библ. за народна. Велико Търново: Нар. библ. Петко Р. Славейков, 2023. (Под печат)

¹⁹ В публ. не се разглеждат: Лидерът, Полетата за контрол 00X и Контролна информация 01X-09X, тъй като те би следвало да се попълват по подразбиране и са изключително важни за библиогр. обработка на всеки един документ. Като полета с ключови функции можем да посочим 007, 008, 040, 041, 044 и др.

мерира с арабски цифри. При наличието на прави скоби, когато налице имаме допълнителни листове, е необходимо добавянето на забележка в **Поле 510** *Общи забележки* или в **515** *Забележка за особеностите на номерирането*.

- **Поле 340** *Физически носител (материал)* – полето предоставя възможност за детайлно описание на физическите характеристики на изданието. В подполе \$с се въвежда информация за различните мастила в книгата. Подполе \$п позволява конкретизирането на шрифта и писмото на единицата. Подполе \$к отговаря за броя на колоните, броя на редовете, рубрикацията на текста и др. особености, които се отнасят повече към ръкописите и не дотолкова към набора на печатните документи. „Книга житий святых“ е отпечатана с едноколонен набор, черно мастило и с църковнославянски шрифт.

- **Поле 500** *Общи забележки* – служи за въвеждането на информация за документа или библиографския запис, за която информация няма специално дефинирано поле за забележка. За описанието на чети-миней **Поле 500** е използвано за конкретизиране на годините на отпечатване на второто и третото московско издание, както и за информация за видовете на типографската украса (типографски рамки, инициали, заставки, концовки). Полето е употребено по-специфично за упоменаването, че Книга 3 на „Книга житий святых“ е подвързана в три отделни книжни тела с различни сигнатури. Тук можем да посочим, че за описание на рекомплекти имаме дефинирано **Поле 501** *Забележка „Подвързано към...“*, което позволява да се укаже изрично, когато в едно книжно тяло са подвързани няколко издания.

- **Поле 510** *Забележка за цитати/препратки (преглед на използваните източници)* – позволява цитирането на описи и каталози, в които е описан документът. Използва се за упоменаването на показалци в описваното издание. В подполе \$а се прилага библиографското описание на справочния ресурс, а подполе \$с служи за номер на страницата или поредния номер на описанието в справочника.

- **Поле 515** *Забележка за особеностите на номерирането* – полето се използва, когато в изданието има липсващи листове, разместени или липсващи коли. В случая в служебното копие са налични 5 листа предисловие, които не фигурират в изданията от тиража на първото московско издание.

- **Поле 520** *Забележка резюме* – забележката е предназначена за въвеждане на неформатирана информация, която описва обхвата и съдържанието на документа (анотации, резюмета, рецензии и пр.).²⁰ Целесъобразно, спрямо описването на старопечатни книги и ръкописи, полето служи и за въвеждане на приписки, бележки на кописа и добавки от собственика.

- **Поле 561** *Историческа справка за притежание и попечителство* – служи за въвеждане на информация за предходните собственици и местоположения на изданието. Полето е от изключително значение за пълнотата на изследванията върху произхода и историята на даден книжовен паметник. За настоящия образец

²⁰ **Библиографски** MARC 21 формат. Поле 520. – В: НАБИС. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. <http://www.nalis.bg/MARC-BIB/concise/bd520.html>

полето се използва за името на монах, който е оставил бележки за притежание на гърба на корицата.

- **Поле 562** *Забележка за идентификационните признаци на копие и версия* – забележката се използва, когато изданието съдържа особен белег, който го различава от останалите екземпляри. В случая ще се употребява при наличието на воден знак.

- **Поле 563** *Информация за подвързията* – забележката охарактеризира вида, материалите и състоянието на подвързията на документа. В случай, че са налични, се упоменават и украсата и наличието на по-рядко срещани елементи при книговезката изработка (орнаментика, художествено илюстрирани форзаци, закопчалки и др.).

- **Поле 580** *Забележка за връзката на описвания документ с други библиотечни документи* – полето служи за описание на връзката между каталогизираната библиотечна единица и други документи. При описването на „Книга житий святих“ (кн. 3) са посочени сигнатурите на служебните копия на първата, втората и четвъртата част.

- **Поле 581** *Забележка за публикации за описвания документ* – използва се при посочване на библиография на научни публикации, които изследват или споменават конкретния книжовен паметник.

- **Поле 856** *Електронен адрес за съхранение и достъп* – полето е предназначено за локализиране и достъп до електронно издание или дигитални копия на каталогизирания документ.

Заклучение

Разгледаните специализирани полета на MARC21 не изчерпват опциите при каталогизирането и научното описание на старопечатните книги. Форматът притежава разнообразие от полета и подполета, които предоставят възможност за описване на всеки казус, който може да възникне при изследователската работа с изданията. Екипът тепърва ще има възможността да се фокусира върху поставената задача и да реализира заложената в проекта крайна цел – научен опис на една от най-ценните и богати славянски кирилски сбирки в България.

Open Source и българските библиотеки: реферативен обзор

ТЕОДОРА КОСТАДИНОВА¹

Open Source and the Bulgarian libraries: a reference overview

Teodora Kostadinova

Summary

The Open Source movement dates back to the 1980s. Each year the application of Open Source Software grows exponentially in areas of information technology. The purpose of the proposed text is to introduce the reader to the existing texts in Bulgarian, concerning the concept of Open Source and its reception in the Bulgarian library and information field.

Key-words: Open Source Software, library software, library automation, software licenses.

Цел и параметри

Обзорът си поставя за цел да се проследи българската документална продукция по въпросите на концепцията за Софтуер с отворен код (Open Source Software) и приложението му в българската библиотечно-информационна сфера. Текстът може да бъде от полза при начално запознаване с темата в българския контекст, както и за основа за анализ на рецепцията на движението за отворен код в страната. За съставянето на обзора са анализирани публикувани на територията на страната текстове, третиращи темите за Open Source Software, прилежащите към него лицензи, интереса към него, и приложението му от страна на българските библиотеки, датиращи от 2000 г. насам. Разгледаните материали са от два типа – общо теоретични, в които Open Source се разглежда от различни гледни точки – икономически, юридически, социологически, философски и др., и с практически характер – специално насочени към библиотечната сфера. Публикациите са подредени в хронологичен ред на тяхното публикуване. Включените монографии са разглеждани аналитично. Сведения за разглежданите заглавия са извлечени от Националната библиографска система, като допълнително е проведено търсене в Българския портал за отворена наука.

¹ Теодора Костадинова работи в Справочно-библиографския и информационен отдел на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив. Докторант е към катедра „Библиотечно-информационни науки“ във Философския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“.

Авторът благодари за готовността за сътрудничество и предразполагащата към работа атмосфера на екипа на Методичен отдел към Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

Прегледани са *de visu* пълните течения на следните периодични издания:

- ББИА онлайн;
- Списание „Библиотека“: (за периода 2000–2022);
- Бизнес софтуер;
- Годишник на Български информационен консорциум;
- Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Библиотечно-информационни науки;
- Компютри;
- Софтуер и хардуер.

Списък на използваните съкращения:

- **OSI** – Open Software Initiative – Инициатива за отворен софтуер;
- **OSS** – OpenSource Software – Софтуер с отворен код.

Обзор

Софтуерни лицензи: Freeware, Shareware, Open Source, Try&Buy? Какво означава всичко това? – В: *Бизнес софтуер*, бр. 1, 2000, с. 25–29.

Статията разглежда различните видове лицензионни споразумения при употребата на софтуер. Описани са различни аспекти на „Класическото“ споразумение (за разпространение на комерсиален софтуер) – права и ограничения на потребителя, подходи за защита на интелектуалната собственост, разходи, свързани с разпространението. Като „не-класически“ форми на разпространение са изброени и анализирани накратко моделите: Freeware, Bannerware, Public Domain (който може да се разглежда като подвид Open Source, ако се фокусираме върху аспекта достъпност до изходния код), Shareware и Try&Buy. Разгледана е съвместимостта на не-класическите модели със актуалните към момента Закон за авторското право и Търговски закон. Направен е кратък анализ на аргументите на българските производители на софтуер при избор на „класическо“ или „не-класическо“ споразумение за разпространение. Статията завършва с препращане на читателя за повече информация към официалните асоциации за Shareware – www.asp-shareware.org и GPL www.gnu.org. Дава се и препратка към частичен за момента превод на GPL на български език.

Божилков, Добри. Клопките на Linux... и отворения код. София: Нетмедия, 2002. 188 с.

Първата монография по въпроса, публикувана от български автор, е в есеистичен стил. Съдържание:

Въведение

I. Уроци по маркетинг

II. Кой ползва отворен код?

III. Кой трябва да ползва отворен код?

IV. Какво правят силните?

V. Цената на информацията

VI. Параметрите на лиценза

VII. Стандартите и съвместимостта

VIII. Изводите

IX. Препоръки за авантюристите

Заклучение

Приложения.

В монографията впечатляват количеството реторични въпроси, зададени от автора, и пълната липса на цитирани източници.

Приложенията съдържат:

Приложение 1. *Лицензът на отворения код* – по думите на автора „заимстван без редакции (вкл. със запазване на правописните грешки)“ (с. 157) на български език, публикуван от *sourceforge.net*;

Приложение 2. *Лицензът на стандартния софтуер* – договор на Майкрософт за разпространение и предварителна инсталация (само за OEM продукти);

Приложение 3. *Други статии* на автора по същата тема:

Linux в държавната администрация е смехотворна идея (публ. на 15.09.2001 в *www.e-balkani.com*²);

Защо моделът Wintel все пак ще бие? (публ. на 8.03.2002 в *www.e-balkani.com* и бр. 5 на в. „Коментари“);

Майкрософт под сянката на Жоржу (публ. на 14.06.2002 в *www.e-balkani.com*).

Немалък брой твърдения в монографията стават повод за няколкомесечен дебат, разиграл се на онлайн територията на българската OSS общност, включително обвинения в последвали кибератаки спрямо автора. Тези публикации не са включени в обзора, от една страна, поради трудната им проследимост, и от друга, преобладаващо личното отношение на участниците в дискусиата.

Стоев, Филип. BG: Linuxvs Microsoft. – В: *Култура* [онлайн], бр. 24 (2544), 13 юни 2003. [онлайн]. [прегледан 1.07.2023]. <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/8455>

Разгледан е въпросът за употребата на софтуер с отворен код в контекста на състояният се през 2003 г. дебат за въвеждането на OSS в държавната администрация, организиран от „Червената къща“. Както казва самият автор в увода на статията, „става дума именно за сблъсък на идеологии и знамена, а не за технически проблем или практическо решение“, като не пропуска да прибави личното си недоволство от факта, че дискусиата е предоминантно идеологическа и не се базира на емпирични данни. Филипков също не пропуска да започне с постулата „Необходимо да се повторят отново и отново няколко аксиоми. Първата от тях е, че безплатен обяд няма“, но критичното му мнение е обективизирано през изказването, че на настоящия етап нужните предпоставки за налагане на мащабната употреба на софтуер с отворен код все още липсват в страната, без да бъде отречено нивото на успех на практиката на световно ниво. Авторът призовава дискусиите за прилагането на софтуер с отворен код да бъдат провеждани от прагматична гледна точка, с фокус върху технологич-

² Библиогр. инф. е представена така, както е в книгата.

ната готовност.

Шопов, Александър. Софтуерната демокрация. – В: *Култура* [онлайн], бр. 32 (2552), 1 авг. 2003.

Като член на Сдружение „Свободен софтуер“ Александър Шопов отговаря директно на статията на Филип Стоев. В нея са изложени четири основни причини, поради които сдружението съветва държавната администрация да обмисли преминаването към работа със софтуер с отворен код, който накратко са:

- независимост на държавата към комерсиални доставчици на софтуер;
- прозрачност;
- осигуряване на технологична независимост на потребителите на електронни административни услуги (посредством приложението на отворени стандарти);
- достъп на гражданите до софтуер, закупен със средствата на данъкоплатците.

Авторът оспорва верността на две от твърденията на Стоев, а именно че: „свободните програми не се продават от никоя компания“ и „Линукс е „парадокс на новата икономика“. Направен е кратък икономически анализ на модела за свободно разпространение на софтуер. Приведени са примери за успешно приложение на OSS на световно ниво.

FOSS.BG: Free & Open Source Software / Интернет общество – България: Всичко за свободен софтуер и софтуер с отворен код. София: Интернет общество – България, год. 1 (2004), бр. 1.

Вестникът, издаван от Интернет общество – България, е публикуван на традиционен носител в един-единствен брой от 4 страници, според данните на Националната библиографска система. На тях е отразен съвместен проект на общността и Програмата на ООН за развитие за свободен софтуер на общинско ниво. Представен е предстоящия за втора поредна година Open Fest (2004).

Бу Мин. Въпросите на “Copyleft”-а. – В: *Култура* [онлайн], бр. 14 (2629), 15 апр. 2005. [онлайн]. [прегледан 1.07.2023]. <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/10930>

Авторът разглежда накратко лицензионния принцип copyleft и неговото възникване.

Георгиева, Даниела. Гръмотевични облаци над любителите на софтуера с отворен код. – В: *Правен свят*, 2005, бр. 6, с. 47–48.

Статията започва с редуцирано определение за софтуер с отворен код, както следва: „...този, при който програмата се разпространява свободно на компютърния език, на който е написана. Той може да бъде разчетен и да бъде променян от всеки; по-нататъшното прехвърляне също е неограничено“ (с. 47). Разгледана е поредицата съдебни искиове, отправени от SCO Group към няколко доставчика на Linux, на основание, че оспорваните дистрибуции включват част от кода на UNIX, който е интелектуална собственост на организацията

ищещ. Авторката съветва потребителите да бъдат скептични при избора си за употреба на софтуер с отворен код, понеже според нея по този начин могат да станат „прицел на искове за нарушени авторски права“ (с. 48). Поддръжниците на софтуера с отворен код са призовани да гарантират стабилността му и спазването на правните норми при неговото създаване и разпространение.

Генчев, Веселин. Open Source: определение, лицензи и още за... – В: *Download.BG*, 2005, бр. 10, с. 68–69.

Изложени са определения и условията, на които трябва да отговаря Open Source софтуер, съгласно дефиницията на OSI. Представен е изчерпателен списък от лицензи, свързани с Open Source. Авторът отделя по един параграф на операционната система GNU и на основаването на Фондацията за свободен софтуер (FSF).

Шопов, Богомил. Какво е отворен код? – В: *Компютри*, бр. 37, 2005, с. 36.

Статията съдържа превод на условията на OSI и някои примери за най-широко употребявания в световен мащаб софтуер с отворен код.

Костова, Ива. Професионалният продукт “GREENSTONE” и изграждането на електронни библиотеки. – В: *Библиотека*, 2006, бр. 2, с. 40–48.

Представена е накратко системата и са разглеждани електронни библиотеки, разработени на базата на GREENSTONE.

Петков, Димитър. Свободата да избираш: Приложения с отворен код за всички. – В: *Компютри*, 2006, бр. 21, с. 16.

Авторът представя тенденцията за увеличаване на потреблението на свободен софтуер и OSI през последните 10 години, разглеждайки най-популярните към момента използвани софтуерни приложения, попадащи в категорията.

Попова, Пламена. Copyleft лицензите. – В: *Нови информационни технологии в образователния процес*. София: За буквите, 2007, с. 119–123.

В статията са разгледани основните принципи на Copyleft лицензите и възникването на понятието. Посочено е сходството на дадени Copyleft принципи с елементи от българския Закон за авторското право и сродните му права. Разгледани са накратко GNU General Public License и GNU General Public License. Споменава се GNU Free Documentation License.

Тупаров, Георги, Дурева, Даниела. Софтуер с отворен код за цифрови библиотеки. – В: *Годишник на Български информационен консорциум*, 2007, бр. [3] [за 2006], с. 31–38.

Разглеждат се дефинициите за freeware, free software/open-sources of tware (FOSS), shareware, addware и community edition, като са посочени конкретни софтуерни решения, популярни в библиотечната работа. Разглеждат се по-обстойно системите с отворен код за цифрови библиотеки: CDS Invenio,

DSpace, Greenstone Digital Library, GNUTECA, Learning Access ILS, като последните две представляват пълнофункционални интегрирани библиотечни системи, съвместими с MARC и други общоприети библиотечни стандарти. Авторите разглеждат въпроса за приложението на FOSS библиотечни системи неутрално и както повечето изследователи, изтъкват икономическата изгода като предимство, но не пропускат да споменат и следните „рискове“:

- нужда от специализирано кадрово осигуряване;
- несигурност в устойчивостта на community based поддръжка;
- езикова локализация.

Карагъзов, Волин. Link-resolver – нови приложения на Open Source Software. – В: *Годишник на Български информационен консорциум за 2007 г., 2008*, с. 19–25.

Статията описва предимствата от употребата на link-resolver с отворен код в уеб-базирани библиотечни системи за предоставяне на единен интерфейс за достъп до информация на потребителя.

Ловинк, Гиърт. За културата на свободния софтуер: Интервю на Гиърт Ловинк с Кристофър Келти. – В: *Социологически проблеми*, 2008, бр. 3–4, с. 114–125;

Ловинк, Гиърт. Да мечтаеш в код: Интервю на Гиърт Ловинк със Скот Розенбърг. – В: *Социологически проблеми*, 2008, бр. 3–4, с. 126–130.

Двете интервюта са специално предоставени на списание „Социологически проблеми“ от Гиърт Ловинк – изследовател в полето на виртуалните общности, основател и ръководител на Института по мрежови култури и професор по нови медии в Амстердамския университет. Интервютата са по повод издаването на две книги, които изследват идеята за движението за отворен код от антропологическа и социологическа перспектива: *Twobits, The cultural Significance of free software* от Кристофър Келти (2008) и *Dreamingin Code: Two Dozen Programmers, Three Years, 4,732 Bugs, and One Quest for Transcendent Software* от Скот Розенбърг (2007).

Илиева, Силвия, Лилов, Владимир, Манова, Илина. Подходи и методи за реализация на софтуерни системи. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2010. 210 с.

В първа част от монографията: *Съвременни парадигми и процес на разработка на софтуерни приложения*, авторите разглеждат концепцията за отворен код, изброявайки характеристиките (на OSI), на които трябва да отговаря. Изложена е накратко историята на движението и дефиницията. Представени са разликите между понятията свободен софтуер и софтуер с отворен код. Изброени са предимства на OSS, именно: възможността да бъде използван безплатно, но и да служи за основа за разработката на комерсиални приложения; възможност да бъде използван като форма на реклама; възможност за споделяне на разходи при нужда от разработване на специфичен програмен продукт.

Представени са емпирични данни от проведено през 2002 г. изследване на употребата на софтуер с отворен код във Великобритания, Швеция и Германия, като е направен анализ на потреблението от организации от различни сектори с висока, средна и ниска ИТ интензивност.

Андонов, Филип, Петров, Георги, Докев, Николай, Димитров, Николай. Отворения хардуер – нова концепция в дизайна на потребителски ориентирани системи. – В: *Scholar Electronic Repository of the New Bulgarian University*. [онлайн]. [прегледан 11.07.2023]. <https://eprints.nbu.bg/id/eprint/1732/>

Докладът представя възникването и еволюцията на концепцията за отворен код и пряката ѝ връзка с концепцията за отворен хардуер. Според историческото изследване на авторите софтуерът изначално е „отворен“. По техните думи *„През 50-те и 60-те години е било нормално за компютърните потребители да разполагат със софтуерните свободи, които се асоциират със свободния софтуер. Софтуерът е бил често споделян между потребителите и хардуерните производители са приветствали факта, че други хора правят техния хардуер по-използваем“* (с. 3), но това се променя през 70-те години, когато софтуерните компании започват да предприемат мерки за защита, възпрепятстващи потребителите свободно да изучават или да модифицират изходният (source) код на предлаганите от тях програмни приложения. Представени са примери за проекти с отворен код, в които авторите включват и голямата група „отворени формати и отворени данни“. В секцията *„С какво се бори отвореният подход?“* авторите поставят концепцията за отвореност в противовес на принципа “defectivebydesign”, а също и като начин за борба с неправомерното събиране на потребителски данни. В заключението авторите изразяват подкрепата си към употребата на OSS в образованието, като: гаранция за *„неутралност и качествено образование на хора, освободени от догми и погрешни базови знания“* (с. 9); възможност за понижаване на икономическата обремененост, произтичаща от употребата на комерсиални решения, както и като начин за стимулиране на работещите с тях ученици и студенти, от една страна, за разработване на собствени инструменти, и от друга, за работа в екип.

Свободният софтуер в е-обучението. Пловдив: РАКУРСИ, 2014. 326 с.

В глава 1. *Софтуер и видове лицензи* (с. 17–21), в зависимост от нивото на достъпност до изходния код, софтуерът е разделен в три основни групи:

- софтуер със затворен изходен код;
- софтуер с отворен изходен код;
- софтуер със свободен изходен код или свободен софтуер, в контраст с таксономията на GNU, разделяща софтуера на две големи групи: свободен и патентован.

Авторите дават кратки дефиниции на понятията:

- свободен софтуер (free software);
- софтуер в публичното пространство (Public domain software);
- Lax разрешителен лицензиран софтуер (Lax permissive licensed software);

- софтуер под лиценз GPL (GPL-covered software);
- Copy left software;
- софтуер с отворен код (Open source software);
- патентован софтуер;
- Freeware;
- Shareware;
- частен софтуер (private software);
- комерсиален/търговски софтуер (commercial software).

Накратко са разгледани лицензите BSD (Business Solutions Development), GNU GPL и GNU LGPL (Lesser General Public License). Изложени са четирите принципа на FSF, на които трябва да отговаря даден софтуер, за да попадне в категорията „свободен“. Изброяват се някои от предимствата на модела от гледна точка на достъпност, персонализация, поддръжка и устойчиво развитие, качество, сигурност, локализация, колаборация и ролята му като противотежест на софтуерното пиратство. Като недостатъци на модела са посочени:

- липса на свободен софтуер в определени области или по-ниското им в сравнение с комерсиалните разработки качество;
- голям избор на свободен софтуер, водещ до лутане и загуба на време от страна на потребителите (с. 20).

Костова, Ива. Greenstone – програма за разработка на електронни библиотеки. – В: *Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство*. София: За буквите – О’писменех, 2015, т. 1, с. 167–178.

Освен системен анализ, накратко са изложени процесът на създаване на колекции под операционни системи Windows/Linux, метаданните, конфигурационния файл и форматът, под който се съхраняват документите, изходният формат, генериран от системата, връзките между различните версии на документите, управлението на потребителския интерфейс, архитектурата и конфигурирането на Greenstone сайт. Авторът не пропуска да спомене възможността за интеграция на допълнителни плъгини. Във втората си част статията изброява различни сайтове, реализирани чрез Greenstone. В заключението се изтъкват предимствата на системата: изобилие от техническа документация, широка езикова поддръжка, възможности за конфигуриране, съгласно работния процес, възможност за работа с различни видове ресурси и леснота на работа.

Амбарева, Христина. Как хакерската етика подготви преврат в сърцето на неолибералния капитализъм. – В: *Философски алтернативи*, 2015, бр. 2, с. 116–121.

Разгледан е въпросът дали съвременната концепция за „етиката на информализма“ може да бъде разглеждана като алтернатива на основните инструменти на капитализма. Разисква се в частност концепцията за „хакерската култура“, която е жизнена част от идеологическия набор на движението за OSS. На хакерската култура се отдава голяма тежест за изграждането на съвременния облик на интернет. Цитира се Химанен – един от основоположниците на концепцията за

етика на информализма, в твърдението му, че техно-меритократичната култура, като научна и академична, е в основата на идеята за отворен код и по аналогия с научното знание софтуерът трябва да *„се произвежда и тества в открити дискусии и трябва да бъде публично достъпно“* (с. 117). Като водещи характеристики на хакерската култура, формулирани от Кастелс – друг популярен изследовател на етиката на информализма, са изведени виртуалност и неформалност. Представените три направления, по които хакерската култура има най-големи заслуги към интернет културата като цяло, съгласно Химанен, са:

1) Дисрупция на представата за частна собственост върху средствата за производство.

2) Противодействие на ограничаването на свободното циркулиране на информация и неправомерното събиране на потребителски данни.

3) Издигане на пиедестал на доброволния принцип на работа, където автора вижда в интернет реализация на определени марксистки принципи, при което *„трудът не се управлява от външна принуда, а става цел сам за себе си“* (с. 118).

Брийдинг, Маршал. Стратегически информационни технологии в помощ на библиотечното обслужване. – В: *ББИА онлайн*, 2016, бр. 4, с. 3–11.

Маршал Брийдинг е добре познат експерт в областта на съвременните библиотечни информационни технологии, създател и редактор на Library Technology Guides libraries.org. Освен внушителния му брой публикации в областта на библиотечната автоматизация, от 2002 г. авторът ежегодно публикува пазарен анализ на библиотечните системи в САЩ.

В секция 4. *Библиотечни информационни продукти с отворен код* (с. 9–10) на публикацията са разгледани OSS инструментите Koha, Evergreen, Quali OLE, VuFind и Blacklight, като за всеки с по няколко думи са представени неговата история, първоначален разработчик, предназначение и приложение.

Иванов, Евгени. Сравнение между интегрираните библиотечни системи с отворен код Koha, Evergreen, PMB и OpenBiblio. – В: *ББИА онлайн*, 2016, бр. 4, с. 11–16.

В статията се разглежда накратко понятието „Интегрирана библиотечна система“. Авторът класифицира този тип системи в две големи групи: *„платени – т.е. направени от частни фирми, които предоставят своите софтуерни решения срещу заплащане“* (с. 12), като са посочени най-разпространените на глобално ниво системи от този тип и българските им еквиваленти. В противовес са разглеждани системите с отворен код, като посоченото им главно преимущество е по-ниската цена на имплементирането им. Авторът разглежда интегрираните библиотечни системи Koha, Evergreen, PMB и Open Biblio, като за всяка една от тях представя накратко: история, използвани технологии, приложение на библиотечни стандарти, поддържащи институции и институции-потребители. Поместен е в табличен вид и системен сравнителен анализ на четирите системи. В заключението авторът изтъква, че освен намаляване на икономическата обремененост, имплементирането на интегрирани библиотеч-

ни системи с отворен код повишава нивото на независимост от библиотеките към комерсиални доставчици на библиотечен софтуер.

Къдрев, Васил, Богомилов, Иван. Кратка история на хакерската култура и свободния софтуер. – В: *Годишник Телекомуникации*, 2017, т. 4, с. 9–17.

В статията се разглежда развитието на концепцията за „хакерската култура“ и произтичащото от нея движение за отворен код. Представени са дефиницията на понятието „свободен софтуер“ и история на copyleft лицензите. Дадена е кратка история на възникването на концепцията за отворен код, дефиницията и еманципацията от движението за свободен софтуер.

Анева, Събина. Софтуерът с отворен код – едно решение на проблемите в българските библиотеки (въз основа на опита на Фондация НАБИС). – В: *Библиотеките – национална идентичност и многообразие: Доклади от XXVII нац. конф. на ББИА*. София: Бълг. библ.-инф. асоциация, 2017, с. 95–97.

Според дефиницията на автора, софтуерът с отворен код „се разпространява безплатно и всеки има възможност и право да прави модификации и доработки за свои нужди“ (с. 96). Изтъква се по-ниската му цена, без да се пропуска условието, че за правилното му функциониране, наличието на квалифициран за работа с него персонал е *conditio sine qua non*. Описан е опитът на ФНАБИС в предоставянето на платена абонаментна поддръжка на библиотечен софтуер с отворен код KoHa и изграждането на дигитална библиотека на базата на инструмента DSpace. Представен е в графичен вид делът на дигиталните документи по институции-участници в НАБИС репозиториум.

Анева, Събина. Програмите с отворен код – успешно решение на наболели проблеми (въз основа на опита на ФНАБИС). – В: *Европейски хоризонти. Библиотеките между буквите и бинарния код: Сб. доклади от нац. науч. конф.*, 8–9 окт. 2018 г. Силистра: Рег. библ. Партений Павлович Силистра, 2018, с. 182–191.

Представена е ролята на ФНАБИС като доставчик на „платена абонаментна поддръжка на хардуери и софтуери с отворен код за споделено ползване“ (с. 184). Разгледана е предлаганата от фондацията библиотечна система КОНА, като са изброени библиотеките, в които е имплементирана с помощта на ФНАБИС. Описан е инструментът DSpace и създаденият на негова база репозиториум на НАБИС, обединяващ дигиталните колекции на различни обществени и университетски библиотеки в страната. Авторът отбелязва и се стреми да обори съществуващия в българската библиотечна общност скептицизъм спрямо софтуера с отворен код, цитирайки западни експерти по въпроса – Маршал Брийдинг, и по-обширно Пол Полан в негово изказване, развенчаващо най-разпространените „митове“ спрямо OSS, а именно:

- неустойчивост;
- ненадеждност;
- абсолютна безвъзмездност;
- изискване за сериозни технологични познания за работата с него.

Изтъква се възможността за осъществяване на модел на споделено ползване на хардуер и софтуер с отворен код, който за библиотеките-абонати би довел до:

- намаляване на икономически разходи;
- централизиране и стандартизиране на библиотечни дейности (на базата на crowdsourcing);
- денонощен достъп до информация и предоставяне на потребителите възможност за самостоятелно информационно обслужване;
- по-ясно планиране и отчитане на разходите, свързани с автоматизация;
- скъсяване на технологичното време за информационно обслужване.

Стайков, Владимир. Внедряване на нови услуги и технологии чрез Коха. – В: *Европейски хоризонти*. Библиотеките между буквите и бинарния код: Сб. доклади от нац. науч. конф., 8–9 октомв. 2018 г. Силистра: Рег. библ. Партений Павлович Силистра, с. 192–208.

В първата част на статията са разгледани актуални проблеми пред българските библиотеки, класифицирани както следва:

- липсата на обща национална политика за развитие;
- недостатъчно финансиране;
- технологичното изоставане;
- намалената посещаемост.

Посочените проблеми са представени в ред, в който ясно може да се проследи пряката зависимост на текущия разглеждан проблем от предхождащия го, като имплицитно ситуацията може да бъде сметната за пряко произтичаща от липсата на обща национална политика.

В подробност са отразени аспекти на посочените четири главни проблема. В третата част на статията са дадени насоки за решаване на част от проблемите с помощта на внедряването съвременни информационни OSS технологии, като за техни преимущества са посочени: *„по-ефективно използване на предоставените финансови средства, облекчаване на труда на служителите, привличане на читатели, увеличаване на приходите и опазване на библиотечния фонд“* (с. 197). Подробно са описани възможностите на инструментите с отворен код да облекчат ситуацията по четирите направления. В част IV. *Първи стъпки към внедряване на модерни информационни технологии в библиотеките* е описан проектът за създаване на локализирана версия на Коха за България, стартиран от дружество Vip Innovations Ltd през 2016 г., в който вземат участие тридесет и осем специалисти, включително експерти от Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, където през 2018 г. системата става основна за работата на библиотеката. В пета част са изброени технологичните предимства на Коха, а в част VI *Следващи стъпки за модернизация на библиотеките* са изтъкнати възможностите за бъдещо надграждане и интеграция на системата с автоматизационни инструменти, при наличие на подобаващо финансиране.

Ракитин, Иво. Софтуери с отворен код – преимущества и предизвикателства пред тях. – В: *e-Journal VFU*, 2019, бр. 12. [онлайн]. [прегледан 4.07.2023].

https://ejournal.vfu.bg/pdfs/Ivo_Rakitin.pdf

В статията се разглеждат дефинициите за отворен код, критериите, на които даден софтуер трябва да отговаря, за да бъде разглеждан като образец на движението. Направена е кратка съпоставка между основоположните принципи на свободния софтуер и софтуера с отворен код. Авторът представя предимствата на приложението на софтуер с отворен код, като: безпрепятственост на оптимизацията, възможност за квалификационно развитие, висока степен на сигурност, бърза актуализация, crowdsourcing при процесите на дебъгване, независимост от комерсиални доставчици. Сред изброените от автора недостатъци са: софтуерът се развива с фокус върху вижданията на разработчиците, и в по-малка степен – на потребителите; потенциална комплексност; непланирана във времето поддръжка; потенциални разходи за поддръжка от трети страни; експлоатация на source кода от злонамерени потребители. Статията завършва с изброяването на най-използваните към момента програмни приложения с отворен код и възможностите за сътрудничество, предоставяни от движението на разработчиците.

Амбарева, Христина. Дигиталната икономика и отвореният код. – В: *Научни трудове* на УНСС, 2020, бр. 3, с. 213–223.

В статията е разгледан процесът на утвърждаването на движението за софтуер с отворен код в пазарната среда от историческа и философска гледна точка. Последователно са анализирани културните предпоставки за движението, ролята на лицензите и различните, свързани с него, фондации и контрибутори и е поставен въпроса може ли да бъде разглеждано движението като анти-капиталистическо.

Евтимова, Теодора, Пейчева-Дянкова, Теодора. Потребители и персонал в условията на пандемия: предизвикателства и възможности. – В: *Библиотека*, 2020, бр. 3, с. 71–74.

В статията авторите накратко споменават обслужването на потребителите на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, посредством интегрираната библиотечна система с отворен код KoHa, имплементирана в библиотеката през 2018 г. Авторите се фокусират върху предимствата на система от потребителска гледна точка.

Пейчева-Дянкова, Теодора. Интегрираната библиотечна система KoHa и внедряването ѝ в Регионална библиотека „Любен Каравелов“. – В: *Библиотеки в дигиталната епоха. Доклади от XXX нац. конф. на ББИА София*, 15–16 октомври 2020 г. София: Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2021, с. 89–94.

Статията описва процеса на имплементиране на интегрираната библиотечна система с отворен код KoHa от Регионалната библиотека „Любен Каравелов“ – Русе. За решаващи характеристики при избора на нова интегрирана система, са посочени:

- пълна локализация на интерфейса;

- уеб-базираност;
- отворен source код (независимост от комерсиален доставчик);
- употребата на протокол Z39.50, отговарящ на международните стандарти.

Други преимущества на Koha, отбелязани в статията, са потребителското задоволство на читателите и потенциалът за интегриране на системата с „технологии за следене и опазване на библиотечния фонд (RFID, EM), както и на системи за автоматично книгозаемане, самообслужване, книгоматри“. На базата на емпирични данни се изтъква оптимизация на работния процес, под формата на съкращаване на времето за създаване на библиографски запис и ръст на общия брой новосъздадени записи за година.

Молхова-Владова, Миглена. Софтуерна индустрия: Лицензиране на софтуер. София: Издателски комплекс – УНСС, 2021. 190 с.

Във втора глава – *Организация на бизнеса в софтуерната индустрия*, секция 4. *Бизнес модели* – е разгледан самостоятелно софтуерът с отворен код. Определението за понятието гласи, че това е: „софтуер с отворен изходен код, който всеки може да проверява, променя и подобрява“ (с. 68). Изведени са и деветте правила на OSI. Разгледан е въпросът за мотивацията на разработчиците на софтуер с отворен код, като са приведени емпирични данни от проведени проучвания. Анализирани са въпросът за технологичната конкуренция между OSS и комерсиалния софтуер. Описана е организация на дейността на фирмата, разработваща софтуер с отворен код. Изтъкната е бързината на ъпдейтване, характерна за OSS, както и притегателната сила на проекти от такъв тип за разработчиците. Като важна характеристика в процеса на разработване на софтуер с отворен код е посочен стремежът към съвместимост с други технологични решения, били те комерсиални или не. В секция 4.2.3 (с. 72–74) са изброени следните предимства на отворения модел:

- модулярност;
- разработка на базата на отворени стандарти;
- възможност за частични инсталации;
- съвместимост;
- динамично развитие.

С цел безпристрастност на текста са посочени и някои недостатъци, които могат да бъдат присъщи за OSS:

- несигурност на поддръжката;
- контраинтуитивен интерфейс;
- недостиг на официална документация.

В секция 4.2.4 са представени определени специфики на отворения модел на производство на софтуер. Специално внимание се отделя на стремежа към максимална прозрачност в процеса на разработка. Авторът определя такъв тип работна култура като „основана на индивидуалната меритокрация“, като изтъква, че „Фактът, че репутацията се основава на техническите способности, стимулира бързия растеж на капацитета на членовете на общността и непрекъснатото увеличаване на тяхната производителност“ (с. 75).

В секция 4.3. *Хибриден модел на производството на софтуер* се разглежда бързо налагащия се способ на комбинация от характеристики, присъщи на „затворения“ и „отворен“ модел на разработка. Изброени са редица условия, които трябва да бъдат налице за да бъде един проект, разработен по хибридният модел, жизнеспособен – икономически, лицензионни, организационни, мениджърски и пр.

В четвърта глава – *Лицензионни сделки в софтуерната индустрия*, секция 2.4 *Лицензионни сделки за софтуер с отворен код*, са изброени правилата, на които даден програмен продукт трябва да отговаря, за да може да бъде лицензиран като софтуер с отворен код. Накратко са представени няколко от най-често използваните лицензи за разпространение на OSS: GNU GPL, GNU LGPL, BSD, MIT.

В пета глава *Стратегии на лицензиране в софтуерната индустрия* са анализирани по секции:

- 2.2. *Стратегии за придобиване на защитен код или софтуер с отворен код* (с. 152);

- 2.2.2. *Предимства и недостатъци от покупката на софтуер с отворен код* (с. 155–156);

- 3.2. *Стратегии за продажба на лицензии за защитен автор или за софтуер с отворен код* (с. 164–167).

Butcher, Neli. Базисен наръчник за отворени образователни ресурси (OER). – В: *Образователни функции на институциите на паметта* (библиотеки, музеи, архиви). състав. Петър Миладинов. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2021. с. 197–246.

В секцията *Появата на отворения код* за начална датировка на понятието е посочена 1983 г., при появата му в Briefing Paper на JISC (Joint Information Software Committee – инициатива във Великобритания). Според този документ “opensource” определението е запазено за софтуер, отговарящ на Open Source Definition (OSD). Авторът на статията споделя виждането на други изследователи за концепцията, като създаваща предпоставки за минимизиране на разходите на потребителите, разработчиците и администраторите на авторски права. Разгледано е влиянието на идеята за отвореност върху други сфери, като частност се разглеждат отвореният достъп в издателската дейност и създаването на дидактични материали с отворен код (OER). Авторът аргументира това свое виждане, позовавайки се на David Wiley, който през 1998 г. „въвежда концепцията за съдържание с отворен достъп по аналогия с отворения код“ (с. 232).

Приложение Четири: Софтуерни приложения с отворен код в образование. – В: *Образователни функции на институциите на паметта* (библиотеки, музеи, архиви). състав. Петър Миладинов. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2021, с. 240–242.

Дадена е кратка дефиниция на концепцията за Отворен код. Посочени са предимствата: икономичност, употреба на отворени стандарти, потенциал за интегриране с други системи и инструменти, персонализация и оптимизация. Представени са на български език критериите, на които даден софтуер трябва да отговаря за да попадне в категорията „с отворен код“, съгласно OSI.

Яврукова, Биляна. Развитие на българския инструментариум за изграждане на библиотечно-информационни системи. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2022. 310 с.

В глава 3, секция 2. *Проектите НАБИМ и НАБИС* е описан опитът на НАБИС в цялостното му преминаване към компоненти с отворен код, поради недостатъчно финансиране на проекта. Разгледани са инструментите с отворен код DSpace (за управление на дигитални колекции), KoHa (библиотечно-информационна система) и VuFind (евристичен интерфейс за агрегирано търсене в сводния каталог и репозиториума). Опитът е оценен по-скоро като негативен, като недостатъци на използваните инструменти са изведени:

- за DSpace – „не е достатъчно добър, за да отговори на всички техни [на библиотеките членки] изисквания, свързани с организацията на колекциите и бърза актуализация на дигиталните обекти при необходимост“;

- за VuFind – „...не премахва дублиращите се записи и не предоставя достатъчно добри възможности за филтриране на резултатите. Той не позволява автоматична синхронизация с библиотечни системи, липсват също възможности за интегрирано търсене в абонираните бази данни или в различни репозиториуми и ресурси с отворен достъп“ (с. 188).

„Длъжност ми е да кажа...“ – 16 септември 1872 Етюд върху писмо на Васил Левски до Любен Каравелов

ВЕРА БОНЕВА

“It is my duty to say...” – 16th september 1872

A study on a letter from Vasil Levsky to Lyuben Karavelov

Vera Boneva

Summary

The article interprets a personal letter of Vasil Levsky (1840–1873) to Lyuben Karavelov (1834–1879), which presents the problems facing the work of the revolutionary. His judgments about the personal qualities of other activists of the national liberation movement are analyzed. His fears that government spies are well informed about conspiratorial work are indicated. The thesis is launched that Vasil Levsky had intuitions about the upcoming failures in the revolutionary organization, as well as about the death sentence that awaited him, because of the leadership of the anti-imperial secret organization.

Key-words: Vasil Levsky, Lyuben Karavelov, correspondence.

От средата на август до средата на септември 1872 г. Васил Левски (1840–1873) работи интензивно сред комитетските структури в района на Ловеч, Тетевен, Правец, Етрополе, Орханлие (дн. Ботевград), Правец. Следвайки стриктно пълномощното, дадено му от Българския революционен централен комитет (БРЦК) в Букурещ на 14 юни с.г.¹, Апостола разширява и укрепва комитетската мрежа, разпространява новоутвърдения устав на организацията, подsigурява отделните звена с кочани с разписки за събиране на средства за закупуване на оръжие, създава първия окръжен революционен център в село Голям Извор, натоварен с ръководни и координационни функции спрямо комитетите в Орханлийско, Етрополско и Тетевенско. Целта на споменатия акт е да бъде осигурена известна самостоятелност в локалните мрежи на конспирацията, за да не им „се праща от Ц[ентралния] к[омитет] човек начесто, от което може да се улови работата“, както и да се „компрометира“². Въпросната реорганизация във визията на Васил Левски трябва да се осъществи в рамките на цялата конспиративна мрежа: „Така искам да направя по [в]сичко Българско – пише той на 16 септември 1872 г. на своя съратник Данаил Попов – и тогава [работата] ще се върши с по-малко разноси, по-скоро и по-сигурно и без грижа, че ще попадне нещо в неприятелски ръце“³. Не ще и съмнение, че въпросният

¹ Вж текста на пълномощното в: **Страшимиров**, Димитър. Васил Левски: Живот, дела, извори: Т. 2: Извори. София: Изток-Запад, 2015, с. 240.

² **Васил Левски**. Документално наследство. юб. изд. по случай 100 год. от гибелта му. ред. Кирила Възвъзова и Николай Генчев. София: Наука и изкуство, 1973, с. 216–217.

³ **Пак там**, с. 217.

управленски похват би допринесъл не само в очертаните от Апостола сфери, но би осигурил на ръководителя на комитетите в Българско много повече време, в което той да се занимава с отговарящите на нивото на политическите му компетенции дела по очертаване генералните насоки в подготовката на бъдещото въстание и по координиране работата на конспиративните дейци на национално ниво.

Същинската картина да обществените обстоятелства, в които се налага да бъде реализиран революционният проект на българите под османска власт, обаче е много по-шарена и непредвидима от очакванията и представите и на най-опитния ѝ обществен лидер. По тази, а и по още ред субективни причини, в този ключов за освободителното движение момент Васил Левски се оказва притиснат от цял куп пречки и трудности, които той незавоалирано споделя в едно по-скоро приятелско, отколкото официално писмо⁴ до Любен Каравелов (1834–1879), носещо дата 16 септември 1872 г. и създадено, по думите на автора му „в едно село“, намиращо се в обхвата на очертания по-горе регион на Дунавска България.

Принадлежащо към най-пространно осмислената и интерпретирана част от оригиналните ръкописи на Апостола, визираното писмо е добре познато и на специалистите, и на широката аудитория. То е включвано в почти всички документални сборници, съдържащи археографски обработени документи от историята на революционното ни движение през повратната 1872 г. При все това поемам риска да поразсъждавам върху него – не толкова с цел да добавя детайли в скрупулوزно подредената от други автори фактичност на антиосманските ни движения по това време, колкото с идея да открия някои по-общи очертания в личностния облик на Апостола и в начина му на мислене като модерен политически лидер на своята млада нация. Любопитни са и прокрадващите се между редовете на малко неравния, но много ясен и недвусмислен език на общественика, отговори на част от въпросите около публичната му биография, които не спират да вълнуват поколения и поколения българи вече 150 години след оня мразовит софийски 6 февруари, в който Апостола увисва на бесилото в покрайнините на притихналият под похлупака на вековни страхове град София.

„Бае, работата още няма кой да я поеме, та съм принуден още сами да се излагам на опасности [и] да тичам нагоре-надолу“⁵ – започва без заобикалки Левски. Приятелското обръщение е типично за комуникацията му с председателя на БРЦК, който му е „батко“ по възраст, а по положение в организацията е по-високопоставен. Последното обстоятелство винаги е отчитано от Апостола, който често в кореспонденцията си с букурещките дейци след 1 юли 1872 г.⁶ подчертава, че не е склонен

⁴ Оригиналът се съхранява в Български исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Налично е и дигитализирано копие на сайта на библиотеката. – НБКМ–БИА, ф. 2 (Васил Левски), а.е. 23, л. 12–13.

⁵ Тук цитирам писмото по компетентното разчитане на Кирила Възвъзова и Николай Генчев: *Васил Левски. Документално наследство...*, с. 215.

⁶ Когато се връща в българските земи на юг от река Дунав. Вж *Васил Левски. Документален летопис 1837–1873*. Изд. се посв. на 150-год. от рождението на Апостола. София: Държ. изд. Д-р Петър Берон, 1987, с. 140.

по важни въпроси да предприема самостоятелни действия, които не са получили санкция от другите членове на БРЦК или от неговия председател.

За никой от ангажираните по това време с революционното дело българи, не е тайна, че ръководителят на БРЦК в Българско постоянно е изложен на опасности. Сам той рядко се оплаква от орисията, която сам си е избрал. Тук обаче акцентът върху преследванията му от властите е специфичен и като цяло натоварен с нови обстоятелства. „Турците няма село, ни по къръг, ханищата да не са разпратили да [ме] търсят“ – продължава революционерът, насочвайки неочаквано преценката на трудната за самия него ситуация към реакцията на част от близките му съратници, някои от които са се изплашили и отдръпнали от текущите си задължения към комитетската работа в хода на правителствените акции за издирване на „комитите“. „Пишат ми писмо отвед да не се излагам на опасности, а не мога да гледам на страховливите ни работници, които от с[т]рах засират [в]сичко и работата стои на едно място.“ Употребеният от Васил Левски нецензурен глагол, представящ в метафорична форма оплесканите от немара и безотговорност общи дела, е повече от красноречив. Ценно е обаче и свидетелството, че „отвед“ е предупреждаван да бъде предпазлив и да не поема излишни рискове.⁷

Приемано по традиция в реда на нещата като естествена грижа за отдадения предводител на революцията, цитираното предупреждение трябва да се разглежда в нова светлина от наскоро обнародваните, непознати до 2020 г. на научната ни общност, документи от Османския архив в Истанбул. В писмо от същата дата – 16/28 септември 1872 г., управителят на Дунавския вилает Ахмед Хамди паша докладва на великия везир Мидхат паша, че са събрани много конкретни данни за „революционните намерения“ на българите в околиците на Ловеч, Севлиево, Търново, Плевен, Габрово и Орхание, както и в градовете и селата Троян, Тетевен, Гложене, Етрополе и Видраре.⁸ Изрично е споменато „лице на име Васил Левски“, изпратено от БРЦК в Букурещ да ръководи конспиративните инициативи на сънародниците си. Поименно са изброени имената на водещи комитетски дейци в посочените населени места и региони. Много точно са очертани действията им, свързани с разпространението на революционни документи, изграждане на комитети, събиране на пари за оръжие и подготовка на въоръжено въстание. Представени са данни за някои от извършените от заподозрените лица и структури убийства и нападения.⁹ Категорично е подчертано, че „управителят на [Дунавския] вилает, закрилян от Негово величество султана, никога няма да допусне порочните идеи на тези лица да

⁷ Например, *вж* писмото на Тодор Пеев до Васил Левски от 6 авг. 1872 г. – В: **Страшимиров**, Димитър. Архив на Възраждането: Т. 1: Документи за политическото ни възраждане. София, 1908, с. 372–375.

⁸ **По** следите на Васил Левски и БРЦК: Нови османски документи. състав. Орлин Събев, Дора Чаушева, Виктор Комбов, Ашкян Коюнджу. София: За буквите, 2020, с. 72–75.

⁹ Покушенията, извършени от комитетски дейци срещу противници на революционното действие сред българите (с цел сплашване или с цел осигуряване на пари за оръжие), през юли и авг. 1872 г. са сред основните предпоставки за активизиране на властите срещу „комитите“. *Вж* **Унджиев**, Иван. Васил Левски: Биография. 4. изд. София: Изд. на БАН, 2017, с. 376–378.

получат широка обществена подкрепа¹⁰. В практически план цитираната декларация означава, че властта е предприела и ще продължи да взема решителни мерки за преследване и залавяне на бунтовниците. По-нататък в доклада са очертани и част от предприетите административни и полицейски действия, включващи засилен граничен контрол, засилено полицейско присъствие във въпросния регион и разширяване на съществуващата вече шпионска мрежа сред непокорните българи.

(Не)случайната хронологическа успоредача между писмото на управителя на Дунавския вилает до неговия цариградски началник и писмото на ръководителя на вътрешната комитетска мрежа до неговия букурещки началник¹⁰ е неоспоримо доказателство, че шест дни преди фаталното Арабаконашко „приключение“¹¹ пипалата на османската администрация бавно, но постъпателно се доближават до реалните следи на Васил Левски в района, в който той се намира през август и септември 1872 г. Нещо повече – очевидно е, че има изтичане на информация за конкретни негови местонахождения в Ловеч. В писмото си до Любен Каравелов той изрично посочва, че на следващия ден, след като е излязъл от къщата, където е пребивавал, тя е била „бастисана“ от турците. И продължава: „От видело до видело по улиците турци вардят за странни хора“¹². При такова нещо от тоя град изплашват се всички“. Воден от опасения, че ще бъде изобличен като съратник на Левски, един от най-активните комитетски дейатели в Ловеч Марин Поплуканов го е предупредил „да не дохожда“ у тях под претекст, че нямало в къщата му място. Нещо повече – опасявайки се от претърсвания, същият поръчал на домашните си да изхвърлят „в захода“¹³ оставени в дома му припаси, тефтери и други лични вещи на Апостола.

Не за своята си съдба, а за съдбата на делото се тревожи Васил Левски в претовареното си с шпионски очи и уши всекидневие. Тревожи се, че страхът огъва мнозина привидно корави мъже; мъже, на които предстои да влизат в кървав бой с вековната имперска машина. „Видиш ли работа от страхопъзльовци!“ – възкликва революционния лидер, обяснявайки на Любен Каравелов, че именно поради това не е поверил част от ръководните дела на някои от своите най-близки съратници, а сам продължава да се излага на опасности и да „тича“ насам-натам. Тази позната на мнозина управленци ситуация не е само и изключително присъща на българското общество от XIX в. Тя е част от публичното ни битие и в наши дни, когато се налага да се работи много и при трудни условия за важна обществена кауза. По тази причина и съжденията на Апостола за подбора на ръководните кадри на революцията не

¹⁰ И двете писма са с дата 16 септ. 1872 г.

¹¹ Става дума за обира на турски конвой с държавни пари в прохода Арабаконак (Ботевградски проход), организиран от Димитър Общи и осъществен от комитетски дейци от Тетевенско и Орханлийско. В източниците тези събития са именувани и по други начини – Обир на орханлийската хазна, Софийско приключение и др. Вж. **Панчовски**, Димитър. Последните дни на Васил Левски. София: Профиздат, 1990, с. 74–161; **Панайотов**, Николай, Христова, Ирена. Арабаконашкият обир и обесването на Васил Левски – другата истина: Правно-историческо изследване. Шумен: Алтос, 1998.

¹² Хора от други места.

¹³ Народно име на външната тоалетна – клозет.

са изгубили своето значение и в съвременността.

„Затова не съм поверил работата другиму – споделя той с председателя на БРЦК, – защото [деецът], ако е [добър] в едно, в друго го няма. (Ако е решителен, той ще бъде неразсъдителен, ако ли е разсъдителен, то страхът му не [го] пуша да прекрачи по-нататък; още и в страхлив случай, развалят се готовите работи.) А работите, писма, дето дохождат ката ден, тряб[в]а да се разправят, пък като ме няма, [те] стоят на едно място за дълго време, докато се завърна; а то не е работа.“ Описаните обстоятелства са част от етичните предизвикателства пред всеки ръководител и в наши дни, така че те нямат нужда от допълнителен анализ. Ценното в случая е пронизително точното наблюдение на Апостола, че решителността и „разсъдителността“ много рядко се намират в идеално съчетание в характеристиките на отделните хора – дори и на тези, които са надмогнали вековната инерция на покорството и конформизма. А работата не може да стои на едно място. Трябва да се движи с еднаква доза решителност и разсъдителност.

Не, Левски не е песимист по отношение персоналните качества на своите съратници. „Имаме честни хора – заявява той, – но като не [са] били отдавна в тая работа да се упознаят с нея, щото да могат да съдят, пак нищо [не се получава] и по-зло [става].“ Без съмнение, липсата на жизнен опит и на вещина в обществените дела, с които са се заели комитетските съзаклятници, е съществен минус на младата ни конспиративна организация.¹⁴ Тази обективна пречка обаче е преодолима чрез добър кадрови подбор, който трябва да се осъществява от ръководителите. „Водителите на тая работа тряб[в]а да са опознали до тънко хората, като кой е К[аравелов], Ц[анков], Петко, Стоян и пр., в какво са добри, а в какво не! [Къ]де стоят техните слабости, щото да не им се дава да падат в тях и да се не увреждат! Да се осъждат единият и другият, без да повредят работата и пр.“ Висока е мисията на лидера в представите на Апостола – прозорлив психолог за силните и слабите черти в характеристиките на личностите, с които работи, и вискателен режисьор, извличащ най-силните страни от потенциала на актьорите, въввлечени в недописаната драма на българската национална революция. Валидни с пълна сила и в наши дни, тези принципи са част от безценните послания, които Апостола е формулирал с дълбоко проникновение и с хуманна грижа за комитетските членове преди повече от 150 години.

„На такива хора дай работа – настоява Левски, – които са разсъдителни, постоянни, безстрашливи и великодушни! Без тия [качества], едното да липсва на водача на тая св[ята] работа, то той ще я улайнени; както и да е. Още [и да може] по времето да нарежда и работите. Длъжност ми е да кажа, защото можа и да умра. Гледайте.“ (Край на писмото.) Пет изречения – пет смразяващо точни послания.

Ум, постоянство, смелост и великодушие са качества, които според Апостола в пълнота трябва да притежава всеки ръководител на институция или начинание от национална величина. На пръв прочит великодушието стои малко встрани от цялата

¹⁴ Подобна интерпретация на цит. писмо се съд. и в: **Магдермот**, Мерсия. Апостолът на свободата. София: Нар. младеж, 1970, с. 262.

фактична и аналитична рамка на краткия епистоларен текст. Но тази реалност и привидна. Да не забравяме, че дякон Васил Левски е духовно лице и дълбоко вярващ християнин, за когото широтата на духовния хоризонт е толкова важна, колкото и остротата на ума и отдадеността на делото. И още нещо има в този пасаж, което обикновено недоглеждаме. „По времето да нарежда работите“ – това трябва да умее водачът, за да не „улайнени“ народното дело. Открояваната от редица водещи мениджъри способност да се управляват не само ресурсите и хората, но и времевите отрязъци, в които се напасват многобройните дейности, е един от факторите за успеха на големите начинания в сложната, нециклична и многоизмерна Модерна епоха. Това Левски го знае и го подчертава още на 16 септември 1872 г.

И накрая – провидение за приближаващия край: „Длъжност ми е да кажа, защото можа и да умра. Гледайте“. Не, Левски не се шегува, не се окайва, не се опитва да драматизира изкуствено съдбата си. Той усеща с всичките си сетива стесняващата се примка на шпионската мрежа, малките „приятелски“ предателства, както и естествения процес на ентропия във все по-разрастващата се конспиративна мрежа. Като калѐн боец на революцията, той не изпитва страх, но иска да направи всичко по силите си, за да се извърви предначертания път на националното освобождение. Исква и още нещо – да остави на своя приятел по политическа съдба съвети и съждения, които могат да подпомогнат делото – дори и в негово отсъствие. И го прави с присъщата си разсъдителност и с хладнокръвието на обществен лидер, който „още от лето 18[62]-ро е в народната работа“¹⁵. Последната дума-изречение в това знаменателно писмо е единственият му елемент, в който има известна доза надменност: „Гледайте“ как всичко, за което ви говоря така или иначе ще се случи. Дума-изречение на пророк, провидял и последващите кървави следи на националната революция, и последващата си съдба на мъченик пред олтара на свободата.

По своята езикова форма писмото на Васил Левски до Любен Каравелов от 16 септември 1872 г. е напълно съответстващо на разпознаваемите стил и правопис на своя автор. Привидно то изглежда леко накъсано, но е логически и смислово хомогенно. Информацията в него е силно концентрирана, а тезите и съжденията са много експресивни. Метафоричните пластове са тънки и пестеливи – „тупурдия“, „тичам нагоре-надолу“, „страхът не го пуца“, „Тропчо“ и други. Наличието на някои нецензурни думи и изрази е свързана с личния характер на посланието – от една страна. От друга страна, то е показателно за изострено емоционално състояние на дееца, който не може да прикрие възмущението си от „страхопъзльовците“, които несъзнателно водят народното дело към провала. Не гняв, а по-скоро тревога предизвиква очертаната перспектива в съзнанието на Апостола, който търси у своя другар по революционна съдба не само разбиране, но и по-голямо съпричастие.

„Твой Тропчо“ – с това заключително обръщение завършва многосказателното писмо на Васил Левски до Любен Каравелов от 16 септември 1872 г. Този по детински очарователен псевдоним е употребен само тук – за пръв и последен път. Без излишни спекулации можем да открием смислова връзка между споменатото

¹⁵ **Васил Левски.** Документално наследство..., с. 218.

в началото обстоятелство, че поради инертността на своите съратници, Апостола продължава да „тича нагоре-надолу“ из Българско. В семантичен и фонетичен план личното име Тропчо влиза в словесен паралел със старинната дума „тупурдия“, описваща суматохата, създадена от властите при претърсванията на местата, където ръководителя на революционната организация е пребивавал. Извън очертаните хипотези веселяшкото име Тропчо придава известна шеговитост и лекота на завършека на писмото, с което се постига баланс между концентрираните в основното изложение тежки мисли за трудностите – обективни и субективни, с които революционното дело се сблъсква всекидневно.

Връщайки се за пореден път към думите на Васил Левски, подредени в писмото му до Любен Каравелов от 16 септември 1872 г., за пореден път си мисля какви неизчерпаеми пластове на знание, човещина и мъдрост са скрити в документалното наследство на Апостола. Мисля си също, че трябва с по-голяма предпазливост да се доверяваме на персонализирани обвинения, че този или онзи деец е основния виновник за залавянето му в Къринското ханче само три месеца и десет дни след написването на това пророческо писмо. Както добре се видя в редовете му и между тях, шест дни преди да бъде извършен фаталният Арабаконашки обир, Левски ясно артикулира проблема със свръх решителността на прибързаните дейци, която в съчетание с предпазливостта на по-умерените поражда последвалата след залавянето на обирджиите лавина от малки или по-големи предателства, протоколирани надлежно в досието на държавната следствена комисия, заседавала в София. И още нещо. В директен порядък както думите Апостола, така и новооткритите документи за делото му в истанбулския Османски архив показват, че правителствените власти са относително добре информирани за конспиративната дейност на българските комитети и за ролята на Васил Левски в нея. Дори и преди разкритията на извънредната следствената комисия в София, те вече са предприели мащабни мерки за „обезвреждане на размирните и подривни действия на споменатия революционен комитет“¹⁶. Империята отвръща на удара с подobaващи на мащаба и деспотичния ѝ характер действия. Макар и само в индиректен порядък, това е предвидено от нейния харизматичен политически опонент Апостола на свободата Васил Левски, който, въпреки ясно осъзнатата перспектива да бъде заловен и осъден на смърт, продължава по избрания път, не изгубвайки нито за момент убеденост, че в крайна сметка положените устои на революционната организация и след неговата смърт ще продължават да бъдат жилава опора на общонационалното усилие за политическо освобождение от чуждото господство и за учредяване на модерна българска държава. За което отново се оказва прав.

¹⁶ По следите на Васил Левски и БРЦК. Нови османски документи..., с. 76.

Иван Грозев в българската литературна история и критика през последните 30 години (1990–2020)

ЕЛЕНА АЗМАНОВА-РУДАРСКА¹

Ivan Grozev in Bulgarian Literature and Criticism During the last 30 years (1990–2020)

Elena Azmanova-Rudarska

Summary

The article examines the literary criticism of the work of Ivan Grozev in the period 1990–2020. There is a hesitant attitude towards the writer – on one hand of perception and affirmation as a major figure in Bulgarian modernism of the first half of the twentieth century, and on the other hand – neglected, omitted and underestimated. The studied critical materials are oriented in three directions. The first is research that tries to present Grozev's place in literary history and the literary process, literary analyzes of specific works. Other works ignore or make little mention of the writer's place, but offer a rich analytical mechanism for understanding his works. A third group describes collections and reference editions that offer Grozev's work to the reader. Studies of Sv. Igov, Iv. Teofilov, T. Ichevska, V. Ruseva, Tsv. Georgieva, Y. Eftimov, Ev. Dzhevietska, St. Stoycheva, V. Doneva, M. Kirova and others are examined. The main conclusion is that the reasons for neglecting Ivan Grozev are more non-literary – these are the long period of silence of Grozev's work (almost 30 years), the time of reception of the texts, as well as the ingrained notion that Bulgarians prefer patriotic rather than religious -mystical. Thus the critique of Grozev becomes a critique of the place of the mystical in Bulgarian literature.

Key-words: Ivan Grozev, poetry, drama, literary criticism, literary history.

Изборът на заглавие е съзнателно потърсен, защото с него се свързва опитът да се разчетат някои от енигмите в българския символизъм преди и след войните 1912–1918 г. Новият поглед към ролята на мистицизма в настоящото изследване се стреми да допълни дотук съществуващите научни тези, като ги обогати и разшири. Факт е, че в почти всички сборници, христоматии и антологии имената и творбите на мистиците или са спестени като второстепенни, или са представени чрез един-двама автори (най-често Ив. Грозев и Н. Райнов). В резултат на това присъствието на тази естетика в символизма, който от своя страна намира естествено поле на изява в изкуството на всякакви езотерични, окултни и дори метафизични

¹ Авторката преподава в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, Филологически факултет, Катедра по литература.

разбирания, остава встрани. Дописването на тези „страници“ от историята на нашата литература е обект на по-голяма разработка.

Критическият прочит тук се съсредоточава около фигурата и творческото амплуа на Иван Грозев, тъй като, от една страна, той се оказва по-представителен за спецификата на българския символизъм от другите си събратя по естетически натюрел, като с това е по-често публикуван в сборници, а от друга, той е припознат както за най-последователен мистик, така и за най-задълбочен изразител на това (и)литературно направление. Трета по важност причина, която центрира фигурата на Грозев в настоящото изследване, е неговата презентативност през първата половина на XX в. – според Цв. Ракъовски „той свидетелства как се уплътняват почерците на няколко художествени ресурса – следосвобожденският, модернистичният и мистичният“². Три от фактите, които очертават неговата устойчивост, популярност и признатост, са: Грозев е предложен за Нобелова награда за литература от проф. М. Арnaudов (след П. П. Славеиков и Ив. Вазов това е третата кандидатура от България), избран е за председател на едно от най-мощните културни дружества в периода между двете световни войни („Българско родно изкуство“), трето – той се вписва изключително трайно в българския символизъм (с художествените си и публицистични творби; като един от „хиперионци“; част от антологията „Млада България“; автор на манифеста „Новото изкуство“). Така за периода от първата половина на XX в. името на Иван Грозев, по думите на В. Божинов, „се оказва константа, която измерва и с която се измерват културните и литературните прояви“³.

Цел на настоящата статия е да представи синхронно и диахронно основните критически и литературноисторически възгледи около творчеството на Иван Грозев през последните 30 години, т.е. от 1990 г. до днес.⁴ Като се основава на няколко концептуални изследвания, които визират не само мястото на Грозев, но и осветляват оценката на неговия принос в историята на идеите във време, необременено от политически ограничения, но наситено с разностранни прочити, тълкувания и теории, проучването коментира и представата за религиозно-мистичното в българската литература през критическия поглед на постсоциалистическото време.

Името на Иван Грозев се свързва предимно с тази тематика в българската литература от първата половина на XX в. – дискусия, която става обект на задълбочени научни наблюдения едва след 1990 г. Да се напише преглед на критиката върху творчеството на Иван Грозев в известен смисъл е предизвикателство, защото самите историци и теоретици на родната ни литература се отнасят колебливо към самата тема за мистичното и оттук – и към самите творци, повлияни от тази естетика (Н. Райнов, Конст. Стефанов, Б. Савов, Б. Дановски, Дим. Караджов, Ст.

² **Ракъовски**, Цветан. За един класик отвъд образа. – В: *Балканистичен форум*, 2019, № 1, с. 280.

³ **Божинoв**, Венцислав. Едно изследване за мистичния символизъм у нас през първата половина на XX век. – В: *Български език и литература*, 2019, № 4, с. 452.

⁴ Настоящата статия е фрагмент от по-голямо изследване. Тази част се публикува тук за първи път.

Диловски (Тод) и др.). Колебанието се усеща не само в наличието или липсата на проблема, както и в степента на неговата обхватност, но и по отношение на самите творци – в едни издания такива автори присъстват и са застъпени по-широко, в други са едва споменати, и то мимоходом или под линия.

Ако до средата на XX в. такива отзиви, коментари, рецензии и анализи за Грозев са десетки, а творчеството му е четено, превеждано и дори предложено за Нобелова награда за литература, то след 1944 г. въпросът за мястото на творчеството му коренно се променя – единици са критическите материали или съотнасянията към процеси и явления в литературата, а по-често е обект на спомени, интервюта, мемоари. Едва статията⁵ на Михаил Неделчев, публикувана в края на 80-те години, припомня забравения поет и за Иван Грозев започва да се пише по нов начин.

В настоящата статия се разглеждат три групи метатекстове за Грозев. Превес имат литературноисторическите, които задават на Грозевите творби определена функционалност в литературното поле, търсят мястото му в литературните и културни процеси в България от първата половина на XX в. Други критически статии боравят с анализа и коментара, за да разкрият спецификата на изображение и изразност. Трета група са хрестоматийно-антологийни сборници, които се стремят повече към презентиране на Грозевото поетическо и критическо наследство и тук интересното е как критиката и историята „редят“ имена, творби и публикации в концепцията за литературен процес.

Снимка на Иван Грозев с посвещение и автограф за Петко Тихолов, 1.XII.1939 г., Централен държавен архив, София

⁵ Неделчев, Михаил. Иван Грозев. Забравени поети. – В: *Наша родина*, 1988, № 11, с. 21.

Литературноисторически текстове

С принос към литературния процес Грозев е представен в изследвания на Св. Игов, Г. Джурова, Ив. Теофилов, В. Русева, С. Василева, Цв. Георгиева, В. Донева, М. Кирова.⁶ Важни биографични данни дава В. Донева.⁷ Практически голяма част от изследванията включват неизменно факти от жизнения и творчески път, за да въведат читателя в малко известния свят на Иван Грозев.

Изключително важна роля за „писането Грозев“ след 1990 г. изиграва първата „История на българската литература“ на Св. Игов от 1993 г., която представя Грозев като един от най-последователните мистици в българския символизъм. Литературният критик поставя поета редом с Ив. Ст. Андрейчин, Ив. Карановски, Тр. Кунев, Вен Тин, Сирак Скитник и др., като подчертава, че „с „Видения и съзерцания“⁸ и цяла поредица драми се включва в символистичното движение, за да изрази най-крайните му мистични нюанси“⁹. Когато разглежда тази модернистична проява през 20-те години на XX в., Св. Игов определя Грозевото творчество между войните като „еклектична поетика“¹⁰, в която група поставя и Ив. Хаджихристов и Ив. Мирчев.¹¹

В изданието на „Историята“ от 2010 г. Св. Игов вече е доста по-категоричен в избора и подбора по отношение на Грозевото творчество. Тук Игов, освен поетическите внушения на „Видения и съзерцания“, съотнася и драматургичното му творчество към „модернистката насока“¹², като си позволява и доста по-обширно определение на символизма в драмата – изразители са и П. Ю. Тодоров, Ив. Кирилов, Вл. Мусаков, Ем. Попдимитров, Конст. Мутафов и Йордан Леопардич.¹³ А общо позоваванията на Грозевото творчество са седем, за разлика от изданието през 1993, където те са само две.

Следваща в хронологично отношение се явява концептуалната статия на Иван Теофилов „Към друго небе“¹⁴, която провокативно и задълбочено разглежда българския символизъм, като отърсва литературознанието от закостенялостта на социалистическата критика. В нея Теофилов определя две статии като програмни

⁶ Тук и навсякъде в текста при изброяването на изследователи се спазва хронологическият принцип на времето на публикация или референция за Ив. Грозев.

⁷ Донева, Велислава. Иван Грозев и литературните проекции на библейския текст: Драматургът мистик. – В: *LiterNet*, Електронно списание за литература и хуманитаристика, 11.10.2014, № 10 (179). [онлайн]. [прегледан 28.09.2023]. <https://liternet.bg/publish30/velislava-doneva/ivan-grozev.htm>

⁸ Грозев, Иван. Видения и съзерцания. София: Военно книгоизд., 1919.

⁹ Игов, Светлозар. История на българската литература 1878–1944. София: БАН, 1993, с. 256.

¹⁰ Пак там, с. 331.

¹¹ Пак там, с. 331.

¹² Игов, Светлозар. История на българската литература 1878–1944. София: Сиела, 2010, с. 484.

¹³ Пак там, с. 576.

¹⁴ Теофилов, Иван. Към друго небе: За перипетиите на българския символизъм. – В: *Глас*, 1994, кн. 11.

за този период – едната е на Ив. Грозев „Новото изкуство“¹⁵, другата е на Ив. Радославов.

В предговора¹⁶ на сборника „Литературната задруга „Хиперион“ Ст. Илиев посочва Грозев като един от основните привърженици на литературния кръг около списанието.¹⁷ Той стои и в основата на постулирането на символизма като „интуитивно, свръхестествено познание“¹⁸, както и е един от тримата „хиперионовци“ (заедно с Иван Радославов и Ем. Попдимитров), които „изграждат един цялостен мироглед“, наречен „метафизически“¹⁹. И „Ако главен герой на интуитивизма в кръга „Хиперион“ е Ем. Попдимитров, главен герой на мистицизма е Иван Грозев“.²⁰

Статиите на библиотечния уредник към Русенската регионална библиотека „Любен Каравелов“ Галина Джурова, публикувани в периода 1996–2007 г. в русенските вестници „Утро“ и „Светли струи“, както и в книгата ѝ „Какво не знаем за миналото на Русе“, имат по-скоро информативен характер – да припомнят за един забравен творец. В тях Г. Джурова повдига завесата над „поета мистик“²¹ и драматург с принос към българския символизъм.

Така още в средата на 90-те години осветляването на Иван Грозев се извършва през популярното, сензационното – открояване на неговата изключителност, както и подчертаването на патриотичното и обществено значимото – българин, радетел за българска култура и част от активно приобщаващите към ценностите на родното.

Друг аспект от творческото амплуа на Иван Грозев е разкрито в изследването на София Василева „Културно дружество „Българско родно изкуство“²², в което се поднасят сведения за председателството на Грозев, който е и сред учредителите на формацията. Това е и първата публикация, което представя друга част от обществената дейност на Грозев – публицистичните му изяви и голямата тема за родното.

През 2008 г. Цветана Георгиева издава внушителна научна монография, посветена на темата на мистичното в българската литература – „Unio mystica и българският символизъм“²³. Тя вписва трайно Грозев като един от значимите творци на

¹⁵ Грозев, Иван. Новото изкуство. – В: *Хиперион*, 1922, № 6–7.

¹⁶ Литературната задруга „Хиперион“. предг., съст. и прил. Стоян Илиев. В. Търново: Слово, 1996.

¹⁷ Пак там, с. 18.

¹⁸ Пак там, с. 19.

¹⁹ Пак там, с. 19.

²⁰ Пак там, с. 21.

²¹ Джурова, Галина. Русенски поет мистик отново излиза на мода. – В: *Утро* (Русе), 16 ян. 1996, № 12, с. 3.

²² Василева, София. Културно дружество „Българско родно изкуство“ 1929–1939. – В: *LiterNet*, 24.08.2006, № 8 (81). [онлайн]. [прегледан 28.09.2023]. https://litenet.bg/publish19/s_vasileva/kulturno.htm

²³ Георгиева, Цветана. *Unio mystica и българският символизъм*. София: За буквите – О’писменехъ, 2008.

модернистичното течение след войните – както с художествените му експликации (стихове и драми), така и с програмните му публицистични материали (статии, коментари, портрети, сказки и др.). Положен в редицата на „първите“ – заедно с Т. Траянов, Ив. Радославов, Ем. Попдимитров, Л. Стоянов и Ник. Райнов²⁴ – Грозевият принос е открит в активното му участие в групата около сп. „Хиперион“.

В широкообхватното си проучване „Българска литература от Освобождението до Първата световна война. Част 3“ Милена Кирова също подчертава присъствието на изследваната тема в модернистичните процеси – „Символизмът отрано посяга към практиките на мистиката и окултизма“.²⁵ Грозев и Райнов пък са творците, които успяват да намерят „средния път между „шемета на необятното“ и разума на западния човек“²⁶. Изследователката очертава теософията като едно от полетата, които успяват да реализират този копнеж, „предлага духовна алтернатива на страха и умората в обществената действителност“²⁷.

Литературнокритически материали

От критическите оценки с аналитичен репертоар като първа след Промяната през 1989 г. следва да се посочи тази на Татяна Ичевска „За библейското съдържание в един небиблейски образ у И. Грозев“, публикувана в сборника „Библия, фолклор, литература“ (Ичевска, 1996). Още самото заглавие посочва характерното раздвоение, с което се възприемат творбите на Грозев. Ичевска вписва поета в спецификата на модернизма от началото на XX в., като противопоставя формираното в литературознанието мнение, че „Като характеристика на българския символизъм се посочва почти пълното отсъствие на библейска тематика и образност в него“²⁸.

Като привлича теоретични и естетически постановки от статията на Грозев „Новото изкуство“ и прави задълбочен символистичен прочит на образа на змея от едноименните му творби (легенда и феерия), Ичевска разкрива Грозевия творчески натюрел като синкретизъм на библейски, фолклорни и мистични представи. При интерпретацията на мита у Грозев според изследователката „специфична проява на митотворчеството е религиозно-мистичният подход“²⁹. Самият творец

²⁴ Георгиева, Цветана. *Unio mystica...*, с. 11.

²⁵ Кирова, Милена. *Българска литература от Освобождението до Първата световна война. ч. 3*. София: ИК „Колибри“, 2020, с. 45.

²⁶ Пак там, с. 45.

²⁷ Пак там, с. 46.

²⁸ Тук е пропусната възможността да се проследи същият въпрос и вписването на Грозев в друго изследване на С. Хаджикосев „Българският символизъм и европейският модернизъм“ (1974), където се цитират пасажки от поезията на Ив. Грозев под линия, както и тълкуванията на мистичното в западноевропейския символизъм, което е своеобразно вписване и на тематиката, и на твореца Грозев в поетиката на българския символизъм.

²⁹ Ичевска, Татяна. За библейското съдържание в един небиблейски образ у Иван Грозев. – В: *Библия, фолклор, литература*. Сб. мат. от науч. сесия „Библията в европейската фолклорна и литературна традиция, 27–28 окт. 1995, Русе. В. Търново: УИ Св.св. Кирил и Методий, 1996, с. 144.

пък е определен като „изключение“³⁰ и „новатор“³¹.

В по-късно публикуваната монография „Митичното в българската литература – светове и форми“³² Ичевска разширява тълкуванията на символиката в едноименните Грозев творби и промяната на жанровата им определеност от „планинска легенда“ в „драматическа феерия“³³. Изследователката констатира, че с подмяната на жанра от Грозев се променя и най-вече модернизира образът на змея в българската литература.³⁴

Книгата на Цв. Георгиева „Unio Mystica и българският символизъм“³⁵ заслужава още веднъж внимание с изключително ценните и плодотворни анализи, където творчеството на Грозев е разгледано в синхрон с публикациите на други негови съвременници модернисти, изразители на еkleктичното светоусещане. Според нея Грозев внася ново тълкуване на основните представи за твореца и творчеството – това „да се осъзнае превъзходството на познанието чрез мистиката в сравнение с това чрез разума“³⁶, което да доведе до „духовно прозрение, интуиция“³⁷, а творецът е готов за ролята на „мировата жертва“.³⁸ Изследователката отделя специално внимание на Грозевото творчество, като му посвещава пет аналитични текста, посветени на естетическите и религиозните му възгледи (древногръцка митология, православие, богомилство, теософия), темата за есхатологията, образите на Исус Христос и Сатанаил. Така практически Цв. Георгиева проучва един обширен и дълбок пласт от творчеството на писателя мистик. Анализите ѝ са основани на базисни термини от мистичните учения, повлияли написването на творбите, като същевременно са проследени и литературните връзки и образност, които изграждат.

Важно е да се отбележи, че тук за пръв път се анализира задълбочено и изчерпателно схващането за богомилството като дуалистично учение, съхранило гносиса и проникнало в структурите на тайните общества (теософи, масони, дъновисти). С последвалите разработки³⁹ на Св. Стойчева „Боян Магесника“⁴⁰ духовното наследство на богомилите се очертава като водеща тематика в усложнения

³⁰ Ичевска, Татяна. За библейското..., с. 144.

³¹ Пак там, с. 145.

³² Ичевска, Татяна. Митичното в българската литература – цветове и форми. Пловдив: Етимон, 2000.

³³ Самият Грозев прави редакция на своята творба от 1902 г. в публикация през 1912 г.

³⁴ Ичевска, Татяна. Митичното..., с. 172–182.

³⁵ Георгиева, Цветана. Unio mystica..., 2008.

³⁶ Пак там, с. 119.

³⁷ Пак там, с. 120.

³⁸ Пак там, с. 119.

³⁹ В друго изследване върху литературните конотации на тема „богомилство“ – това на Гражина Шват-Гълъбова (2010) – изследователката се спира специално върху творчеството на Н. Райнов, а Грозев споменава само мимоходом, под линия.

⁴⁰ Стойчева, Светлана. Боян Магесника: изследване на литературния мит. София: Изток-Запад, 2017.

символен свят на Грозевите герои. В изключително сложно изградената мрежа от взаимовръзки и взаимоотношения, от една страна, между отделните мистични учения и техните проявления в културата и литературата, а от друга, между тези учения и творчеството на Грозев, Цв. Георгиева постига невероятна амалгама на тълкуване през тайнственото и изразимото, на означаемо и означено, на знак и митообраз.

В своето изследване „Тревожната хетероклитност на българския символизъм“⁴¹ Йордан Ефтимов дискутира въпросите около модернистичното течение, като с това поставя косвено въпроси и около окултизма. Като посочва, че историците на литературата Св. Игов и Т. Жечев използват предимно термините „модернистичен“ и „декадентски“⁴², Ефтимов подсказва, че недостатъчността на понятийния апарат, по-точно вглеждането и номинацията на отделни явления в българския модернизъм от началото на XX в., както и последвалата го критика в последните 20 години на същия век, са част от причините мистицизмът да не привлича интерес и внимание. Като констатира, че само Р. Ликова го споменава („като цитира Ги Мишо“⁴³), а Г. Цанев го подминава със заключението, че Н. Райнов е явление „изолирано в нашата литература“⁴⁴, изключително наблюдателно звучи констатацията на Ефтимов, че „Иван Грозев е големият непознат на българския символизъм“⁴⁵. Така Ефтимов още веднъж отбелязва това колебаене във възприемането на поета мистик – той „едновременно избързва и закъснява“⁴⁶.

През 2016 г. по проблемите на мистичното и на творчеството на Грозев посвещава своя статия и полската изследователка Евелина Джевицека. Във „В сянката на кръста. За постсекуларната мисъл в изследванията върху модерната литература“ тя обръща внимание на „завръщането“⁴⁷ на темата в българската литература. Изследването теоретизира въпроса за постсекуларната мисъл в България и проявлението ѝ в драмата „Съдний ден“ от Грозев. Като извлича „идеята за обновлението“⁴⁸ като резултат от напрежението между секуларизацията и постсекуларизацията в България, Джевицека разбира текстовете на Грозев като проявление на „различни измерения на метафизическата рефлексия“⁴⁹. Причините творчеството му да „не намира място в нейния (литературния – б.м., Е.А.) канон“ се дължи както „поради интереса към езотериката“, така и „поради херметичната си есте-

⁴¹ **Ефтимов**, Йордан. Божествената математика: Тревожната хетероклитност на българския символизъм. София: Просвета, 2012.

⁴² **Пак там**, с. 120.

⁴³ **Пак там**, с. 73.

⁴⁴ **Ефтимов**, Йордан. Божествената..., с. 73.

⁴⁵ **Пак там**, с. 260.

⁴⁶ **Пак там**, с. 260.

⁴⁷ **Джевицека**, Евелина. В сянката на кръста: За постсекуларната мисъл в изследванията върху модерната литература. – В: *Български философски преглед*, 2016, № 6, с. 33.

⁴⁸ **Пак там**, с. 46.

⁴⁹ **Пак там**, с. 47.

тика⁵⁰.

В книгата си „Боян Магесника: изследване на литературния мит“⁵¹ Св. Стойчева отбелязва у Грозев силното влияние на теософията и масонството, както и подчертан „синтез между символизма и богомилството“⁵². А студията⁵³ му, посветена на богомилството, тя определя като базисни „за българския гносис от началото на XX в.“⁵⁴.

Велислава Донева публикува редица статии в продължение на повече от десет години (2006–2017), а през 2020 г. реализира сборник⁵⁵ със стихове на Иван Грозев, който има своя приносен характер с публикуването на представени вече Грозеви поетически творби из периодичния печат, но невлезли в стихосбирка или самостоятелно книжно тяло. Сборникът притежава предговор, в който изключително обрано (но и твърде бегло, без посочване на библиография) българският символист е представен като специфичен и значим творец. Сред статиите заслужават внимание разработките й върху отделни Грозеви творби и най-вече студията от 2014 г.⁵⁶ В нея се прави опит както да се очертае мястото на поета в българската литература, така и да се задълбочи прочита на творчеството му с оглед на литературноисторически и литературнокритически присъствия.

Христоматийно-антологийни и справочно-библиографски сборници

Както историите на българската литература, така и разработките, свързани с развойните й процеси, съотнасят творчеството на Иван Грозев към конкретни културни реалии – най-често модернизъм и символизъм, понякога „Родно изкуство“ и много рядко социални настроения в ранната му лирика. Редом с тях такова вписване извършват и антологичните и христоматийни сборници – с обособяването на концепция, на която са подчинени композиционните им принципи.

В тематични антологии, христоматии и справочници са помествани регулярно творби както от регистъра на поетическото, така и на критическото Грозево наследство.

Най-ранна публикация за изследвания период е в сборника „Блуждаеща естетика“⁵⁷, под съставителството на Ст. Илиев. В предговора Грозев не е споменат.

⁵⁰ **Джевиецка**, Евелина. В сянката..., с. 40.

⁵¹ **Стойчева**, Светлана. Боян Магесника: изследване на литературния мит. София: Изток-Запад, 2017.

⁵² **Пак там**, с. 121.

⁵³ Първа публикация: **Грозев**, Ив. Богомилството като мистично движение върху фона на историята. – В: *Хиперион*, 1925, № 9–10.

⁵⁴ **Стойчева**, Светлана. Боян Боян Магесника..., с. 116.

⁵⁵ **Грозев**, Иван. Поетически скрижали. съст. В. Донева. Русе: Лени-Ан, 2020.

⁵⁶ **Донева**, Велислава. Иван Грозев и литературните проекции на библейския текст: Драматургът мистик. – В: *LiterNet*, 11.10.2014, № 10 (179). [онлайн]. [прегледан 28.09.2023]. <https://litenet.bg/publish30/velislava-doneva/ivan-grozev.htm>

⁵⁷ **Блуждаеща естетика**: български символисти за символизма. сборник. състав., встъп. студия Стоян Илиев. София: БАН, 1992.

Неговата критическа статия „Новото изкуство“ обаче е поместена в антологийната част – след Хр. Ясенов и преди Н. Райнов и Г. Милев. В рубриката „Коментар и бележки“, чийто автор е Ал. Йорданов, са дадени кратки сведения както за всекиго от писателите, така и за Грозев. Още тук той е определен като „поет, драматург и теоретик на символизма с подчертан акцент върху религиозно-мистичната му интерпретация“⁵⁸, а статията му е опит „да се изгради една философия на „Новото изкуство“ върху духовните принципи на мистицизма и окултизма“⁵⁹. Макар да е направен опит в бележките да се представи цялостно творчеството на Грозев, на две места изрично се уточнява, че неговите идеи „не намират широк отклик сред литераторите символисти“⁶⁰. Това е новият поглед и част от новият прочит на мистичното, като цяло, и на Грозевото творчество, в частност – не като към нещо пропуснато, а по-скоро като към нещо несъвършено, непълно, недовършено.

„Антология на българския символизъм“⁶¹, съставена от Иван Теофилов през 1995 г. е второто място, където попада и Грозев. В нея поетите са представени в хронология по време на създаване на своите творби. Съвсем очаквано, сборникът започва с Яворов, следван от Т. Траянов. След класиците намират място и емблематични имена от „втория регистър“ на поетическия символизъм – Ив. Ст. Андрейчин, Дим. Бабев, Дим. Бояджиев, Вен Тин. Непосредствено след тях е представено Грозевото поетическо наследство с 11 стихотворения.

През 1999 г. Тома Бинчев издава своята антология „101 български сонета“⁶², в която след кратък предговор помества 25 майстори на сонета. След Ив. Вазов, Конст. Величков, Ст. Михайловски и П. П. Славейков съставителят нарежда и Иван-Грозевите творби „Аз ЕСМ“ и „Възкресение“, което демонстрира схващанията за мястото на поета мистик.

В поредицата „Малка ученическа библиотека“ В. Русева публикува „Българският символизъм“⁶³. В сборника, предназначен за най-младата аудитория, Грозев е представен с 8 поетически творби. В предговора съставителката В. Русева вписва Грозев в контекста на модернистичното течение като „един от поетите символисти след Лилиев“⁶⁴.

В подбора на поетическите антологии съставителите са се водили вероятно от предпочитанието на най-доброто, най-представителното. Такива за Грозев се оказват стихотворните „видения“ „Аз ЕСМ“, „Зов“, „Възкресение“ и „Nocturno“, всички те намерили място и в единствената стихосбирка на поета „Видения и

⁵⁸ **Йорданов**, Александър. Коментар и бележки. – В: *Блуждаеща естетика: български символисти за символизма*. сборник. състав., встъп. студия Стоян Илиев. София: БАН, 1992, с. 356.

⁵⁹ **Пак там**, с. 357.

⁶⁰ **Пак там**, с. 357.

⁶¹ **Теофилов**, Иван. Антология на българския символизъм. Състав., предг., бел. Иван Теофилов. София: Лит. Форум, 1995.

⁶² **101 български сонета**: Антология. състав. Тома Бинчев. София: Страници, 1999.

⁶³ **Български символизъм**: Стихотворения. предг., състав. и прил. В. Русева. В. Търново: Слово, 2000.

⁶⁴ **Пак там**, с. 25.

съзерцания⁶⁵.

Статията „Новото изкуство“ е поместена в няколко издания – както в „Блуждаеща естетика“⁶⁶, така и в „Литературната задруга „Хиперион“⁶⁷, „Култура и критика: Лит.-критически зигзаги: Ч. 2“⁶⁸ и „Критическото наследство на българския модернизъм“⁶⁹. На по-малка популярност се радва „Шарл Бодлер“, която намира място в „Критическото наследство на българския модернизъм“, том 3⁷⁰.

За разлика от антологийно-хрестоматийните сборници, в справочната литература е застъпена и драматургията на Грозев. В „Библията и българската литература XIX–XX век. Справочник. Интерпретации“⁷¹ Иван Радев реферира Грозев с четири стихотворения и две драми. В тях литературният историк подчертава библейските символи, като посочва стихотворението „Исус“ като „опит за нетрадиционна, небиблейска интерпретация на образа на Сина Божий“⁷². В драмата „Съдний ден“ Ив. Радев разчита както библейски позовавания, така „и от апокрифните текстове“⁷³. Кратка информация за същата драма („Съдний ден“) се открива и в „Познатата/непозната българска драма“⁷⁴. Едва „Енциклопедия на българския театър“⁷⁵ описва драматургията му принос в българската литература.

Изводи

Наблюденията върху антологичните сборници и справочници очертават една интересна картина на небалансирано представено творчество – най-често публикувани са критическата статия „Новото изкуство“ и сонетът „Аз ЕСМ“. В жанрово отношение на по-голямо внимание се радват стихотворенията за сметка на публицистиката му, а най-ощетени са драмите му – именно с които Грозев е предложен за Нобелова награда.

⁶⁵ Грозев, Иван. Видения и съзерцания. София: Военно книгоизд., 1919.

⁶⁶ Блуждаеща естетика: български символисти за символизма. сборник. състав., встъп. студия Стоян Илиев. София: БАН, 1992.

⁶⁷ Литературната задруга „Хиперион“. предг., състав. и приложение проф. д-р Стоян Илиев. В. Търново: Слово, 1996.

⁶⁸ Култура и критика: Лит.-критически зигзаги: Ч. 2. състав. Алб. Вачева. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2002.

⁶⁹ Критическото наследство на българския модернизъм. т. 1. състав. Е. Сугарев, Е. Димитрова, Цв. Атанасова. София: ИЦ Боян Пенев, 2009.

⁷⁰ Пак там, т. 3

⁷¹ Радев, Иван. Библията и българската литература XIX–XX век: Справочник: Интерпретации. В. Търново: ИПК Св. Евтимий Патриарх Български, 1999.

⁷² Пак там, с. 70.

⁷³ Пак там, с. 72.

⁷⁴ Познатата/непозната българска драма. състав. К. Николова, Р. Попилиев, Н. Йорданов и др. София: Сдружение Антракт, 2001.

⁷⁵ Енциклопедия на българския театър: Актьори, режисьори, драматурзи, сценографи, композитори, педагози, хореографи, критици, театри, институции, печат. ред. кол. Кристина Тошева и др. София: Книгоизд. къща Труд, 2008.

Когато се проследи „обкръжението“ на Грозев в представените историографски и критически постановки, прави впечатление, че присъства както редом с класици, така и с творци от „втория ред“. И в двата случая Грозев е представян или като част от цялостната литературна картина (модернизъм, символизъм), или противопоставяйки го, оразличавайки го. Основните насоки, около които се ориентират съпоставките и търсенията на общи концепции и сходни поетически внушения, са периодът на творческата му активност, поетическите послания, драматургичните търсения, разбирането за символизма и изкуството, както и специфичната мистична поетика. В тази редица се срещат имената на Ив. Ст. Андрейчин, Ив. Карановски Тр. Кунев, Вен Тин, Сирак Скитник, Ив. Хаджихристов и Ив. Мирчев, П. Ю. Тодоров, Ив. Кирилов, Вл. Мусаков, Ем. Попдимитров, Конст. Мутафов, Й. Леопардич, Т. Траянов, Ив. Радославов, Л. Стоянов, Н. Райнов, Д. Караджов, Конст. Стефанов, Б. Дановски, Стоян Диловски (Тод) (Игов, 1993, Игов, 2010, Теофилов, 1994, Илиев, 1996, Георгиева, 2008, Кирова, 2020). В различна степен и по различен начин те са посочени в „списъка“ около Грозев. Най-често сред творците, които оформят специфични творчески контексти с Грозев, са Н. Райнов, Ем. Попдимитров, Л. Стоянов, Ив. Радославов, Вл. Мусаков. Посочените 21 автори, освен че разкриват трудния избор на контекст за Грозев, описват не само период, направление и естетика, но и задават редица въпроси около различното тълкуване на присъствието на мистичното в българската литература от първата половина на XX век. Те могат да бъдат изведени през няколко интерпретативни стратегии и нагласи.

Първият проблем, който възниква след засвидетелстването на религиозно-мистичното в художествени образи и теми, са настроеността на критическото мислене за него. Достатъчно е да бъдат посочени само най-популярните дискусии по страниците на периодичния печат от 20-те години на XX век, превърнали се в хисториматийни примери за това. Безспорно на първо място е задочната размяна на твърдения и интерпретативни материали от и към сп. „Хиперион“ (най-активните години на тази дискусия тук са 1922 – 1929 г.), дискусията по повод сборника „Млада България“, поле на идеи става и сп. „Българска мисъл“ с разработките на Ат. Илиев (1929 г.), както и сп. „Философски преглед“ в периода 1929-1934 г., където материалите вече са десетки (сред които са Ат. Далчев, А. Томов, Н. Филипов, Дим. Михалчев, Д. Казасов, М. Геновски, дори П. Мутафчиев). Така, едновременно с възвестяването на нови тенденции, се появяват и схващанията, че тези нетрадиционни религиозни формации не са „българско“, българинът не е носител на мистичен усет, а проявите като теософия, дъновизъм, масонство са отречени като нехарактерни. Въпреки това, в периода между двете световни войни критиката реагира изключително гъвкаво по отношение на проявленията на религиозно-мистични внушения на един или друг текст. Именно в този период те получават своето признание и тълкуване. Но всичкото това се развива на фона на една трудна в социално и културно отношение обстановка – следвоенното време, което е наситено от усещането за крах и покруса. Затова и първата реакция е на оттласкване. Усещането за досег с нещо чуждо, но и ново, поражда напрежение в литературата – художествена, историография, критика.

Сред поредицата материали, които се опитват да преодолеят съпротивителната нагласа, е статията на Грозев „Новото изкуство“⁷⁶, която се възприема като един своеобразен манифест на следвоенния символизъм, а едновременно с това се явява и барометър на настроенията. Грозевата популярност в чужбина и активната му преводаческа дейност⁷⁷ му донасят завидното място на доайен в литературата до 1944 г. Конструирането на българския символизъм е наложително да премине през мистичното усвояване, за да „допише“ своята история на модернистично течение. Очевидно е, че наред с други конотации, статията на Грозев предизвиква да се отворят границите, предизвиква вмешателството на идеи и образи, учения и теми. Тази пропускливост създава усещане за загуба на автентична цялостност и българската литература и литературознание сякаш провиждат загуба на своята идентичност, а това довежда до усещането за недостатъчност, липси в списъка на културните процеси. Така сблъсъкът между чуждо и свое ражда този път оттласкване от чуждото – нещо, което е с точно обратен знак в първата вълна на модернизма при кръга „Мисъл“. Мистичното е чуждото, което видоизменя генетичния код на българската литература, а това е много за една напрегната, компенсираща редица липси, книжовност. Тук би могло да се проследи несполучилият (не само, но и на) Грозев опит в една идея, която е горещо представена и наложена от Пенчо Славейков и „Мисъл“ две десетилетия преди това – опит за европеизиране на българската литература чрез внасянето на нови теми, идеи и мотиви. В този смисъл, Грозев се явява продължител на тенденциите, изграждани от Великата четворка – но Грозевите идеи създават усещане, че не успяват да произведат необходимия набор от механизми, защото не постигат да изградят популярно универсално звучене, а остават капсуловани в енигмите на скритото познание.

Основание за пренебрегването на религиозно-мистичната тема се съдържа и в рефлексивните отношения в полето на идеите в българската литература. Разнопосочността на критическите постановки и неустановеността на мистичното в българската литература създават усещането за неговата непопулярност и непредставителност. И това би било така, ако не съществуваша няколко събития от втората четвърт на XX в. (по-точно 20-те – 40-те години), които изтласкват като едно от най-известните, провокативните и модерни течения в литературата тези окултни препратки и инвенции. Би могло да се приеме и усещането за изживяност на тематиката, ако не беше насилственото прекъсване и забраняване дори на достъпността и легалността на тези текстове след 1944 година. Извадени от своето естествено състояние на прочит, оценка и проверка на времето, през 90-те години на XX в. тези текстове звучат ненавременни и дефицитни. Патосът на религиозно-мистичното е такъв, че се стреми да предлага перспектива, то има претенцията, че е проект за бъдещето, не рефлексия за отминали събития. Прочитайки миналото (най-ярко това се случва с богомилството), окултното се стреми да изяви наличностите, да очертае базата, коя-

⁷⁶ Грозев, Иван. Новото изкуство. – В: *Хиперион*, № 6–7, 1922.

⁷⁷ Чанкова, Яна. Първа творческа биография на Иван Грозев – една от българските кандидатури за Нобелова награда за литература. – В: *Филология*, 2019, № 35, с. 119.

то се опитва да надстрои. Затова неслучайни са търсенията в минали епохи, дори понякога връщайки се назад в доисторическите времена. В частен случай богомилството се оказва онзи крепежен елемент за славянството, който бива представян на читателя на религиозно-мистична книжнина в различни творчески интерпретации. Само в художествено-литературната палитра на българските символисти биха могли да се очертаят няколко забележителни достижения, включително на автори извън сферата на езотеричното (например, Ив. Грозев, Н. Райнов, Л. Стоянов, но и Вл. Мусаков, Ем. Попдимитров и др.). Неслучайно именно 20-те години на XX в. стават обект на силно обществено внимание публикациите по повод богомилска/противобогомилска книжнина, сред които се откроява трудът на проф. Й. Иванов, публикуван през 1925 г. и плод на дългогодишно събиране в архивите материали (вкл. такива от Франция и Австрия).

От друга страна, именно поради чувствителността си, породена от голямата разруха след войните, конфликтът между традиционна и нетрадиционна религия в българската културна общност е още по-силен. Едно от най-ярките свидетелства е отлъчването на Николай Райнов, семинарист, от лоното на Българската православна църква заради художествените му интерпретации на библейски образи (в случая образът на Исус в романа „Между пустинята и живота“). Така въпросът за описанието на критическата литература върху творчеството на Грозев, в частност, и върху религиозно-мистичната тематика, в по-главен план, прераства във въпрос за отношението между секуларизма и постсекуларизма⁷⁸ в българската литература. Задълбоченото проучване на напрежението между тези две проявления в българската култура и предефинирането на понятията, с които се описва мистичното, довеждат до установяването, приемането и официализирането на различните светогледни системи не само в българския символизъм, не просто в българската литература, но и за цялата българска култура. Валидността на тези две проявления отразява осъзнаването и опитите за отделяне на литературата от религиозното, но и осветлява усвояването на нетрадиционни религиозни формации от сбора на мистичното – процес, свързващ се и с модерната българска литература от първата половина на XX век, но изживяващ се едва през 80-те години на XX век, да действа като мисловна нагласа и в литературознанието през последните 30 години, опитващо се да събере и изрази вяра и атеизъм в след-соцлитературата.

Ето защо, четенето на/за Грозев минава през и отразява степените на литературнокритическото и литературноисторическото четене на религиозно-мистичното, историята на текстовете за Грозев се оказва част от своеобразна история на критиката върху религиозно-мистичната тематика в българската литература. Иван Грозев е не само част от мистичния символизъм, но и негов най-ефектен изразител и защитник – а с това неговото творчество става част от историята на българския символизъм. Така в процесите на писане на оценки, тълкувания и коментари върху мистицизма и осъзнаване на мястото на Грозев в литературноисторическия процес българската литературна история и критика от последните 30

⁷⁸ Джевиецка, Евелина. В сянката..., с. 33.

години не само усвоява, но и отработва различни аналizationsни модели както за Грозевите творби, така и за мястото на религиозно-мистичното в българската литература, но и за българския символизъм въобще. Между „Историята“ на Св. Игов и „Българската литература“ на М. Кирова лежи един пласт от историографски описания, литературнокритически интерпретации и мистични формули, които запълват онази празнина на пропуснати и недоизкрисализирали идеи във времето. Своеобразната „пауза“ в стремежа към вечното, духовното движение и обновление във времето 1945–1990 е компенсирана.

Съвременен поглед в белетристиката на Рачо Стоянов

По повод 140 години от рождението му

РАДКА ПЕНЧЕВА

A modern look at Racho Stoyanov's fiction

On the occasion of 140 years since his birth

Radka Pencheva

Summary

The author points the interest towards the works of the classic writer Racho Stoyanov, whose birth was 140 years ago.

Key-words: Racho Stoyanov, writer, Masters, Mother Magdalena, unpublished works.

На 7 октомври т.г. се навършиха 140 години от рождението на Рачо Стоянов. Днес този белетрист е съвсем забравен, макар че в родния му град Дряново го тачат. Тържествено е била отбелязана неговата 60-годишнина с общоградско тържество, 100-годишнината и 140-годишнината¹ от рождението му с научни конференции. Днес ние отново се обръщаме към неговото творчество и искаме да припомним, че освен на драмата „Майстори“ той е автор на още творби, повечето неиздадени приживе, намиращи се в архива му, а някои и nedovършени.

Всички автори на спомени за Рачо Стоянов отбелязват неговата пословична скромност и затвореност. Не е искал да го хвалят, да се шуми около името му. Бил е библиотекар в БАН и в Народното събрание и е водил тих и затворен живот. За да си набави средства за преживяване, той се е занимавал с преводи от английски, френски и руски. Сам е учил тези езици и е пристъпвал с голяма отговорност при преводите, за да звучат добре и на родния му език.

Несъмнено най-силната творба, белязала цялото му творчество, е драмата „Майстори“². Идеята за нея идва от посещението на Рачо Стоянов в Даскаловата къща в Трявна, където узнава, че двата тавана там са предмет на облог. С тази драма той участва в конкурс на Народния театър, но драмата не е отличена. Тя е в 5 действия. По-късно творбата привлича вниманието на Николай Лиливев и Никола Масалитинов. След известни съкращения е поставена на сцената. С нея се открива

¹ Ангелова, Веселина. Дряново чества 140 години от рождението на писателя Рачо Стоянов с венци и цветя, научен форум и изложба. [онлайн]. [прегледан 12.10.2023]. <https://dryanovo.borabg.com/2023/10/%D0%B4%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-140-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D1%82-%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE/>

² Стоянов, Рачо. Майстори: драма в четири действия. София: кооп. печ. Напред, 1927. 72 с.: с ил.

Рачо Стоянов, архив на Института за литература
при БАН

сезонът 1927–1928 г. Успехът е голям. Играе се в цяла България. Преведена е на френски език от Лидия Шишманова. Играе се и в чужбина – в Букурещ, Прага, Загреб, Скопие, Белград (1936), Москва (1969).

Друга пиеса, намерена в архива на писателя, е комедията „Политикани“. Липсват сведения дали е предлагана за игра на сцена. Тя звучи съвременно и днес с проблемите, които поставя. Старият Хаджиев приема да преспи при него за една нощ лидерът на една от политическите ни партии Кукумявков. Той успява да го убеди, че неговата партия е най-добрата у нас и Хаджиев става запален партиец. Макар че е обещал дъщеря си Вяра за съпруга на Любен Симеонов, син на лидера на противниковата партия, вече не му я дава, защото смята да я омъжи за своя съпартиец Ичкиев. Появява се Борис Първанов – братовчед на Вяра. Хаджиев иска да го направи партиен член. Той замисля да иде в София и да прати телеграма в градчето, че се сформира ново правителство. Градските партийци са развълнувани и замислят план как да отклонят Хаджиев от участие в по-нататъшното му развитие. Първанов го укрива в стаята и той чува всичко. Разочарован, напуска партията и омъжва дъщеря си за Любен Симеонов. Така старият човек разбира колко заблуден е бил от хранениците си, които го използват, а на практика са срещу него. Комедията звучи съвременно и днес, когато наивни хора се увличат

от партийната демагогия.

Запазени в архива са и две действия от драмата „Добри Сватев“. В нея на преден план са корупционни сделки, в които главни действащи лица са търговецът Добри Сватев и Крум Златев, съдия и годеник на Зора, дъщерята на Сватев. Крум Златев е по следите на голяма сделка на Сватев, който не иска да заплати комисионната към държавата. Златев е принуден да го издаде. Както казахме, от тази драма са запазени само две действия.

Писателят Рачо Стоянов е автор на още пиеси, останали неотпечатани в архива му. Такива са драмата „Сивкови“, „Ратай“ и др.

Специално място в творчеството му заема неговата проза. През 1936 г., като книжка 10 на библиотека „Завети“, излиза повестта му „Майка Магдалина“³. През 1937 г. е награден от БАН за книжовната си дейност през 1936 г., когато издава „Майка Магдалина“. В повестта е разгледана тежката съдба на една жена – Магдалина, принудена да се грижи и отглежда трите си дъщери без мъж, починал рано, и без помощ отникъде. Проследено е нейното еднообразно всекидневие на писар в едно министерство. Всеки ден е един и същ. Трите ѝ дъщери са различни. Вярно мечтае да стане актриса, Надежда е по-практична, а Люба е любимка на майка си. Когато в Магдалина се влюбва Борис Ковачев, стар ерген, тя мисли, че е дошло щастieto ѝ. Но Любка заболява и тя денонощно бди над нея, за да я спаси. Така се разделя с Борис. Идва време, когато и трите момичета поемат по пътя си и тя отново е сама. Когато Борис умира, тя отива да го изпрати и разбира, че той е означавал много за нея, но го е загубила. Продължава да помага на трите си дъщери, докато накрая се разболява и също умира. Рачо Стоянов и предал майчината всеотдайност безрезервно. Магдалина е изцяло предана на децата си и забравя собствения си живот.

Важно място в творчеството на писателя заема повестта „Вълчи дол“. Писателят я дава да се отпечата през 1936 г. от „Завети“. Но редакторите Никола Балабанов и Мирослав Минев му казват, че цензурата няма да я пусне и на нейно място Рачо Стоянов дава „Майка Магдалина“, която изтегля от издателството на Христо Чолчев „Вестник на жената“. Прибира „Вълчи дол“ в архива си за времето, когато няма да има цензура. Повестта показва живота на Марин Вълка, родом от Вълчи дол. Той е дете без родители и израства в кошарата на дядо Лазар, като му помага да пасе овцете и козите. Влюбва се в Бойка, красиво селско момиче, в която е влюбен и кметският син Младен. Преди да замине за околийския град, той се сбогува с Бойка и ѝ заръчва да го чака. Младен попада в затвора. По-късно бяга и става разбойник, води живот, пълен със злодеяния и опасности. Обира хората, убива Бойка и други хора, обира кметството в малко градче, открадва парите на миньорите и накрая го убиват. Неслучайно тази повест не се издава поради характера на главния герой.

Друга повест, останала в архива на писателя непечатана, е „Стоил Няголов“.

³ Стоянов, Рачо. Майка Магдалина: Повест. София, 1936 (София: Воен.-изд. фонд). 140 с., 1 л.: портр. (Библ. Завети; Год. 1, кн. 10)

Вероятно е писана през 30-те години на XX в. И в нея героите са покварени от живота. Стоил Няголов е момък от село, който пристига в столицата и няма желание никога повече да се върне при жена си и децата си на село. В София се среща със съученика си Благой Лобанов, който го приема на квартира в дома си. Стоил започва любовна връзка с жена му Елена. Запознава се с адвоката Леков и той го взема на работа при себе си. След това започва да работи като иконом на възрастната дама Метларова и става неин любовник, но по-късно тя го изолира. Адвокатът Леков се разболява и в края на повестта умира. Разбираме, че Метларова е била и негова любовница. Една повест, в която няма нито един положителен герой. Всички са рожба на настъпилите икономически отношения.

Специално внимание заслужава недовършеният роман на Рачо Стоянов „Доганови“. Писан е през 1930 г., според авторова бележка върху ръкописа. Стариат Вичо Доганов държи търговска кантора в града. Починал е брат му Никола Доганов и синът му, недоучилият студент Богумил, го моли за издръжка за последната година от следването си в чужбина. Вичо отказва. В романа Богумил е описан като заклет социалист, който изнася сказка в града. На майка му и чинка му идва идеята да го оженят за богато момиче и така да оправят положението с фалита му. Той приема тази идея и се обяснява в любов на Невена, богато момиче, дъщеря на адвоката Страхил Лесновски. Тя мечтае да замине за чужбина и да учи там медицина, но родителите ѝ не разрешават. Какво става накрая ние не знаем, но хорската мъгла плъзва в малкото градче. По описанията на местности и герои се разбира, че става въпрос за родното Дряново на писателя. Не знаем по каква причина романът остава недовършен, макар, че действието върви към края си.

От приведените примери с непечатаните и недовършени творби на Рачо Стоянов се вижда, че перото му на белетрист е остро. В много от случаите цензурата действително не би разрешила отпечатването на остро критичните повести на писателя.

Чест прави на редакторите на неговите издания в два тома, че са отпечатали по запазенния архив непечатани и недовършени негови творби.⁴ Защото, макар и писани през 20-те и 30-те години на XX в., те звучат актуално и днес. Става ясно от двутомника, че Рачо Стоянов не е автор само на една драма, а белетрист с богато творчество.

⁴ Стоянов, Рачо. Съчинения: В 2 т. София: Български писател, 1976.

Т. 1: Драми, повести и разкази, фейлетони, спомени. ред. и бел. Надежда Тихова. 407 с.: 1 л. портр.

Т. 2: Непубликувани творби. ред. и бел. Георги Крънзов. 599 с.: 1 портр.

Втора част на описа на документите за стопанската история на България

ВЕРА ВАСИЛЕВА

Second part of the inventory of documents on the economic history of Bulgaria *Vera Vasileva*

Summary

The National Library “St. St. Cyril and Methodius” published the second part of the “Inscription of documents on the economic history of Bulgaria”, compiled by Vera Vasileva, which covers the period 1879–1947). The idea to continue efforts in this direction arose after the release in 2019 of the first part of the inventory and the rapid exhaustion of the edition. The author continues the topic of the economic development of Bulgaria in order to cover it in its entirety, at least as far as the documentary array stored in the BIA at the National Library “St. St. Cyril and Methodius” (NBKM).

Key-words: Vera Vasileva, inventory, economic history, Bulgaria, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Продължение от бр. 4

7. Иван Димитров Грозев¹

Стопански и обществен деец преди и след Освобождението. Строителен предприемач и промишленик. Учи във Висшето търговско училище във Виена и във Военната школа в Белград. Построява вълнено-текстилната фабрика в Карлово, част от линията на барон Хирш, наема и експлоатира (1884–1892) Държавната каменовъглена мина в с. Мошино (дн. кв. на Перник). През 1885 г. основава в София Българско строително дружество „Ив. Грозев и съдр.“, просъществувало до 1918 г. Председател на Софийско-търговско-индустриалната камара и на УС на Застрахователното дружество „Балкан“ и Вносно-износната банка. Кмет на Карлово (1879–1883) и на София (1894–1895). Народен представител.

Автори на писмата до него са: Ив. Ев. Гешов, Ив. Д. и Хр. Ив. Гешови, Евл. Георгиев, Гр. Начович, Д. Тончев, Н. Астарджиев, Сп. Вацов, Г. Ив. Странски, д-р Ст. Данев, Г. Прошек, Ст. Стамболов, Фердинанд I, М. Маджаров, Хр. Г. Данов, А. Франгя и мн. др.

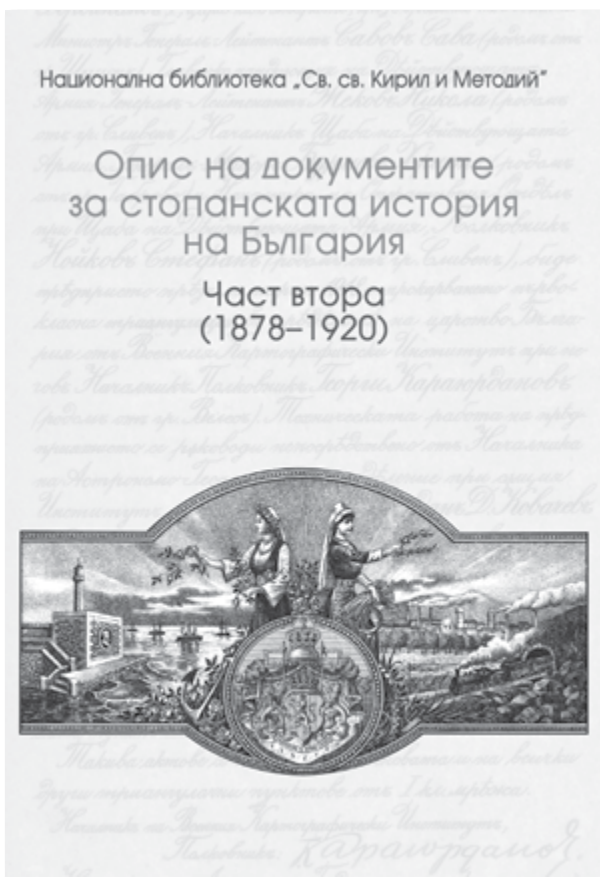
Те засягат следните теми: съставянето на акционерно дружество за построяване на железници у нас (1885); строеж на жп линиите Ямбол – Бургас,

¹ Ф. 597, 6185 док. 1868–1948.

Вакарел – Цариброд, Шумен – София – Кюстендил, София – Роман, Радомир – Кюстендил, проекти за строеж на жп линията Куманово – българската граница; необходимост от строеж на жп линията Бургас – Пловдив; създаване на дружество за изграждане на жп линии Мездра – Видин; снабдяване на българските железници с лампи, траверси, вагони и др. от чужбина (Белгия) и пр.; експлоатация на линията Белово – Вакарел.

Особено подробни са данните за: експлоатацията на каменните въглища в **мините „Перник“ и при с. Мошино** (условия, срокове, размер на капитала, оборудване с машини от чужбина, изграждането на шосе от с. Мошино до връзката с Кюстендилското, качеството на въглищата, пласмента им и пр.); възникнали недоразумения между Грозев и Евл. Георгиев

във връзка с делата на Строителното дружество за жп линии София – Вакарел; залежи от каменни въглища в Хасковско; находища на манганови руди при с. Бяла; продажбата на кариерата при с. Негушево; интереса от чужденци към евентуални златни находища в България; отдаването на концесия на правото за направа на трамвай в София (1895–1901); строежа на Варненското и Бургаското пристанище и оборудването му с доставки от гр. Одеса; евентуалния строеж на рафинерни фабрики за суров петрол; създаването на Руско-българска банка; дейността на застрахователно дружество „Балкан“ и избирането на Грозев за председател на УС; податки за търговско-индустриално дружеството „Светлина“ и евентуалното му сливане с дружеството на Ив. Грозев; учредяване на Карловско търговско дружество през 1907 г. (Проектоустав; УС); назначаването на Ив. Грозев за председател на Софийската индустриално-търговска камара; търговския баланс на България (1895–1899); предстоящото основаване на Българската индустриална банка (БИБ), 1898 г., и откриването на БТБ; избирането му за кмет на София (1894–1895); строежа на Първата българска бирена фабрика в Павлово (на Л. Трифонович); откриване на първата трамвайна линия в София (1901); и откриване на линията София – Княжево (1902); изложението в Париж и участието на България в него; строежа

на „Майчин дом“, на паметника на В. Левски в София и на Военния клуб; благоустрояването на Хисаря; постройка на баня в с. Баня, Карловско; отпечатване на нова геологична карта на България и необходимостта от нанасяне на поправки, засягащи Разградско и Тутраканско; предстоящо издаване на нова геологическа карта на Западна България, изготвена от В. Златарски.

Дейността на Грозев като **предприемач** в документален план препокрива почти изнесената по-горе информация. Запазените договори, контракти, протоколи, писма и др. са във връзка с експлоатацията на мината при с. Мошино (оборудването ѝ с машини от чужбина); отчуждаване на имоти в района; замърсяване на околната среда с въглищен прах; строежа на пътя Мошино – Кюстендилско шосе и Горна баня – Мошино и др. Има данни и за: преотстъпване на предприемаческите права на Грозев (от кариерата за литографни камъни) на английски предприемачи; издирване на каменни въглища и руди в Плевенско и Софийско; подарени локомотиви от княгиня Клементина на Строително дружество „Ив. Грозев; доставка на гранитни шаблонни камъни от кариерите в с. Владая, Мърчаево, Бистрица и качеството им; сключен контракт между Черноморското дунавско параходно дружество и Ив. Грозев за отдаване под наем на „наливната“ станция; отдаване на търг на „Градското право на бариерите“ (1881–1882); доставка на катера „Княз Кирил“ за Дунавската хидравлическа... служба; съставяне на Безименно акционерно дружество за построяване на Варненското пристанище (капитал, управление, акции); учредяване на акционерно дружество за построяване на жп линията Цариград – София – Вакарел (капитал, избор на УС, участие на Евл. Георгиев в него и отпуснати (пак от Евл. Георгиев) заеми за сметка на дружеството).

Не по-малко интересни са и материалите, запазени в V дял – наследници на Ив. Грозев – Ел. Грозева (съпруга), Хр. Грозев (син), Т. Михайловски (зет), Ив. Михайловски – внук и др., като за някои от тях документите излизат хронологично извън обсега на изследвания от нас период.

Те съдържат данни за: получена от Т. Михайловски концесия за 10 години върху стъкларска фабрика, съгласно Закона за насърчаване на местната индустрия, както и върху каменни кариери и издирване на манганови руди в България (1901); интереса му към маслените шисти в България и износ на син камък за Марсилия; проектирани от него предприятия за ютени преди и зебла за амбалаж, чували и др.; интересите на Михайловски към геологическите характеристики на някои райони в България с оглед на полезните изкопаеми в тях; хидрологическо проучване на изворите на водопровода в гр. Добрич; проект на Т. Михайловски за комбинирани ел. инсталации за производство на ел. двигателна сила за индустриални цели при селата Панчарево, Кокаляне и др.; доставки на текстилни машини от Германия; изготвени статистики за разходите по строежа на Варненското пристанище; строеж на бетонни кладенци в Ямбол (1896–1905) и пр.

Най-общо ще представим с кратка характеристика и следните фондове на политически и обществени дейци от първите години след Освобождението, които по наше мнение разкриват интересни аспекти от стопанския облик на страната ни.

8. Драган Кирияков Цанков²

Виден български политически и обществен деец, заемал високи държавни постове. По време на Временното руско управление е вицегубернатор на Търново и Варна. Министър на вътрешните (1880, 1886) и на външните работи, министър-председател (1880, 1883–1884), директор на областната печатница в Русе.

Най-голяма част от запазените документи е във връзка с дейността му след Освобождението. **В писмата** (чернови)³ на Др. Цанков са застъпени следните по-важни въпроси: дейността му като вицегубернатор в Търново, свикване на ВНС в Свищов (1881), „Конференцията на четиримата във Виена“ във връзка с железниците; кандидатурата му за народен представител и член на Държавния съвет; установяването на руско-български търговски връзки (1883); създаването на акционерно дружество „Светлина“ през 1896 г. и акционерно дружество за издаване на в. „България“ (1899); вътрешната политика на България; построяването и откриването на паметника на Александър I в София през 1907 г.; проекти за създаване на БНБ; дейността му като дипломатически представител в Цариград; събиране на суми за храм-паметника в с. Шипка (1903); пансиона на Т. Минков в Николаев, Русия; дейността му като председател на комисията за подобряване състоянието на земеделското население (1881) и др.

9. Кирияк Антонов Цанков⁴

Заслужил деец от епохата на Възраждането, участвал активно в национално-освободителното движение. След Освобождението – чиновник за особени поръчения в Свищов и Видин. Участва в управлението като народен представител в УНС и Първото ВНС. Секретар на дипломатическото ни агентство в Цариград и дипломатически агент в Букурещ. Член на Европейската дунавска комисия. Управляващ Министерството на външните работи и изповеданията през 1883 г.

По вид документите **са писма** (шифровани и обикновени), но има и ноти, изложения, протоколи и др., в които е отразена цялата дейност на фондообразувателя след Освобождението.

Тези документи засягат: дейността на Цанков като комисар в Европейската дунавска комисия и Международната погранична комисия (1880–1884)

² Ф. 11, 1057 док., 1857–1939. Части от фонда в НА–БАН под № 43.

³ Писмата са адресирани до княз Александър I Батенберг, Евл. Георгиев, Н. Геров, М. Дринов, Ф. Каниц, В. Кънчов, Ал. Людсканов, Гр. Начович, С. Е. Паница, Т. Бурмов, Ст. Данев, Д. Греков и др.

⁴ Ф. 5, ок. 1698 док., 2487 л., 1863–1902. Фондът е придобит през 1924 г.

– състав на комисията, заседанията ѝ, изработка на Проектно-правилника за корабоплаването по Дунава; Крайбрежната полиция и надзора на Дунава от Железни врата до Галац; уточняване и трасиране на границата между Румъния и България. Има данни и за митническата спогодба между Княжество България и Турция (1885); подписването на конвенцията с Русия за определяне начина на изплащане на дълга на Княжество България към Русия; Българското дипломатическо агентство в Цариград; икономическото положение на страната (състоянието на търговията, положението на българите в Добруджа, Дунавския въпрос, жп въпроси и др.).

10. Тодор Стоянов Бурмов⁵

Заслужил деец, взел дейно участие в просветното движение и църковните борби по време на Възраждането и особено в общественно-политическия живот след Освобождението. **Запазените документи** разкриват дейността му като **вицегубернатор на Пловдив** и пръв губернатор на София, министър на вътрешните работи, на финансите и министър-председател на новоосвободената България.

Добре представени са и **темите** за ВРУ и държавното устройство на България; административното деление на страната; дейността на общините; строежа на жп линии; закони и законопроекти за акциза на питиетата; пощенските и телеграфните тарифи; митническите конвенции (с Турция); недвижимите имоти на турското население; дейността на Бурмов като съдружник в дружеството на Н. Димков и сие за производство на гвоздеи и подкови; създаването на предприятие за каменорязане и ковачество (опис на машините и съоръженията, преместването им в София, включването на френски капитали в производството, годишни отчети и др.). Данни и за: благоустрояването на големите градове като Пловдив и др.; постройка на турбина на р. Лом; развитие на банковото дело; монопол над тютюна и др.

11. Тодор Поппетров Икономов⁶

Заслужил общественно-политически деец от първите години след Освобождението. Народен представител на УНС, министър на вътрешните работи (1880) и на обществените сгради, земеделието и търговията (1883–1884). Кмет на София (1881). Председател на Държавния съвет (1881).

Най-подробни и интересни **биографични сведения** за фондообразователя съдържат неговите ръкописи „**Моята биография**“ и „**Последна дума**“. Те разкриват основни моменти от живота и дейността му, включително службата му в периода на ВРУ. Тук могат да бъдат открити също така данни и за упадъка на занаятите, развитие на учебното дело, материалното и финансово положение на Икономов и др.

Кореспонденцията осветлява въпроси, свързани с: административното деление на страната и общинското самоуправление; събирането на данъци; жп

⁵ Ф. 16, 5088 док. в 680 а.е. и с близо 14 000 л., 1853 ... 1917. Фондът е набавян на няколко части (1848 ... 1960), като основна е тази, постъпила с архива на д-р Ст. Данев.

⁶ Ф. 19, 841 док., 1860–1903.

строителството Русе – Варна, Вакарел – Цариград (проект), Свищов – Търново, Габрово – Южна България (проект); строежа на шосета София – Лом, София – Вакарел; развитието на тп дело; монополизирването на крайдунавските съобщения от страна на Австрийското параходно дружество; Земеделските каси (тяхното основаване, цели, устав и пр.); отпускането на заеми от тези каси; проектоустава на БНБ; откриването на Народна банка в Русе; курса на монетите; митнически и др. бандеролни налози; приходите и разходите на санджаците в Добруджа; производството и пласирането на сукнени платове; Устава на дружеството за „виноделие“ в Шумен; полагането основите на сградата на Народното събрание; учредяването на железаро-стъкларско училище; преброяването на населението; икономическото и социалното положение у нас (1885) – гладни бунтове в Стара Загора; книгоиздаването; ръкописите „Господарски и чифлишки земи“, „Повдигане на търговията във Варненско“ и много др.

12. Александър Кочов Людсканов⁷

Завършва Николаевската военна академия (1914). Министър на търговията и земеделието (1911–1913). Управляващ обществените сгради, вътрешните работи и земеделието (1911–1913). Секретар на българското дипломатическо агентство в Цариград. Народен представител. Съмишленик на Др. Цанков и д-р Ст. Данев.

Сведенията във фонда са свързани главно с бунтовете 1899 г. против въвеждането на десятъка, вакъфския въпрос и др.⁸ Има данни още и за: Конференцията за железниците във Виена (1883); настаняването на бежанци в българските територии; откриването на паметника на Александър II в София през август 1907 г.; дейността на Др. Цанков като вицегубернатор във Варна и Търново; обучението на Людсканов във Военната академия (1914).

13. Димитър Стоянов Тончев⁹

Обществен и държавен деец след Освобождението. Министър на търговията и земеделието (1894), на обществените сгради, пътищата и съобщенията (1899–1900), на финансите (1913–1918). Автор на трудове в областта на българското гражданско законодателство. Член на БКД и на БАН.

От дейността на фондообразувателя като **министър на обществените сгради, пътищата и съобщенията и министър на финансите** са запазени протоколи от заседания на МС (1899) във връзка със: строежа на жп линията София – Куманово; икономическата и финансовата политика на българското правителство (склучване на заеми с чужди банки (немско-унгарски банков консорциум, начело с „Дисконто Гезелшафт“) (1914) – условия, размер, процедура, срокове; още и за необходимостта от монополизирване на търговията с петрол и сол; откриването на Първата българска фондова борса (1918); даде-

⁷ Ф. 12, 63 а.е., 4642 док., 7988 л., 1850 ... 1924. Части от фонда в ЦДА под № 137.

⁸ По-подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1963, кн. 1, с. 86–93.

⁹ Ф. 256, 425 док., 1883 ... 1937. Части от фонда в НА–БАН (ф. 57 к.).

на на Унгарско-банкерско и търговско акционерно дружество изключително право за производство, внос и търговия на едро и дребно със сол в България (1917); размяната на стоки между България, Австро-Унгария и Германия; износа на зърнени храни, варива и птици от България (1912–1917) и др.¹⁰

14. Димитър Славов Загорев¹¹

Стопански деятел, административен служител и общественик след Освобождението. Основател на Българската спестовна банка (БСБ). Народен представител. Дарител на БАН.

Материалите по темата, която ни интересува, не са много. В кореспонденцията има сведения за: купени акции и облигации от разни дружества и банки; покупко-продажба на имоти; Народно осигурително дружество „Балкан“ и Кооперативно потребително дружество „Братски труд“; дейността на Загорев като завеждащ държавните имоти към Министерство на финансите; информация за акционерни дружества „Евтин пазар“ и „Малката банка“; обмяна на стоки, внасяни от Турция; строеж на жп линията София – Роман; податки за Първото българско вестникарско дружество в София; обмяна на турски монети в БНБ (1912). Запазен е и списък от 1912 г. на митници, подведомствени на Солунската и Кавалската. Данни и за учението на сина му – Сл. Загорев в Инсбрук и Лайпциг.

15. Спас Вацов Киров¹²

Висш административен служител след Освобождението. Основател на метеорологическата, сеизмологическата и хронометрическата служба в България. Директор на Метеорологическия институт (1894–1928). Член на БКД (1884). Автор на трудове в горепосочените области.

Запазеният **служебен списък** от 1898 г. съдържа сведения за заеманите от него служби, получените отличия и неговите научни и други публикации. Между останалите документи има такива, които ни насочват към строежа на различни обществени сгради в София; набавянето на училищни пособия за училищата от Виена; дейността му в БКД, като отговарящ за клона за природните и медицинските науки при същото дружество; избирането му за почетен член на дружество „Развитие“ в Загреб (1879 г.) и др.

16. Хараламби Георгиев Сърмаджиев¹³

Обществено-политически деец през първите години след Освобождението. Дипломатически агент в Белград и Виена (1895–1902). Главен секретар на БДД (1876–1880) и на Министерството на външните работи (1893–1895).

Документите, запазени в архива, са свързани главно с **дипломатическата му дейност**, но има и такива, които засягат и други теми като: търговски връзки между България, Унгария, Австрия, Италия, Турция, Русия и др.;

¹⁰ По-подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1981, кн. 5, с. 41–42.

¹¹ Ф. 217, 1335 док., 1877 ... 1930.

¹² Ф. 227, 430 док., 1871–1919. Части от фонда в НА–БАН.

¹³ Ф. 237, 1200 док., 1868–1915, инв. оп. II Д и нов инв. оп. По подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1973, кн. 4, с. 190.

сключени заеми от Виена и Париж; сключване на ветеринарна конвенция между Сърбия и България; отпускане кредит на България от „Дойче банк“; откриване на Българското търговско агентство в Австро-Унгария; Първото руско-българско търговско дружество у нас; митнически тарифи; бюджета на държавата; Националната банка и монетното обръщение; експлоатацията на линиите Белово – Вакарел, Каспичан – София, София – Кюстендил, Чирпан – Нова Загора – Стара Загора (1899); съставяне на българско параходно дружество (1892); доставка на хартия за България (1894); износ на кожи за Франция; изложението в Париж (1900); българи на обучение във Франция; податки за пловдивския търговец А. Калев и пр.; развитие на земеделието у нас.

17. Ген. Рачо Петров Петров¹⁴

Обществено-политически деец и държавник след Освобождението. Министър на войната (1887, 1894–1896) и министър председател (1900–1901, 1903–1906).

В кореспонденцията има данни за каменовъглените мини в Хаинбоаз (1900); проект за откриване на тъкачна фабрика в София; построяването на жп линията Радомир – турската граница; податки за дейността му като управител на Събирателното дружество „Петров – Джумалиев и сие“ за построяването на жп линията Радомир – Кюстендил – турската граница и пр.

18. Д-р Васил Христов Радославов¹⁵

Обществено-политически деец и държавник след Освобождението. Министър на външните работи и управляващ Министерство на финансите (1886–1887), министър на правосъдието (1884–1886), министър председател (1886–1887, 1913–1918). Народен представител и председател на II и IV ОНС.

В кореспонденцията му се откриват данни за желание на австро-унгарското правителство да експлоатира мините в България (1915); за отдаване под наем на жп линията Чирпан – Нова Загора; преговори с Германия за отпускане на заеми (1916) срещу използване на мини „Перник“; разисквания в НС по заема с „Дисконто Гезелшафт“; новооткрита кариера в Провадийско; прекратяване стипендиите на учениците от Садовското земеделско училище.

19. Фамилия Бобчеви (проф. Стефан Савов Бобчев, д-р Никола Бобчев, Константин Николов Бобчев)

Проф. Стефан Савов Бобчев¹⁶

Обществено-политически деец през Възраждането. След Освобождението чиновник във ВРУ и народен представител в Областното събрание (1883), директор на правосъдието в Източна Румелия (1884/1885), народен представител (1894), министър на народното просвещение (1911). Член на БКД и на БАН. Редактор на сп. „Наука“.

Многобройни са **писмата до Бобчев** от известни наши и чужди учени, об-

¹⁴ Ф. 266, 958 док., 1874–1942. Части от фонда в ДА (ф. 52) и ВИА–Търново.

¹⁵ Ф. 263, 1393 док., 1873 ... 1923. Части от фонда (под № 45к.) в НА–БАН и в ЦДА (ф. 313).

¹⁶ Ф. 255, 8606 док., 1677 ... 1940, инв. оп. II Д.

щественици, политици и др. В тях са застъпени най-различни въпроси, които засягат научната дейност на фондообразувателя: изпращане на младежи за обучение в чужбина; отпечатване на учебници; дейността на българското печатарско дружество „Промисление“; имена на българи, завършили Московския университет преди и след Освобождението; откриване на руска експортна палата в София; чешка изложба на земеделски произведения в столицата и др. (1911). Може би най-интересни за изследователите са запазените дневници (1907–1914) на Бобчев за политико-обществения живот в България (срещи, разговори и пр.), както и данни за Руското телеграфно агентство (1906/1907).¹⁷

Д-р Никола Савов Бобчев¹⁸

Обществено-политически деец, преподавател, книжовник и публицист след Освобождението. Директор на Народната библиотека.

Проф. Константин Николов Бобчев¹⁹

Юрист и стопановед, заемал висши административни служби в МТПТ. Представител на България в стопанските преговори с други страни. Преподавател, автор на трудове в областта на икономиката.

Запазените във фонда на К. Бобчев библиографски бележки, конспекти, изрезки от вестници и др. (523 бр.) са по проблемите на единичното стопанство, едрото и дребното производство, стопанските кризи, монополите, стопанството и войната, стопанското образowanie, международната търговия, конкуренцията, ценообразуването и др.²⁰

20. Димитър Янев Станчов²¹

Произхожда от заможна търговско семейство. Министър на външните работи и изповеданията (1906–1908). Секретар на Фердинанд. Дипломат²². Министър председател (1907). Участва в редица международни конференции и

¹⁷ По-подробно *вж* **Тилева**, Виктория. Архивът на С. С. Бобчев в БИА на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Стефан Савов Бобчев (1853–1940): Живот и дейност*. Юбил. сб. докл. от науч. конф., орг. от Нар. библ. „Св. св. Кирил и Методий“, посв. на 140-год. от рождението му, София, 4 ноем. 1993 г. София: НБКМ, 1999, с. 25–31.

¹⁸ Ф. 278, 2000 док., 1883 ... 1968. *Забел.* За ф. 278 и 279 по подр. *вж* **Василева**, Вера. Личните архивни фондове на членове на фамилията Бобчеви (Н. Бобчев, К. Бобчев) в БИА на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Стефан Савов Бобчев (1853–1940): Живот и дейност...* София: НБКМ, 1999, с. 172–183.

¹⁹ Ф. 279, 13 116 док., 1881–1971. По-подр. *вж* **Василева**, Вера. Лични архивни фондове на фамилия Бобчеви (Н. Бобчев, К. Бобчев) в БИА на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Цит. съч.*, с. 172–183. *Забел.*: В кн. 9 от 2006 г. на *Обзорите...* е включен фонд 816 (ок. 3000 док.) на Сава Николов Бобчев, един от създателите на българската архитектурно-археологическа наука (учил във Висшето техн. училище в Берлин (1910–1914).

²⁰ *Вж* ф. 279, а.е. 143–146, 162. *Забел.*: В кн. 9 от 2006 г. на *Обзорите* е включен фонд 816 (ок. 3000 док.) на Сава Николов Бобчев, един от създателите на българската архитектурно-археологическа наука (завършил Висшето техн. училище в Берлин (1920).

²¹ Ф. 13, 2732 док., 8354 л., 1870 ... 1943. Части от фонда в ЦДА под № 143.

²² Бил е в Букурещ, Виена, Париж, Санкт Петербург, Рим, Лондон.

при сключване на важни търговски договори. Публицист.

Документите от фонда **засягат**: финансовата политика на България и създаването на тютюнев монопол с участието на френски капитали; проект за строеж на жп линия и мост на Дунава; търговски износ на България през румънските пристанища; подготовка за сключване на митническа спогодба между България и Румъния; сключване на заем от Русия; руски финансови съветници у нас; търговски договор между Англия и България (1905) и преговори за сключване на такъв с Румъния (1907); българо-германски търговски връзки; сключен заем с „Лендер банк“; преговори за заем от Франция; уреждане на дълговете на България към Турция и Русия; създаване на френско-италиански синдикат за постройка на адриатическа жп линия; избирането на Станчов за член на Националното географско дружество в САЩ; дейността на Комитета по постройка на паметника на Александър II; освещаване на храм-паметника в с. Шипка; статистически бележки за населението на България. Данни за изплащане стипендията на Н. Станчов за учебната 1887/1888 (платена от Н. Паница).

21. Ген. Михаил Попов Савов²³

Изтъкнат български офицер след Освобождението със заслуги за организирането и укрепването на армията. Завършва през 1879 г. първия випуск на Военното училище в София, по-късно е началник на същото. Военен министър през 1891–1894, 1903–1907 г. Пълномощен министър в Париж.

Документите от фонда осветляват следните въпроси: състоянието на българската армия по време на Балканските войни (числен състав, продоволствие, санитарно обслужване, боеприпаси, облекло, обувки, организация, амуниции, набавяне на скорострелни оръдия и картечници); икономическото и финансовото състояние в България след войните; съставянето на Главен военен инспекторат; износа на царевица и жито от България; въздушната линия Париж – Цариград; българо-френските икономически връзки; изплащането на репарации от България. Към дейността му като военен се отнасят и писма и доклади на български търговски агенти в Битоля, Одрин, Серес, Скопие и Солун, доклади по военно-политически и др. въпроси, съдържащи изобилен материал по стопанската и политическата история на европейските държави, главно от периода между Балканските войни и Първата световна война. Данни и за възстановяване на икономическия живот в Европа и търговските отношения между европейските държави.

22. Димитър Христов Ризов²⁴

Публицист, общественик, дипломат след Освобождението. Търговски консул в Скопие (1897–1899); дипломатически агент: в Черна гора (1903–1905); в Сърбия (1905–1907); в Италия (1908–1915); в Германия (1915–1918). Автор на политически брошури.

²³ Ф. 20, 843 док., 4574 л., 1891 ... 1927.

²⁴ Ф. 178, 2231 док., 1875 ... 1918, инв. оп. II В.

Основната част от фонда е кореспонденция. Автори на писмата са: П. Каравелов, Гр. Начович, Д. Петков, К. Величков, П. Димитров, Д. Загорев, Е. Лавеле и др. Те засягат най-вече вътрешната политика на страната (строежа на жп линията Ямбол – Бургас, Цариброд – турската граница, Демир Хисар – Горна Джумая и др.); необходимостта от сключване на търговски договор с Турция; учредяването на български кредитни институции; покупката на зърнени храни от Сърбия, сръбските земеделски задруги и тяхната организация; сключването на търговски и митнически съюзи със Сърбия; природните богатства на Черна гора и др. подобни; раздаването на държавни заеми на преселили се в България черногорци; назначаването на български търговски агенти в Македония; клоновете на БНБ в Скопие и Солун и пр.

Княз Александър I Батенберг²⁵ (граф Хортенау)

Германски принц, избран след Освобождението за пръв княз на България (1879–1886). Детрониран на 9 август 1886 г. и абдикирал на 26 август 1886 г. Участвал в Руско-турската (1877–1878) и в Сръбско-българската война (1885–1886).²⁶

В личната и служебната кореспонденция на фондообразувателя са застъпени важни моменти от икономическата и политическата история на България, както и дейността му като български княз. Засегнати са темите за австрийския проект за контрол върху корабоплаването по Дунава; за жп строителството 1884 ... 1889 г.; преговори с Белгия по въпроса за жп концесиите; за строежа на храм-паметника „Св. Александър Невски“, Евксиноград (двореца) и др.

Друга група документи (конкретно свързана с дейността му като княз) засяга отново въпроса за строежа на жп линии, и по-конкретно Цариброд – София – Вакарел; претенциите на барон Хирш за закупуване на линията Варна – Русе; българските бюджети за 1881–1883 г.; разглеждане на различни законопроекти; турско-българска спогодба за телеграфите; устав на пощите и телеграфите; строеж на мостове и водопроводи в София; насаждения по шосето София – Княжево; сключване на заеми с чужди банки; сечене на български монети; униформата на българската войска; учение на българи в чужбина; откупуване от страна на държавата на движимото и недвижимото имущество на княза при напускане на страната.

Д-р Стоян Петров Данев²⁷

Обществено-политически деец след Освобождението. Министър на финансите и външните работи, на два пъти министър председател (1901 ... 1903, 1913). Народен представител и председател на НС. В 1913 г. води българската делегация на Конференцията в Лондон за сключване на мирен договор.

²⁵ Ф. 271, 4830 док., 1806 ... 1943. Част от фонда във В. Търново (ф. 1)

²⁶ По подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1981, кн. 5, с. 90–103.

²⁷ Ф. 15, ок. 3000 а.е. с над 30 000 док. и над 50 000 л., 1879 ... 1949. *Забел.*: През 1848 г. от дарената от Ст. Данев основна част от архива му се отделят фондовете на Т. Бурмов и Х. Хесапчиев, съответно с № 16 и № 17.

По-късно води преговорите и по уреждане дълга на България към „Дисконто Гезелшафт“. Представител на Евлоги Георгиев в Строителното дружество „Ив. Грозев и сие“. Изпълнител на завещанието на Евл. Георгиев и Д. А. Ценов (за строеж на Висшето търговско училище в Свищов).²⁸

В сравнително обемната кореспонденция личат имената на Ив. Ев. Гешов, Ив. Грозев, Гр. Начович, Е. Паница, Д. Ризов, Д. Станчов, А. Шопов, Д. Моллов, Ал. Людсканов, Т. Минков, М. Греков, С. Панаретов, В. Радославов, Ив. К. Сарафов и много други, които застъпват важни въпроси във връзка с вътрешната и външната политика на България. Те пишат по следните въпроси: жп строителството, постройката на големия мост на р. Марица и Арда от барон Хирш с материалната помощ на Евл. Георгиев; експлоатацията на Източните железници (1912–1913); строежа на жп линията Плачковци – Трявна – Търново (1903); договорните отношения с „Дойче Леванте Линие“ за износ на зърнени храни от България (през пристанищата Бургас и Варна); дейността на българското акционерно дружество „Ив. Грозев“ по строежа на жп линии (доставка на вагони и траверси от чужбина); реформирането на системата на данъците в България (1895); банковото дело и държавните заеми (Франция 1902, 1914); търговските връзки с Англия (внос на платове); внос на машини за българската индустрия от Италия; риболовната конвенция между България и Румъния; доставките от Унгария и Чехия на военни вещи; дейността на дружество „Напредък“ във Виена; участието на България в Лондонското изложение (1907); пускането на първите трамваи в София и заслугите на Шамарджиев за това; съдружието „Никола Димков и сие“ в Цариград; полагането на основния камък на Техническото училище в Карлово (1915); развитието на захарната индустрия у нас; дейността на Данев като изпълнител на завещанието на Д. А. Ценов (дарение за строеж на висше търговско училище – Търговската академия в Свищов); Комитета „Цар Освободител“. Запазена е и една **копирна книга** с писма на д-р Ст. Данев, Ив. Грозев, Евл. Георгиев и др. във връзка с дейността на фондообразувателя като представител на Евл. Георгиев в УС на Строителното дружество „Ив. Грозев“. От банковата му дейност (председател на УС на Френско-българската банка, председател на Българската генерална ипотечарна банка, член на УС на Износно-вносната и Кредитната банка) и от дейността му като адвокат има интересни документи за различни фирми, лица и водени съдебни дела от стопански характер, съдържащи данни например за русенската фирма „Арон Леон и синове“, за акционерното дружество „Български шел“, за ликвидацията на дружество „Свила“ – Станимака и др. Сведения и за дарението на Д. А. Ценов за построяването на Висшето търговско училище в Свищов, както и за многобройните българи, учещи във Франция, Русия, Чехия и Австрия, подпомагани в годините от Ст. Данев чрез лични средства, издействани стипендии и помощи и пр.

²⁸ Вж **Обзор** на архивните фондове..., 1963, кн. 1, с. 126–144.

Теодор Иванов Теодоров²⁹

Политик, държавник, юрист, министър председател и министър на външните работи (1917–1919), министър на финансите (1911–1913). Един от ръководителите на българската мирна делегация в Ньой (1919).

Основната група документи са **писма (от и до Т. Теодоров)**, които засягат главно: икономическото положение и в частност финансовата политика на България. Авторите Т. Буров, Кр. Мирски, В. Ганев, Хр. Симидов, Д. Станчев, Хр. Хесапчиев, С. А. Вакаро, Ив. Ст. Гешов, Ф. Елиот, М. Маджаров, Д. Яблански и др. пишат по следните въпроси: преговори за безмитен режим с Русия; сключване на външни търговски заеми (Англия, Франция, САЩ); митническа политика на България (преговори с Русия, Австро-Унгария, Турция); митнически тарифи; български облигации на парижката борса; производство на каменни въглища у нас; строеж на Варненското пристанище, на жп линията Царева ливада – Габрово, Саранбей – Стара Загора и др.

Добре представена е и служебната дейност на Теодоров. Документите съдържат данни за паричната наличност в БНБ; курса на ценните книжа; постъпленията от данъци и акцизи (1896–1898); създаването на Компания за ел. енергия в София; електрифицирането на Пловдив; захарната фабрика в Търново; пресушаване на блатата при с. Стралджа; изграждане на мост на р. Камчия и турбинна мелница при с. Златна Панега; развитие на килимарство – в гр. Елена и др.³⁰

Иван Петров Салабашев³¹

Министър, общественик, стопански и просветен деец след Освобождението, директор на правосъдието в Източна Румелия, министър на финансите (1888–1910), пълномощен министър във Виена. Член на БАН (1910–1914). Народен представител.

В сбита форма материалите от фонда засягат: вътрешната и външната политика на България; строежа на жп линиите Ямбол – Бургас, Казанлък – Стара Загора; сключването на заеми (преговори) с френски, английски и австрийски финансови групи (1909); сключването на българо-руски договор и заем от Русия (1909); българо-сръбската търговска спогодба; доставка на оръжие от Австро-Унгария; дейността на Салабашев като финансов министър; дружество „Балкан“ и участието на Салабашев там; завземането на Източните железници; търговията на Бр. Папазови с розово масло и участието на Салабашев в нея (цени на пазара, пласмент, търсене на специалисти по

²⁹ Ф. 273, 16 752 док., 1885 ... 1925.

³⁰ Тъй като броят на документите във фонда не е малък (16 752) приехме някои по-второстепенни теми (включени в описа) да бъдат маркирани под формата на колективни анотации (напр. за анонимните сигнали за корупция в Дирекцията по пътищата, нарушенията в съдебното ведомство, Министерство на финансите, в БНБ, своеволията в митниците, нарушенията при акцизите, контрабандата с тютюни и пр.

³¹ Ф. 234, 1565 док., 1870 ... 1933. По-подробно *вж. Обзор* на архивните фондове..., 1973, кн. 4, с. 184–186.

розоваренето); модернизирането фабриката на Бр. Папазови; включването в тази търговия и на сина на Ив. Салабашев – Ив. Ив. Салабашев; засяване на ориз в Пловдивско; Парижкото изложение през 1900 г. и др.

Георги Атанасов Живков³²

Просветен и обществено политически деец след Освобождението. Окръжен училищен инспектор. Народен представител и председател на IV и VII ОНС. Има заслуги за създаването на Закона за народното просвещение (1891) и за основаването на Висшето училище в София.

Богатата кореспонденция (1876 ... 1899) съдържа най-вече сведения за учебното дело през 90-те години на XIX в.: снабдяване на някои училища с пособия от чужбина³³, отправени до него молби за материално подпомагане; брой на българите, учещи в странство (по съответните специалности)³⁴; изграждането на първите културни институции³⁵; книгоиздаването и книгоразпространението и пр.

Христо Попконстантинов Манолов³⁶

Стенограф, книжовник, публицист. След Освобождението служител в Статистическото управление и Дирекцията на общите сгради (1881–1885). Стенограф в НС.

Ще се спрем на този фонд най-вече заради **специфичния му характер**. Почти изцяло документалните материали са свързани с развитието на стенографията като наука и разпространението ѝ в България и по-точно връзката ѝ с образованието. Те съдържат данни за: първите стенографски курсове у нас (1872 ... 1933); Първия стенографски събор в Пловдив (1894); създаването на дружество на българските стенографи (1896); международните конгреси на стенографите в Стокхолм (1896) и в Прага (1898); изготвено ръководство за изучаване на стенографията; курсове по стенография в Нова Загора (1895);

³² Ф. 320, 2782 док., 1870 ... 1921. Части от фонда в ЦДА (под № 104).

³³ Става дума не само за учебници, но и за апаратура, инструменти и модели за практически занимания на учениците по физика, естествознание, ръчен труд и др.

³⁴ Следването на Петър Момчилов в Париж (архитектура), на Хр. Георгиев, Г. Шишков (естествени науки), Д. Николов и др. в Женева (вкл. съставяне на Български комитет там); отпускане на помощи за български студенти в Брюксел, Виена, Цюрих, Лозана и др. Има данни и за учението на Ивана М. Гюлемезова в Чешката политехника в Прага, както и за общо 87 души, изучаващи извън България инженерство, естествени науки, земеделие, ветеринарство, физика, математика и др. Запазени са още и документи от участието на България в международни конгреси и изложения в Лондон, Чикаго, Виена; търговски отношения с Австрия, Унгария, Сърбия, Германия; митнически споразумения (тарифи); проекти за построяване на книжна фабрика в България; Комитет за събиране на помощи за построяване на паметника на Александър I Батенберг и др.

³⁵ Списък на преподавателите във Висшето училище в София, техните научни изследвания; устройването и разрастването на Физическата лаборатория и снабдяването ѝ с модерна апаратура; съхраняването на библиотеката на Осман Пазвантоглу във Видин; състоянието на Държавната печатница в София; за етнографските изследвания на Д. Маринов („Жива старина“) и др.

³⁶ Ф. 285, 1123 док., 1872 ... 1933.

25-годишния юбилей на Ан. Безеншек; податки за стенографите в НС; Първото българско изложение в Пловдив (1892); сесията на Търговската камара в София (1895); данни и за бюджета на пощите и телеграфите (1889–1890).

В БИА броят на фондовете на обществени, културни и политико-обществени институции, действали в България главно след Освобождението, не е голям.³⁷ По-важните от тях са: БДД³⁸, фонд Народно събрание³⁹, Софийско губернаторство⁴⁰, Губернаторство Тулча⁴¹, книгоиздателство „Т. Ф. Чипев“⁴², Комитет „Цар Освободител“⁴³, Етрополска дружба София⁴⁴, НБ „Св. св. Кирил и Методий“⁴⁵, Акционерно дружество за книгопечатане и издателство „Хемус“⁴⁶, книгоиздателство „Хр. Г. Данов“ – Пловдив⁴⁷, Кооперативно спестовно застрахователно дружество „Мир“⁴⁸, Русев Матеев и сие.⁴⁹

При описанието на архивните фондове, чиито фондообразуватели са обществени институции, стремежът е бил да се отразят преди всичко **техните структури и основни моменти от дейността им**. При тях естествено (или логично) обобщенията са още по-големи. По тази причина ще маркираме само няколко най-основни момента в тяхното съдържание, които могат да служат като известен ориентир за богатството и разнообразието на фактите и проблемите, документирани в това многохилядно историческо изворово градиво, което представлява интерес за специалисти в различните отрасли на знанието.

При описанието на архивните фондове ще се спрем само на някои от тях:

I. Българска добродетелна дружина⁵⁰ (БДД)

Обществено-политическа и благотворителна организация (1854–1897). По-известни нейни дейци – Евл. и Хр. Георгиеви, Г. Атанасович, д-р П. Протич, д-р Н. Василияди, Панарет Рашев, Хр. Мустаков и др.

Във връзка с **организационната дейност на БДД** са запазени малко мате-

³⁷ Вж **Обзор** на архивните фондове..., 1986, кн. 7, с. 10.

³⁸ Ф. 185, 1840 ... 1898, инв. оп. II В.

³⁹ Ф. 403, 1879 ... 1915. Основната част от фонда – в ЦДА.

⁴⁰ Ф. 502, 1879–1880, инв. оп. II Д.

⁴¹ Ф. 400, 1877–1878.

⁴² Ф. 501, 1881 ... 1951.

⁴³ Ф. 345, 1900 ... 1902.

⁴⁴ Ф. 475, 1906 ... 1929.

⁴⁵ Ф. 35, 1878 ... 1944, оп. I и оп. 2.

⁴⁶ Ф. 260, 1918 ... 1952, оп. I и оп. 2.

⁴⁷ Ф. 289, 1875 ... 1948, инв. оп. II В. Части от фонда в музея на Възраждането – Пловдив.

⁴⁸ Ф. 364, 1914 ... 1918.

⁴⁹ Ф. 340, 302 док. (1895–1899).

⁵⁰ Вж бел. 98.

риали от годините 1861–1892. Преобладаващата част от документите (1879 ... 1894) е във връзка с **финансово-отчетната дейност на Дружината**. Това са главно отчети, баланси, протоколи, сметки, разписки, фактури и др., които осветляват наличността в касата през различните години, ръководният състав на организацията, вложените в БНБ суми в полза на просветното дело, покупки на ценни книжа и др.

Но най-интересна за нас е тази част от архива, която разкрива дейността на БДД като благотворителна организация, особено във връзка със завещани суми от патриотично настроени заможни българи за развитието на просветното дело (1864 ... 1889). Това са главно завещанията на Ив. Неделкович, К. Тричков, Ив. Селимински, Н. Василияди, Ив. Бакалоглу и др.⁵¹

Тази дейност е най-ясно изявена в многобройните документи за изпращането на голям брой младежи от България и Македония на учение и специализация в чужди гимназии и висши учебни заведения в Русия, Австрия, Германия, Белгия, Сърбия, Хърватско, Чехия, Франция и др. До края на века БДД има общо 38 стипендианти, за които са изразходвани 200 000 лв. Някои възпитаници стават по-късно видни дейци на държавния и културния фронт в България.

Надявам се да сме успели да съберем най-точно и подробно наличните сведения за имената, родните места, успеха и поведението на голяма група българи, заминали да изучават инженерство, агрономия, ветеринарна медицина, химия, геология, физика, електротехника и др. точни науки. И което е най-важно, завърнали се в родината с огромното желание да приложат наученото навън в освободеното си отечество.

Ще посоча имената на Н. Бацаров от Шумен, заминал да учи електротехника в Париж, на Хр. Йорданов – от Враца, студент по химия в Щутгартската политехника (1888–1892), на Богомил Цанков в политехниката в Мюнхен, на Ив. Герджиков, обучаващ се в Московския университет (1886–1887), на Ив. Начов, изучаващ естествени науки в Одеса (1883), и на Ал. Т. Козаров, също естествени науки, но във Виена (1878), на П. Попов от Политехниката в Ганд, на Д. Д. Ников – учил в Земеделското училище в Букурещ, на Г. П. Шойлеков, учил във висше земеделско училище, но във Виена, както и разбира се, на още много други, обучаващи се във Военното училище в Одеса, Морското училище в Николаев, в Института за пътища и съобщения в Петербург и т. н.

II. Народно събрание⁵²

Върховен орган на държавната власт. Свикано за първи път като УНС в Търново (10.II.1879 г.).

От дейността му са запазени дневници, протоколи и правилници, съдържащи сведения за тържественото му откриване, избор на председателстващ,

⁵¹ Вж **Обзор** на архивните фондове..., 1983, кн. 4, с. 40–48.

⁵² Ф. 403, 380 док., 1879 ... 1915. Вж **Василева**, Вера. Предговор. – В: *Обзор* на архивните фондове..., 1986, кн. 7, с. 54–57.

обсъждане на Правилника за вътрешния ред и предложения за допълнения към проекта за Конституция, както и самият текст на Конституцията.

Запазени са и изложения до НС по следните въпроси:

Стопанско-икономически и социално-правни – злоупотребите при събирането на данъците в Ихтиманско, Търновско, Варненско, Видинско, Преславско и др.; недоволство на градинарите от Пловдив във връзка с високите данъци; високите данъци за облагането на лозята в Асеновград; тежките условия на живот на преселниците от Одринско във Варненски окръг; искането на габровци да се спре вноса на европейски прежди и да се построи фабрика в града; разорение на еснафите в Шумен, Копривщица и Самоков; искане на самоковци за откриване на индустриално училище в града им; състоянието на кожарството в Стара Загора, на табашкия занаят в България и на бубарството в Харманли; упадък на занаятите в Пловдив и Русе; искането на производители на сапун от Варна да бъдат намалени вносните мита; намеренията на копривщенци да се заемат с килимарство; основаването на Акционерно дружество „Извор“ в Пловдив (1890) и на Акционерно дружество „Гора“ (1891).

Сериозно място имат и въпросите, свързани с откриването на фабрични предприятия в България (за вълнени изделия, сапун, кибрит, чорапи, спирт), дърводелски предприятия (фабриката на Н. Лулчев и П. Люлюшев в Оряхово – 1889), разработването на оловни рудници в Южна България и производството на тухли.

Интересни са и данните за извършване на ремонти по водопроводната мрежа и строежа на чешми в Добрич, Пещера, Пловдив и Пловдивско, за изложенията в Ханوفر, Париж и Пловдив и участието на българи в тях. Във фонда има още информация и по културно-просветни въпроси, такива от областта на медицината и пр. Податки и за учение на българи в Австрия (А. Чухов от Стара Загора) и на А. Попов, също от Стара Загора в Прага.

III. Книгоиздателство „Христо Груев Данов“⁵³

Първо българско книгоиздателство, създадено през Възраждането, национализирано през 1947 г. и преустановило дейността си през 2000 г. Издава многобройни учебници, учебни помагала, географски карти и монографии с научен и научно-популярен характер. Със значителен принос в развитието на българското книгоиздаване.

Запазените многобройни документи (сметки и фактури, официални дневници, партийни книги и данъчни и чекови книжки, договори) отразяват конкретно **издателската и административно-финансовата дейност на издателството**⁵⁴ и съдържат данни за: връзки на издателството с други книгоиздателства, както и такива с книжарите в страната; основен капитал; строеж на сграда на печатницата; регистриране на търговска фирма „Хр. Данов“ (1925), като продължение на старата еднолична фирма; приходи и разходи;

⁵³ Ф. 289, 156, 159 док., 1875 ... 1948. Части от фонда в Музея на Възраждането – Пловдив

⁵⁴ По-подробно *вж. Обзор* на архивните фондове..., 1981, кн. 5, с. 229–232.

доставяне от чужбина на машинни части, хартия, клишета, лабораторни уреди, наличен инвентар и техника; отношения с клиенти, доставчици и предприемачи; списъци на книжари – техни консигнатори в България. Данни и за отпечатване на календар „Летоструй“ за 1909 г. и др.

IV. Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Към групата на т.нар. от нас (чисто условно) „обемни“ фондове, които се съхраняват в БИА, ще си позволя да включа в поредицата и един по-различен по своя характер и специфика фонд. Става дума за ф. № 35⁵⁵ (Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“), който дава не по-малко интересна и обемна информация за протичането на културните процеси в новоосвободеното Княжество. Тя е една от първите културни институти у нас след Освобождението и е с изключително важно значение за развитието на българската култура и наука⁵⁶.

Общият брой на запазените във фонда документи е над 45 000 с хронологични граници 1878–1944 г. Сам по себе си този факт определя и позицията на съставителя към начина, по който ще бъде представен в описа.

Прегледаните (макар и най-общо) документални материали са изключително ценни, автентични и интересни, поради което и бе взето решение те да бъдат включени в работа.

Това са главно **входяща и изходяща кореспонденция**, доклади, протоколи, устави, правилници, окръжни, партидни и приходно-разходни книги, както и месечни и годишни отчети, присъствени книги и много други подобни.

В този си вид тези материали отразяват всестранно дейността на Библиотеката в посочените вече хронологични рамки – административно устройство и организация, утвърждаване на проект за устав на Софийската обществена библиотека и читалня, личен състав и ръководни кадри⁵⁷, библиотечни сгради, бюджет, книгохранилища, използване и съхраняване на книжовното имущество, дарения от българи и чужденци, откупуване на книги и периодични издания и пр.⁵⁸

Важен момент в тази ѝ дейност е и въвеждането през 1897 г. на **Закона за задължителното и безплатно депозиране** на излезли у нас печатни издания, което също допринася за обогатяване на книжния фонд на Библиотеката. Особено ценна придобивка за обществото и науката в годините 1879 ... 1916, са и получените в дар персонални библиотеки на Ив. Н. Денкоглу (1884) над 800 тома, Л. Каравелов, Ю. Венелин (1879) и М. Дринов (1909), на Българско-

⁵⁵ Ф. 35, 1206 а.е., 45 000 док., 1878 ... 1944, инв. оп. № 2 – 3591 док., 1910 ... 1949. *Вж* и **Обзор** на архивните фондове..., 2006, кн. 9, с. 58–66.

⁵⁶ Основана на 10 дек. 1878 г. със съдействието на П. В. Алабин и М. Дринов, в годините тя приема различни наименования – от Софийска публична библиотека до Народна и Национална. *Вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1966, кн. 2, с. 29.

⁵⁷ Тук личат заслугите и имената на д-р К. Иречек, П. Р. Славейков, Васил. Д. Стоянов, Ст. Заимов, Н. Бобчев, Н. Михов, Ст. Чилингиров и др. По-подробно *вж* ф. 35, оп. 1, а.е. 1, л. 1–33.

⁵⁸ По-подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1966, кн. 2, с. 36–37.

то книжовно дружество (БКД) в Браила (1882), на Ив. Грудов (1896), колекция по войната (1915–1916) и др., които твърде добре и точно илюстрират обществения и духовния живот на страната след Освобождението.

И в заключение голяма е и групата на запазените документи във връзка с участието на тази културна институция в най-различни общонародни и международни акции. Достатъчно е да споменем участието на Народната библиотека във Всемирното парижко изложение – 1900 г., в Лондонското (Балканското) – 1907 г., за което е наградена със специална грамота и златен медал, в международната изложба на графическото и печатарско изкуство в Лайпциг (1914), във Всемирната изложба в Сан Франциско (1915) и др.

През 1909 г. директорът П. П. Славейков взема участие в откриването на паметника на Н. В. Гогол в Москва, когато е станало и приемането на останките и на библиотеката и архива на проф. М. Дринов в Харков.

От днешна гледна точка (а и не само) извънредно ценни са и документите, съхранявани в специалните сбирки „Ръкописи, старопечатни и редки книги“⁵⁹, „Ориенталски сбирки“, „Архивни материали“⁶⁰, сбирката „Портрети, карти и графики“⁶¹, където се пазят уникални и автентични щампи, албуми, акварели, литографски картини и др.

V. Кооперативно спестовно застрахователно дружество „Мир“⁶²

Запазените от Ст. Н. Лафчиев документи във връзка с организационната дейност на дружеството са: устави и проектоустави (1914) (цел, седалище, име и управление на дружеството), годишни сметки, печалби, списък на член-основателите, проект за основаване на „Спомагателна каса“, правилници и пр.

Служебната кореспонденция е по застраховката на различни лица, извлечения от сметки, тарифи за премии, размер на комисионните, колективни застраховки и др.

VI. Русев – „Матеев и сие“ (1895–1899)⁶³

Фирма, занимавала се с търговия на зърнени храни с клонове в няколко града на Северна България, поддържала търговски връзки с фирми от Западна Европа.

⁵⁹ Днес „Ръкописи и старопечатни книги“.

⁶⁰ Днес „Български исторически архив“ (БИА). В тези първи години в БИА са набавени архивните фондове на В. Д. Стоянов, Л. Каравелов, завещанията на Евл. Георгиев и Сароглу и др. Първоначално тук са събирани в т.нар. „Музеен отдел“ и ордени, монети, знамена, археологически находки и други старини. По-подробно *вж* **Обзор** на архивните фондове..., 1966, кн. 2, с. 44–46.

⁶¹ Днес „Картографски и графични издания“.

⁶² Ф. 364, 32 док., 1914 ... 1918. Създадено в 1914 г. по инициатива на Висшия партиен съвет на Народната партия. Между член-основателите (32 души) са: Т. Теодоров, Ат. Буров, Д. М. Яблански, Т. Губиделников, С. С. Бобчев, и др. Уставът на дружеството забранява мажоритарен дял, за да не се изкористят целите на създателите му. Прекратява дейността си вер. през 1944 г. По-подробно *вж* **Стателова**, Елена, Стойчо Грънчаров. История на нова България (1878–1944). т. 3. София: Анимус, 1999, с. 294–295.

⁶³ Ф. 340, 302 док. (1895–1899).

Кореспонденцията засяга: цената на житото и ечемика в Балчик (1895); качеството на ечемика и ръжта; житния пазар в Европа и по-конкретно Лондон; товаренето на житото на параходи и изпращането му за Франция; откриването на кантора в Каспичан и финансовото ѝ състояние; контакти на БТИБ със западноевропейски фирми; посещение на Драйфус във Варна и закупуване на големи количества ечемик и жито за негова сметка; изпратено голямо количество розово масло до Драйфус; търговия с яйца (Виена) и др.

С оглед на целите на нашето изследване приехме, че е добре да се маркират (макар и съвсем бегло) и определен брой документи, съхранявани в по-малки по обем фондове, като например тези на:

- **Тодор Николаев Минков**⁶⁴ – просветен деец от епохата на Възраждането, в чийто архив се съхраняват списъци на следващи ученици в пансиона му в гр. Николаев от 1882 до 1906 г. и на стипендианти и полустипендианти в същото учебно заведение през 1883 г., както и дневниците за успеха и поведението им;

- **Гани Иванов Дачев**⁶⁵ – автор на много научни трудове в областта на земеделието, един от първите български агрономи, специализирали във Висшето градинарско училище във Версай (1899–1900) и в Италия (1910). Завършва земеделското училище на Образцов чифлик в Русе; инспектор по лозарство и земеделие в Търновския район (1898–1909). Носител на почетен диплом от първата пчеларска изложба в София (1903). Редактор на сп. „Поминък“ (1904–1905); сътрудник на „Пчела“ и „Орало“;

- **Йордан Михайлов Тодоров**⁶⁶ – завършил агрономическо училище в Гриньон, а по-късно инспектор при Дирекцията на пощите и телеграфите в Пловдив (1883–1884/85), инспектор и директор при Главната дирекция на ПТТ в София (1886–1894). Комисар при Източните железници в Пловдив (1895–1908). Софийски окръжен управител (1914–1918).

- **Александър Стоянов Пенчев**⁶⁷ – агроном и общественик, завършил двегодишен курс на обучение в Кралската земеделска академия в Табор (Чехия) (1903), специализирал в Швейцария (1910); директор на селскостопанското училище в Боруш, Великотърновско (1910). Редактор на сп. „Нива“ (1905–1906) и на „Стопански преглед и домакинство“ (1911–1936);

- **Иван Екимов Манолов**⁶⁸ – икономист, завършил университета в Тюбинген,

⁶⁴ Ф. 29, 47 док., 1864 ... 1911.

⁶⁵ Ф. 614, 91 док., 1880 ... 1943. Гани Дачев развива активна дейност като съветник при Захарната фабрика и рафинерия в Русе (1920) и като директор на Търновското подвижно земеделско училище (1910).

⁶⁶ Ф. 644, 11 док., 1938 ... 1941.

⁶⁷ Ф. 672, 7 док., 1903, 1910.

⁶⁸ Ф. 757, 302 док., 1866–1974. *Забел.*: Ранните години се отнасят към членове от семейството на фондообразувателя.

Германия (1904), учител в Държавната търговска гимназия в Свищов (1904–1905). Подпредседател на Търговската индустриална камара във Варна, на Българското търговско параходно дружество „Постоянство“ и член на Варненския ГОС (1913 ... 1922). Съдружник в дружеството „Еким Манолов и сие“ – Свищов и Варна (1907 ... 1924). Автор на трудове в областта на икономиката;

• **Петър Пенков Димитров**⁶⁹ – секретар на княз Ал. Богориди в Пловдив и депутат в Областното събрание на Източна Румелия (1879–1881). Окръжен управител на Пловдивски окръг (1881 – 1890). Дипломат.⁷⁰

Документите са свързани предимно с участието на България във Всемирното изложение в Париж (1900) и световните изложения през 1889 г., 1900 г.; запазени са списъци с имена и награди, дадени на българските експонати в Париж. Податки и за финансовото състояние на страната ни (1906);

• **Стоян Станков Петков**⁷¹ – член и председател (1884 ... 1895) на Комитета по събиране на средства за построяването на храм-паметника „Св. Ал. Невски“ и деловодител при Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията. Настоятел на храма (1914 ... 1916). Член на Комисията за построяване на сградата на НС и на Комисията по въпросите за чифлишките и господарските земи. Столичен общински съветник и помощник-кмет. Народен представител (1894).

Запазени са изложения, докладни записки, писма и др. във връзка с горните дейности – строителни планове на руския архитект Ив. Богомолов, полагане на основния камък (1882), количествени сметки, украса, стенописи и пр.;

• **проф. д-р Владимир Николаев Палаузов**⁷² – син на възрожденския деец Н. Хр. Палаузов, изявил се като учен, държавник и обществено-политически деец в Русия и България през Възраждането и след Освобождението. Член на ОБН. Член на Комисията по изработване на проекта за първата българска конституция. Народен представител в УНС в Търново.

Документите от фонда съдържат данни за законодателната дейност на Източна Румелия и участието на Палаузов в нея; съдебното устройство в България; отпускане на стипендии за български студенти в Одеса (1881) и др.;

• **Божил Райнов Хаджидачов**⁷³ – учител, журналист и преводач. Завършил Математическия факултет в Лиеж, Белгия (1878). Директор на Държавната печатница (1918–1922) и на Българската централна кооперативна банка;

Запазените бележки, свидетелства и др. документират учителската му дейност в Солун, Варна, Габрово, Шумен, Русе (1879–1913) (данни за учителския състав в различните училища, за училището за книгопечатане в София и др.);

⁶⁹ Ф. 845, 301 док., 1870 ... 1934.

⁷⁰ Лондон (1895); Атина (1896–1899); Париж (1900); Букурещ (1903–1905); Петербург (1909) и др. По-подробно *вж. Обзор* на архивните фондове..., 2006, кн. 9, с. 175–177.

⁷¹ Ф. 79, 11 а.е., 79 док., 1878 ... 1917.

⁷² Ф. 276, 215 док., 1851 ... 1951.

⁷³ Ф. 806, 18 док., 1893 ... 1983.

• **Михалаки Георгиев Лозанов**⁷⁴ – във връзка с дейността му като уредник на Първото българско земеделско промишлено изложение в Пловдив са запазени доклади и рапорти, съдържащи данни за българското представяне, за самите изложители, за състоянието на „винарската ни производителност“ и начините за „експорт“ в тази посока.

• **Васил Христов Хадживълков**⁷⁵ – търговец на розово масло от Карлово, развивал дейност на вътрешния и външния пазар, подпомаган от пловдивските търговци – Бр. Гешови. Документите съдържат данни за цените на розовото масло на Лондонския пазар и възможностите за пласирането му в Марсилия и Париж, договорите на сина му – Д. Хадживълков за отдаване под наем на дюкяни в Карлово (1881, 1889); търговията му с жито и др. стоки (1878) и пр.;

• **Панайот Калчев**⁷⁶ – търговец от Сливен (разписки, „магазинен билет“ и запис, издадени от кметството и акцизното управление в Сливен), удостоверяващи, че лицето е заплатило данъците си за 1881 г.; данни и за цените на някои стоки – аби, ямурлуци, гайтани, пояси, потури, мечета и др.;

• **Симо Соколов**⁷⁷ – със сведения за дейността му като строител-предприемач при построяването на шосето София – Цариброд;

• **Бр. Кънчо и Георги Аврамови**⁷⁸ от Велико Търново – търгували с различни видове платове, шалове, конци и др. (1879);

• **Васил Иванов Кънчев**⁷⁹ – завършил химия във Висшето техническо училище в Мюнхен и Политехниката в Щутгарт. Член на БКД. Архивите съдържат данни за научните му изследвания върху етнографията и географията на Македония, съдържащи ценни исторически и статистически сведения за отделни селища там, както и такива в София, Ямбол, Кюстендил и Азиатска Турция.

Списъкът може да бъде продължен и с:

• **Георги Антонов Унтерберг**⁸⁰ – син на Антон Унтерберг, чиновник по железниците (1872 ... 1907), магазинер при централната магазина на Софийската гара (1888–1890), по-късно началник на Софийската централна гара (1894) и главен директор по железниците и пристанищата (1907). Почетен гражданин на Самоков.

• **Панчо Мишев Кюлюмов**⁸¹ – търговец от Македония (комисионер) и участник в стопанските комисии при пансионите на търговските гимназии в Солун (ок. 1909). Данни и за сина му Борис Кюлюмов, завършил образование по търговия и финанси в Германия;

⁷⁴ Ф. 275, 78 док., 1887 ... 1908.

⁷⁵ Ф. 269, 153 док., 1847 ... 1922.

⁷⁶ Ф. 504, 1880 ... 1887, II Д 381–599.

⁷⁷ Ф. 34, 122 док., 1868 ... 1918.

⁷⁸ Ф. 623, 13 док., 1870 ... 1902.

⁷⁹ Ф. 288, 1882 ... 1927.

⁸⁰ Ф. 628, 329 док., 1758 ... 1973. Част от фонда в ЦДА, под № 1312.

⁸¹ Ф. 702, 23 док., 1891 ... 1970.

• **Емануил Христофоров Ракаров**⁸² – работил шрифтове, заглавки, рисунки, илюстрации, карикатури и др. за в. „България“ (1904–1909) и др. Има завършено образование по търговия и финанси;

• **Георги Яковлев Кирков**⁸³ – български просветен и културен деец от преди и след Освобождението, пръв директор на Държавната печатница и началник на Картографския институт при Военното министерство, народен представител в УНС;

Малобройните документи разкриват **важни моменти** от образованието му (в Технологическия институт в Петербург и Новоросийск), преподавателската му дейност по физика и математика; заниманията му по графично изкуство във Виена (1889); отпечатване на бандероли и пощенски марки в чужбина; IV международен геоложки конгрес и участието на Г. Златарски в него; назначаването на Г. Я. Кирков за главен библиотекар в НБ (1879); участието му във Всемирното изложение в Анверс (Белгия) със свои произведения по картография, фотография и получените от него награди; акт за полагане основите на триангулация в България от Картографския институт (1918) и много др.;

• **инж. Горан Минчев Минчев**⁸⁴ – учил в Ганд, Белгия (1898), началник бюро при Главната дирекция за постройка на железницата и пристанищата (1912–1918), член на **Българското инженерно архитектурно дружество**.

Запазените документални материали в архива (устава, правилници, списъци, планове, бележки, служебна и лична кореспонденция и др.) **осветляват следните въпроси, свързани главно с дейността му като инженер** и заеманите от него високи постове: поддръжка на плавателния път по Дунава; набавяне на машини и съоръжения; покупка на лодки и моторници; проведени търгове; регулярно преглеждане на пристанищата по Дунава и черноморските градове на Добруджа; привличане на френски инженери за изготвяне на план за строеж на пристанище на Дунава, създаване на акционерно френско-българско дружество „Корабостроителница в гр. Русе“; експлоатация на пристанищата в Бургас и Варна; укрепване на двете пристанища; изграждане на технически съоръжения при Железни врата; изучаване талвега на р. Дунав; строеж на защитни диги; извършена работа по „статута“ на корабоплаването и по Закона за търговското корабоплаване; износ на стоки с помощта на морски транспорт; отправена до Минчев покана да заеме поста – началник на Русенското пристанище; планове за пресушаване на блатата около р. Марица; състояние на солниците около Поморие.

Могат да бъдат открити сведения още и за: застрахователно дружество „България“ в Русе (1907–1926) и застрахователно дружество „София“, за дружество „Братски труд“ (1904–1921), за организацията на инженерите (1909–1920), за Българското инженерно архитектурно дружество (1914–1920),

⁸² Ф. 721, 214 док., 1899 ... 1976.

⁸³ Ф. 156, 66 док., 11877 ... 1927, инв. оп. II В.

⁸⁴ Ф. 691, 1079 док., 1883 ... 1938.

за топографските карти на редица български градове, между които Видин, Кюстендил, Шумен и др., както и за Пейчо Тодоров, завършил Техническото училище в Лозана;

• **Георги Тодоров Шопов**⁸⁵ – стопански деец, първوماйстор на тенекеджийския еснаф и един от ръководителите на занаятчиите в гр. Шумен;

• **Григор Нушев Нушев**⁸⁶ – учител в Протестантското земеделско и индустриално училище в Солун (1912); служител в БДЖ;

• **Руско Вълков Миркович**⁸⁷ – запазената кореспонденция се отнася до: търговия с аби, вълна, козях, дървено масло, спирт, захар, зърнени храни, износ на пшеница за Марсилия; поръчка на стоки от Цариград; участието му в търговското дружество „Провидение“ във Варна; построяване на спиртоварна и тютюнева фабрика в Ямбол;

• **д-р Димитър Дошев Велев**⁸⁸ – във фонда му се съхраняват ок. 50 фотографии, между които такива на дядото на фондообразувателя – Дим. Казаков (1911) и на други членове от семейството. За него е и майсторско свидетелство от Българския еснафски съюз от 1904 г., отнасящо се до трудовата дейност на Казаков като тенекеджия;

• **Минчо Генчев Девнелията**⁸⁹ – търговец от Трявна през Възраждането и първите години след Освобождението; държи дюкян, кръчма и ханове в родния си град и във Велико Търново (1830–1883). Запазени са тефтери, описи, бележки (1836 ... 1884) с имена на клиенти, стоки, цени, събрани наеми от недвижими имоти, изплатени суми и др.;

• **Сребрен Поппетров**⁹⁰ – учител и училищен инспектор в Македония и Одринско. Окръжен управител (1914–1918). Народен представител;

В запазените спомени има данни за ученето му в Солунската търговска гимназия (1911–1912) и по-късно в Женева; за дейността му като застрахователен агент към Дружество „Сила“ (1918–1922), „Балкан“ и др.; статистически сведения за селата ок. Куманово; географски и стопански икономически описания за редица райони в Македония; участието му с акции в Дружество „Стопански развой“ и създаването на търговска кантора „Поппетров и сие в Солун“ (1910). Споменава се и дейността му като главен инспектор при Осигурителното дружество „Анкр“ (за живот и рента – 1908/1909);

• **Никола Лазаров Ненов**⁹¹ – завършва реалното училище в Загреб (1878), а по-късно Физико-математическия факултет (пак там), където учат още око-

⁸⁵ Ф. 557., 80 док., 1851 ... 1915.

⁸⁶ Ф. 810, 58 док., 1908 ... 1996.

⁸⁷ Ф. 169, 647 док., 1830 ... 1902.

⁸⁸ Ф. 874, 87 док., 1904 ... 1905.

⁸⁹ Ф. 856, 23 док., 1836 ... 1884.

⁹⁰ Ф. 808, 1889 ... 1950. Вж **Василева**, Вера. Предговор. – В: *Обзор на архивните фондове...*, 2006, кн. 9, с. 9, 97–111.

⁹¹ Ф. 298, 56 док., 1878 ... 1941.

ло 40 българи⁹². След завръщането си в България (1882) преподава във В. Търново и Лом (1882–1885) физика, география, химия, математика и геометрия в собствен кабинет по естествена история и химическа лаборатория. Подготвя „Упътване за преподаване на химия“ и учебник по зоология – „Животните“ (в съавторство с Г. Златарски и Я. Ковачев). Училищен инспектор (1891) и член на индустриалната комисия при МНП;

- **д-р Желяз Драганов Желязов**⁹³ – член на УС на Акционерно спестовно дружество „Бъднина“ в Силистра (1906);

- **д-р Стефан Стефанов Дуньов**⁹⁴ – автор на „История и география на търговията“.

- **Петър Матеев Матеев**⁹⁵ – главен директор на пощите и телеграфите (1887–1893), търговски агент в Одрин (1897). Главен комисар на българския павилион на изложението в Сейнт Луис (1904);

- **Георги Иванов Белчев**⁹⁶ – завършил висше икономическо образование в Белгия и Италия, учил и в Института за висши социални науки в Париж (1911). Служител във Варненската търговска камара (1901–1906), както и в Главната дирекция на статистиката (1913–1919), началник бюро за индустрия към МТП (1919–1920).

Втората част на описа на документите за стопанската история на България от Вера Василева можете да закупите директно от регистратурата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ или по имейл: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

Цена 38.00 лв.

⁹² Във фонда има сведения за неговите съученици от Загреб, между които Г. Златарски, Сп. Вацов, Ив. Бракалов, Хр. Белчев и др. Негови ученици стават впоследствие инженери, агрономи, архитекти.

⁹³ Ф. 580, 84 док., 1871 ... 1964. Във фонда има данни за обучението на синовете му Димитър и Драгомир в кадетския корпус в Орел и в Елисаветградското кавалерийско училище в Александровското военно училище в Москва. ф. 596, 9 док., 1860 ... 1884.

⁹⁴ Ф. 596, 9 док., 1860 ... 1884.

⁹⁵ Ф. 343, 109 док., 1904 ... 1943. За дейността му *вж* биогр. бел. от Л. Милетич във в. „Мир“ (ф. 343, а.е.1, л. 1–28).

⁹⁶ Ф. 624, 700 док.

Библиографски справки

05 Периодичен печат

Тематично многообразие на периодичния печат в гр. Плевен за периода 1944–1989 г. Книги и статии. 165 загл. Бълг. ез. Януари 2023. РБ Пл

282 Католическа църква

Светият престол като субект на международните отношения. Книги и статии. 1992–2023. 161 загл. Бълг. и англ. ез. Юли 2023. НБКМ

31 Демография. Социология. Статистика

Слуховете като средство за комуникация. Книги и статии. 1975–2018. 18 загл. Бълг. ез. Февруари 2023. РБ Пл

336.74-021.131 Електронни пари

Криптовалутите като средство на международни разплащания. Книги и статии. 2006–2023. 126 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2023. РБ Пл

336.77 Кредит

Договорът за потребителски кредит. Заем за потребление, потребителски кредит. Дис., книги и статии. 1991–2022. 71 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2023. НБКМ

34 Право

Безвъзмезден труд, общественополезен труд, административни наказания, ЗАНН. Книги и статии. 1950–2022. 43 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2023. НБКМ

Правна уредба на военновременното управление на България. Книги, статии и нормативни документи. 53 загл. Бълг. ез. Март 2023. НБКМ

Право и сигурност. Върховенство на правото за правни системи. Дис., книги и статии. 92 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2023. НБКМ

Придобиване на наследство от държавата и общините. Откриване на наследство, прием и отказ от наследство и др. Дис., книги и статии. 128 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2023. НБКМ

Принципът на публичността в правото. Книги и статии. 1962–2022. 28 загл. Бълг. ез. Януари 2023. РБ Пл

343 Наказателно право

Задружна престъпна дейност, съучастие, престъпна група, организирана престъпна група. Дис., книги и статии. 1992–2022. 68 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2023. НБКМ

351.74/.75(497.2) Национална сигурност – България

Анализ на рисковете и заплахите за сигурността на Република България, про-

изтичащи от процесите в Черноморско-каспийския регион. Дис., книги и статии. 246 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Април 2023. НБКМ

372.8 Методика на обучението на отделните учебни предмети

Ключ към успеха за НВО по БЕЛ и математика VII клас. Книги и статии. 2009–2020. 45 загл. Бълг. ез. Март 2023. РБ Пл

54 Химия

Публикации на Лиляна Рохова. Книги и статии. 1966–1986. 17 загл. Бълг. ез. Март 2023. НБКМ

61 Медицина

Музей на медицината към Окръжна болница – Плевен. Книги и статии. 9 загл. Бълг. ез. Март 2023. РБ Пл

65.01 Теория и практика на организацията

Мотивацията на персонала като обект на управленско въздействие. Книги и статии. 2012–2022. 151 загл. Бълг. ез. Юни. 2023. РБ Пл

657 Счетоводство

Проф. Тодор Енчев Тодоров. Дис., книги и статии. 18 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2023. НБКМ

73/76 Изобразителни изкуства

Публикации за художника Генко Генков. Книги и статии. 1923–2006. 70 загл. Бълг. ез. Март 2023. НБКМ

Публикации на Димитър Стойков за плевенски художници. Статии. 76 загл. Бълг. ез. Март 2023. РБ Пл

Публикации на Димитър Стойков за плевенски художници. Статии. 10 загл. Бълг. ез. Май 2023. РБ Пл

745(497.2) Художествени занаяти, български

Занаяти в Плевенския край от 1878 г. до наши дни. Книги и статии. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2023. РБ Пл

78 Музика

Публикации и интервюта на Августина Серафимова, посветени на Плевенската филхармония за периода 2001–2022 г. Книги и статии. 356 загл. Бълг. ез. Февруари 2023. РБ Пл

782.1 Опера

Постановките, поставени от Софийската национална опера и балет за периода 1994–2001; 2004–2022 г. Статии. 194 загл. Бълг. ез. Януари 2023. НБКМ

808.67 Български език

Семантика. Модалност. Синтаксис. Причинно-следствена връзка. Книги и статии. 108 загл. Бълг., англ. и фр. ез. Януари 2023. НБКМ

81'25(497.2) Преводачи – български

Книги, преведени от Боряна Семкова-Вулова. Книги. 1990–2014. 43 загл. Бълг. ез. Януари 2023. НБКМ

883 Украинска литература

Издания на украински език и преводи от украински език, налични във фонда на Националната библиотека. Книги. 765 загл. Укр. ез. Март 2023. НБКМ

886.7 Българска литература

Познавате ли тези сладкодумци? (Асен Босев, Калина Малина, Дора Габе, Елисавета Багряна). Книги и статии. 1945–2021. 119 загл. Бълг. ез. Март 2023. РБ Пл

Публикации за писателката Северина (псевд. на Ружа Драганова Тенева). Книги и статии. 11 загл. Бълг. ез. Февруари 2023. НБКМ

Публикации от и за Кольо Николов. Книги статии. 1960–1990. 112 загл. Бълг. ез. Юли 2023. НБКМ

886.7-1 Преводна литература

Яворовата поезия на английски език. Книги и статии. 37 загл. Англ. ез. Март 2023. НБКМ

908 Краезнание

Село Малчика, община Левски, Плевенска област. Книги и статии. 129 загл. Бълг. ез. Май 2023. РБ Пл

92 Биографични изследвания

Аня Михова. Статии. 1992–2020. 65 загл. Бълг. ез. Април 2023. РБ Пл

Георги Христов Кочев (28 август 1881–30 април 1925). Книги и статии. 9 загл. Бълг. ез. Април 2023. РБ Пл

Георги Яковлев Кирков (24 април 1848–11 април 1929). Статии. 28 загл. Бълг. ез. Март 2023. РБ Пл

Доц. Георги Александров Вълчев. Дис., книги и статии. 1999–2023. 27 загл. Бълг. ез. Юли 2023. НБКМ

Николай, епископ Макариополски. Книги статии. 1952–2023. 33 загл. Бълг. ез. Февруари 2023. НБКМ

Публикации за Златан Дудов. Книги и статии. 12 загл. Бълг. и нем. ез. Март 2023. НБКМ

Публикации от и за Емил дьо Лавеле. Книги и статии. 24 загл. Бълг., рус. и фр. ез. Март 2023. НБКМ

Слави Иванов Боянов. Публикации от и за него. Книги и статии. 1941–2023. 86 загл. Бълг. ез. Март 2023. НБКМ

94 (075.3) История – учебници

Учебници по история. Книги. 1944–1989. 107 загл. Бълг. ез. Юли 2023. НБКМ

943.7 Чехия – история

Празка пролет 1968 г. Публикации от българския периодичен печат 1968–1969. Статии. 1968–1969. 85 загл. Бълг. ез. Май 2023. НБКМ

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБ Пл – Регионална библиотека „Христо Смирненски“, Плевен

Редактор Величка Шардина
v.shardina@nationallibrary.bg

Календар'2024

Януари

1. 135 г. от рождението на Николай Райнов (1889–1954) – български поет, литературен критик, изкуствовед, професор.

2. 145 г. от създаването на Народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив. На 2 ян. 1879 г. е направено първото вписване в първата инвентарна книга на книгохранилището при Дирекцията на народното просвещение в Източна Румелия.

2. 185 г. от рождението на Нешо Бончев (1839–1878) – български литературен критик, педагог.

2. 190 г. от рождението на Тодор Бурмов (1834–1906) – български книжовник, общественик и политик, държавен деец.

4. 215 г. от рождението на Луи Брайл (1809–1852) – френски педагог, създател на азбуката за слепи.

8. 200 г. от рождението на Уилки Колинс (1824–1889) – английски писател, романист.

11. 80 г. от рождението на Татяна Янакиева (1944–) – български библиотековед, доцент, дългогодишен ръководител на Катедрата по библиотекознание, научна информация и културна политика към СУ „Св. Климент Охридски“.

12. 120 г. от рождението на Георги Караславов (1904–1980) – български писател класик.

18. 145 г. от рождението на Александър Балабанов (1879–1955) – български литературен критик и историк, преводач, публицист, професор.

18. 145 г. от рождението на Симеон Радев (1879–1967) – български публицист и литературен критик.

19. 215 г. от рождението на Едгар Алън По (1809–1849) – американски поет и писател.

19. 185 г. от рождението на Пол Сезан (1839–1906) – френски живописец, импресионист.

21. 100 г. от рождението на Катя Попова (1924–1966) – българска оперна певица.

25. 170 г. от рождението на Георги Златарски (1854–1909) – първият български геолог, член на Българското книжовно дружество, член на чуждестранни академии на науките, професор.

25. 150 г. от рождението на Съмърсет Моъм (1874–1965) – английски писател и драматург.

25. 265 г. от рождението на Робърт Бърнс (1759–1796) – шотландски поет.

27. 190 г. от рождението на Дмитрий Менделеев (1834–1907) – руски химик, съставител на периодичната таблица на химичните елементи.

31. 170 г. от рождението на Стефан Стамболов (1854–1895) – български държавник, революционер, журналист и поет.

31. 170 г. от рождението на Михаил Маджаров (1854–1944) – български политик и общественик, публицист, дипломат, член на БКД (дн. БАН).

Февруари

155 г. от излизането на бр. 1 на сатирично-хумористичния вестник „Тъпан“ (1869–1870), на който активно сътрудничи Христо Ботев.

1. 190 г. от рождението на Кузман Шапкарев (1834–1909) – български възрожденски книжовник, фолклорист, редовен член на БКД (дн. БАН).

2. 255 г. от рождението на Иван Андреевич Крилов (1769–1844) – руски писател, сатирик и баснописец.

2. 130 г. от рождението на Георги (Жорж) Папазов (1894–1972) – български художник.

3. 215 г. от рождението на Феликс Менделсон Бартолди (1809–1847) – немски композитор, диригент и пианист.

5. 110 г. от рождението на Уилям Бъроуз (1914–1997) – американски писател.

8. 175 г. от рождението на Иван Евст. Гешов (1849–1924) – български политически и държавен деец, икономист.

9. 185 г. от рождението на Илия Р. Блъсков (1839–1913) – български възрожденски писател, публицист и педагог.

12. 215 г. от рождението на Чарлз Дарвин (1809–1882) – английски естествоизпитател, основоположник на учението за еволюционното развитие на видовете.

14. 170 г. от рождението на Михаил Сарафов (1854–1924) – български обществен, политически и държавен деец.

15. 185 г. от рождението на Райко Жинзифов (1834–1877) – български писател, публицист и общественик.

15. 460 г. от рождението на Галилео Галилей (1564–1642) – италиански астроном, физик и механик.

22. 125 г. от рождението на Дечко Узунов (1899–1986) – български художник.

26. 160 г. от рождението на Антонин Сова (1864–1928) – чешки писател.

29. 120 г. от рождението на Васил Стоилов (1904–1990) – български живописец.

Март

1. 145 г. от рождението на Александър Стамболийски (1879–1923) – български политик и държавник, министър-председател.

1. 125 г. от рождението на Панчо Владигеров (1899–1978) – български композитор и диригент.

1. 85 г. от рождението на Цветан Тодоров (1938–2017) – френски семиотик, лингвист и литературовед от български произход.

2. 200 г. от рождението на Бедржих Сметана (1824–1884) – чешки композитор.

4. 140 г. от рождението на Александър Беляев (1884–1942) – руски писател фантаст.

6. 120 г. от рождението на Ценко Цветанов (1904–1960) – български писател, литературен критик, библиотековед и преводач.

7. 100 г. от рождението на Кобо Абе (1924–1993) – японски писател, драматург, поет и режисьор.

8. 160 г. от излизането на бр. 1 на в. „Будущност“ (1864) в Букурещ, редактиран от Георги С. Раковски.

9. 185 г. от рождението на Модест Мусоргски (1839–1881) – руски композитор.

9. 90 г. от рождението на Юрий Гагарин (1934–1968) – първият космонавт, излязъл в Космоса.

10. 180 г. от рождението на Пабло де Сарасате (1844–1908) – испански цигулар и композитор.

14. 220 г. от рождението на Йохан Щраус-баща (1804–1849) – австрийски композитор, цигулар и диригент.

14. 145 г. от рождението на Алберт Айнщайн (1879–1955) – физик-теоретик, един от създателите на съвременната физика.

18. 180 г. от рождението на Николай Римски-Корсаков (1844–1908) – руски композитор.

18. 150 г. от рождението на Николай Бердяев (1874–1948) – руски философ и публицист.

20. 215 г. от рождението на Николай В. Гогол (1809–1852) – руски писател и комедиограф.

25. 90 г. от рождението на Христо Фотев (1934–2002) – български поет.

28. 95 г. от излъчването на първото българско радиопредаване (1929) от малка радиостанция в София.

28. 95 г. от рождението на Вера Мутафчиева (1929–2009) – български писател и историк, член на Българска академия на науките (БАН).

30. 180 г. от рождението на Пол Верлен (1844–1896) – френски поет.

30. 145 г. от рождението на Стефан Л. Костов (1879–1939) – български драматург.

Април

180 г. от излизането на бр. 1 на сп. „Любословие или периодическо повсеместно списание“ (1844–1846) – първото българско списание, издавано и редактирано от Константин Фотинов в Смирна.

2. 125 г. от рождението на Саздо Иванов (1899–1966) – български учен, физик, професор, първи ректор на Машинно-електротехническият университет в София (дн. Технически университет).

3. 145 г. от обявяването на София за столица (1879).

4. 105 г. от рождението на Веселин Ханчев (1919–1966) – български поет и преводач.

4. 110 г. от рождението на Маргьорит Дюрас (1914–1996) – френска писателка, драматург, режисьор.

6. 120 г. от рождението на Любомир Пипков (1904–1974) – български композитор и музикален педагог, професор.

11. 145 г. от създаването на българската поща (1879). На този ден княз Дон-

дуков-Корсаков публикува „Временни правила по пощенската част в България“, които слагат началото на пощенските съобщения у нас.

13. 1210 г. от смъртта на хан Крум (неизв.–814) – български владетел.

15. 170 г. от рождението на Антон Безеншек (1854–1915) – словенски стенограф и публицист, създател на българската стенография.

16. 145 г. от приемането на Търновската конституция на Княжество България (1879).

16. 180 г. от рождението на Анатол Франс (1844–1924) – френски романист и поет, носител на Нобелова награда за литература (1921).

21. 160 г. от рождението на Макс Вебер (1864–1920) – немски социолог, икономист и историк на културата.

22. 300 г. от рождението на Имануел Кант (1724–1804) – немски класически философ.

22. 140 г. от рождението на Ото Ранк (1884–1939) – австрийски психолог.

22. 135 г. от рождението на Христина Морфова (1889–1936) – българска оперна певица.

23. 460 г. от рождението на Уилям Шекспир (1564–1616) – английски драматург и поет.

23. 125 г. от рождението на Владимир Набоков (1899–1977) – руски писател, поет.

25. 150 г. от рождението на Гулиелмо Маркони (1874–1937) – италиански физик, съизобретател на радиото, Нобелова награда за физика, заедно с Карл Фердинанд Браун (1909).

26. 135 г. от рождението на Лудвиг Витгенщайн (1889–1951) – австрийски философ и логик.

29. 170 г. от рождението на Жюл Анри Поанкаре (1854–1912) – френски математик, физик и астроном.

Май

1. 145 г. от пускането в обръщение на първата българска пощенска марка (1879).

9. 100 г. от рождението на Булат Окуджава (1924–1997) – руски поет и прозаик.

11. 120 г. от рождението на Салвадор Дали (1904–1997) – испански живописец, график и скулптор.

13. 180 г. от рождението на Цанко Дюстабанов (1844–1876) – български революционер, търговец.

15. 105 г. от рождението на Александър Геров (1919–1997) – български поет.

15. 160 г. от рождението на Димитър Матов (1864–1896) – български езиковед, фолклорист и етнограф, деец на Върховния македонски комитет.

18. 110 г. от рождението на Борис Христов (1914–1993) – български оперен певец.

19. 140 г. от рождението на Димо Кьорчев (1884–1928) – български политик, литературен критик и публицист.

20. 225 г. от рождението на Оноре дьо Балзак (1799–1850) – френски писател класик.

21. 165 г. от рождението на Джером К. Джером (1859–1927) – английски писател и драматург.

22. 165 г. от рождението на Артър Конан Дойл (1859–1930) – английски писател, класик на криминалния жанр.

25. 155 г. от рождението на Г. П. Стаматов (1869–1942) – български писател.

27. 130 г. от рождението на Дашиъл Хамет (1884–1961) – американски автор на детективски романи и разкази.

28. 175 г. от рождението на Никола Обретенков (1849–1939) – български обществен и политически деец, участник в националноосвободителното движение.

31. 205 г. от рождението на Уолт Уитман (1819–1892) – американски поет.

Юни

1. 220 г. от рождението на Михаил Глинка (1804–1857) – руски композитор.

2. 310 г. от рождението на Кристоф Глук (1714–1787) – немски композитор.

6. 225 г. от рождението на Александър Пушкин (1799–1837) – руски писател класик.

6. 425 г. от рождението на Диего Родригес да Силва-и-Веласкес (1599–1660) – испански живописец.

11. 160 г. от рождението на Рихард Щраус (1864–1949) – немски композитор и диригент.

12. 120 г. от рождението на Атанас Далчев (1904–1978) – български поет, преводач и есеист.

22. 60 г. от рождението на Дан Браун (род. 1964–) – американски писател на трилъри.

23. 135 г. от рождението на Анна Ахматова (1889–1966) – руска поетеса.

24. 170 г. от рождението на Лука Касъров (1854–1916) – български лексикограф, публицист и енциклопедист, автор на първия български енциклопедичен речник.

25. 115 г. от рождението на Димитър Димов (1909–1966) – български писател и драматург.

28. 110 г. от атентата в Сараево, повод за започването на Първата световна война (1914–1918).

Юли

1. 220 г. от рождението на Жорж Санд (1804–1876) – френска белетристка и общественичка.

4. 220 г. от рождението на Натаниъл Хоторн (1804–1864) – американски писател.

5. 135 г. от рождението на Жан Кокто (1889–1963) – френски поет, беле-

трист, драматург и художник.

6. 95 г. от рождението на Тончо Жечев (1929–2000) – български литературен критик и историк.

7. 140 г. от рождението на Лион Фойхтвангер (1884–1958) – немски писател.

9. 190 г. от рождението на Ян Неруда (1834–1891) – чешки писател.

10. 145 г. от рождението на Никола Маринов (1879–1948) – български живописец.

11. 160 г. от рождението на Петър Дънов (1864–1944) – български теолог и философ.

12. 140 г. от рождението на Амедео Модилиани (1884–1958) – италиански живописец.

12. 120 г. от рождението на Пабло Неруда (1904–1973) – чилийски поет, общественик и дипломат.

15. 170 г. от рождението на Васил Радославов (1854–1929) – български политик, юрист, член на БКД (дн. БАН).

15. 105 г. от рождението на Айрис Мърдок (1919–1999) – ирландско-британска писателка и философ.

17. 55 г. от рождението на Мария Лалева (род. 1969–) – българска писателка.

19. 190 г. от рождението на Едгар Дега (1834–1917) – френски живописец, график и скулптор.

20. 720 г. от рождението на Франческо Петрарка (1304–1374) – италиански ренесансов поет.

21. 235 г. от рождението на Васил Априлов (1789–1847) – български възрожденски просветен деец и книжовник.

21. 135 г. от рождението на Ърнест Хемингуей (1899–1961) – американски писател и публицист, носител на Нобелова награда за литература (1954).

24. 170 г. от рождението на Константин Иречек (1854–1918) – чешки историк и славист, професор, почетен член на БКД (дн. БАН).

24. 180 г. от рождението на Иля Репин (1844–1930) – руски художник.

24. 65 г. от рождението на Здравка Ефтимова (1959–) – българска писателка, преводачка.

28. 185 г. от рождението на Васил Д. Стоянов (1839–1910) – български филолог и просветител, един от основателите на БКД (дн. БАН), директор на Народната библиотека в София (1883–1894).

28. 145 г. от излизането на бр. 1 на „Държавен вестник“ (1879).

28. 80 г. от рождението на Донка Правдомирова (1944–) – български библиограф, професор.

28. 200 г. от рождението на Александър Дюма-син (1824–1895) – френски писател.

31. 120 г. от рождението на Камен Калчев (1914–1988) – български писател.

31. 110 г. от рождението на Луи дьо Фюнес (1914–1983) – френски актьор, сценарист и режисьор.

Август

1. 205 г. от рождението на Херман Мелвил (1819–1891) – американски писател.
4. 165 г. от рождението на Кнут Хамсун (1859–1952) – норвежки писател, носител на Нобелова награда за литература (1920).
7. 120 г. от рождението на Ралф Бънч (1904–1971) – американски политолог, дипломат и активист за граждански права, носител на Нобелова награда за мир (1950) за посредничество в Близкоизточния конфликт.
8. 90 г. от рождението на Марин Ковачев (1934–2016) – български краевед, професор, създател на Катедрата по библиотекознание, библиография и научна информация към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.
9. 50 години от погребението на писателката Яна Язова (1912–1974).
11. 170 г. от рождението на Михалаки Георгиев (1854–1916) – български писател.
13. 210 г. от рождението на Андерс Йонас Ангстрьом (1814–1874) – шведски физик.
27. 150 г. от рождението на Карл Бош (1874–1940) – германски химик и индустриалец, носител (съвм. с Фридрих Бергиус) на Нобелова награда за химия (1931).
27. 70 год. от рождението на Петър Величков (1954–) – български литературен историк, редактор на сп. „Библиотека“ (от 1998 г.), д-р по книгознание на СУ „Св. Климент Охридски“.
28. 275 г. от рождението на Йохан Волфганг фон Гьоте (1749–1832) – немски поет, мислител и естественик.
29. 105 г. от рождението на Пеньо Русев (1919–1982) – български писател, литературен историк и критик, съосновател на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.
30. 105 г. от рождението на Александър Вутимски (1919–1943) – български поет.

Септември

3. 165 г. от рождението на Жан Жорес (1859–1914) – френски политик и общественик.
4. 215 г. от рождението на Юлиус Словацки (1809–1849) – полски поет.
4. 200 г. от рождението на Антон Брукнер (1824–1896) – австрийски композитор.
10. 75 г. от рождението на Виктор Пасков (1949–2009) – български писател, музикант, кинодраматург.
13. 150 г. от рождението на Арнолд Шонберг (1874–1951) – австрийски композитор.
14. 175 г. от рождението на Иван Павлов (1849–1951) – руски физиолог.
15. 105 г. от рождението на Николай Хайтов (1919–2002) – български писател.
15. 235 г. от рождението на Джеймс Фенимор Купър (1789–1851) – американски писател.
16. 120 г. от рождението на Николай Островски (1904–1936) – руски съвет-

ски писател.

19. 135 г. от рождението на Чавдар Мутафов (1889–1954) – български беле-
трист, художествен критик и есеист, архитект.

20. 165 г. от рождението на Никола Начов (1859–1940) – български писател,
историограф, библиограф и етнограф, автор на първата българска отраслова
библиография, академик.

21. 120 г. от рождението на Стоян Венев (1904–1989) – български живописец
и карикатурист.

26. 145 г. от рождението на Петко Ю. Тодоров (1879–1916) – български беле-
трист и драматург.

29. 160 г. от рождението на Мигел де Унамуно (1864–1936) – испански фи-
лософ и писател.

30. 155 г. от подписването на учредителния протокол за основаването на
БКД (от 1911 г. БАН) в Браила (1869).

30. 100 г. от рождението на Труман Капотти (1924–1984) – американски писател.

Октомври

190 г. от рождението на Любен Каравелов, български писател (1834–1879) –
български писател, публицист, революционер.

2. 120 г. от рождението на Греъм Грийн (1904–1991) – английски писател.

3. 205 г. от рождението на Евлоги Георгиев (1819–1897) – български общест-
венник, търговец и банкер, дарил средства и терен за построяване на Софий-
ския университет „Св. Климент Охридски“.

4. 210 г. от рождението на Жан Франсоа Миле (1814–1875) – френски худож-
ник и график.

5. 160 г. от рождението на Жан Луи Люмиер (1864–1948) – френски изобре-
тател и кинорежисьор, родоначалник на киното.

6. 1010 г. от смъртта на Самуил (неизв.–1014), български цар.

8. 160 г. от рождението на Бранислав Нушич (1864–1938) – сръбски писа-
тел-хуморист.

9. 150 г. от рождението на Николай Ръорих (1874–1947) – руски художник,
поет, философ.

15. 165 г. от рождението на Александър Теодоров-Балан (1859–1959) – бъл-
гарски библиограф, езиковед, литературен историк, академик.

15. 190 г. от рождението на Петър Оджакوف (1834–1900) – български юрист,
фолклорист и публицист, член на БКД (дн. БАН).

15. 180 г. от рождението на Фридрих Ницше (1844–1900) – немски философ.

15. 210 г. от рождението на Михаил Лермонтов (1814–1841) – руски поет и
писател.

16. 170 г. от рождението на Оскар Уайлд (1854–1900) – ирландски писател и
драматург.

20. 170 г. от рождението на Артюр Рембо (1854–1891) – френски поет.

24. 95 г. от рождението на Йордан Радичков (1929–2004) – български писа-

тел и драматург.

29. 70 г. от рождението на Лий Чайлд (1954) – британски писател на трилъри.

30. 140 г. от рождението на Павел Орешков (1884–1953) – български книговед, библиограф и библиотекар, главен библиотекар в Народната библиотека в София (1929–1934).

Ноември

1. 160 г. от рождението на Стефан Жеромски (1864–1925) – полски писател.

7. 155 г. от излизането на бр. 1 на в. „Свобода“ (1869) – орган на революционната българска емиграция, редактиран от Любен Каравелов, Букурещ.

9. 110 г. от рождението на Павел Вежинов (1914–1983) – български писател.

10. 265 г. от рождението на Йохан Фридрих Шилер (1759–1805) – немски поет, драматург и естет.

15. 80 г. от рождението на Ставри Калинов (1944–2023) – български скулптор и художник.

18. 85 г. от рождението на Маргарет Атууд (1939–) – канадска писателка, поетеса, литературен критик, носител на наградата „Букър“ (2019).

19. 135 г. от рождението на Димитър Шишманов (1889–1945) – български белетрист, журналист, публицист, държавник.

20. 120 г. от рождението на Орлин Василев (1904–1977) – български писател и драматург.

21. 330 г. от рождението на Волтер (1694–1778) – френски писател, философ, историк.

24. 165 г. от рождението на Радко Димитриев (1859–1918) – български военен деец и дипломат.

24. 160 г. от рождението на Анри дьо Тулуз-Лотрек (1864–1901) – френски живописец.

30. 150 г. от рождението на Уинстън Чърчил (1874–1965) – английски държавник.

Декември

3. 135 г. от рождението на Стоян Загорчинов (1889–1925) – български писател.

6. 180 г. от рождението на Петко Киряков – капитан Петко войвода (1844–1900) – български революционер.

6. 100 г. от рождението на Павел Матев (1924–2006) – български поет и политик.

8. 150 г. от излизането на бр. 1 на в. „Знаме“ (1874–1875), редактиран от Христо Ботев, Букурещ.

14. 135 г. от рождението на Христо Ясенов (1889–1925) – български поет.

16. 130 г. от рождението на Николай Хрелков (1894–1950) – български поет.

21. 385 г. от рождението на Жан Расин (1639–1699) – френски драматург.

24. 225 г. от рождението на Иван Селимински (1799–1867) – български въз-

рожденец, общественик и лекар, организатор на доброволческите български отряди през Кримската война.

26. 120 г. от рождението на Алехо Карпентер (1904–1980) – кубински белетрист.

28. 115 г. от рождението на Никола Вапцаров (1909–1942) – български поет.

29. 215 г. от рождението на Уилям Гладстон (1809–1898) – английски държавник и политически деец.

31. 130 г. от рождението на Анна Каменова (1894–1982) – българска писателка.

31. 155 г. от рождението на Анри Матис (1869–1954) – френски живописец, график и скулптор.

През 2024 г. се навършват:

1380 г. от рождението на кан Аспарух (Исперих) – първи кан на славянобългарската държава (644–701).

1160 г. от рождението на Симеон I Велики (864–927) – български княз и цар, царуването му е период на културен разцвет, наречен по-късно Златен век на българската култура.

620 г. от смъртта на Патриарх Евтимий Търновски (1330–1404) – старобългарски писател и религиозен деец.

285 г. от рождението на Софроний Врачански (1739–1813) – български духовник, врачански епископ, народен будител и пръв последовател на делото на Паисий Хилендарски.

225 г. от рождението на Петър Берон (1799–1871) – български лекар, стопански и просветен деец, дарител, учен-енциклопедист, педагог, философ, автор на „Рибния буквар“.

210 г. от рождението на Захарий Княжески (1814–1877) – български учител и просветен деец, фолклорист.

200 г. от издаването на първия български буквар „Рибен буквар“ от д-р Петър Берон (1824).

190 г. от рождението на Драган В. Манчов (1834–1908) – български книгоиздател, печатар и автор на учебници.

190 г. от рождението на Съба Вазова (1834–1912) – българска общественичка, автор на поетични и прозаични творби, майка на Народния поет Иван Вазов.

155 г. от рождението на Никола Зограф (1869–1931) – български просветен деец и революционер.

155 г. от издаването на вестник „Свобода“ (1869–1872), под редакцията на Любен Каравелов, Букурещ.

155 г. от излизането на бр. 1 на сп. „Летоструй“ (1869–1876), редактирано от Христо Г. Данов и Янко Ковачев, Пловдив.

130 г. от първото издание на „До Чикаго и назад“ от Алеко Константинов (1894).

130 г. от издаването на романа „Под игото“ на Иван Вазов, който през 1894 г. излиза като самостоятелна книга.

70 г. от излизането на бр. 1 на сп. „Библиотека“, издание на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (1954).

Световни десетилетия под егидата на ООН и ЕС:

2014–2024 г. – Международно десетилетие на устойчива енергия за всички.

2015 –2024 г. – Международно десетилетие на хората от африкански произход.

2016–2025 г. – Трето десетилетие на индустриалното развитие на Африка.

2016–2025 г. – Десетилетие на действие на ООН относно храненето.

2018–2027 г. – Трето десетилетие на ООН за изкореняване на бедността.

2018–2028 г. – Международно десетилетие за действие „Вода за устойчиво развитие“.

2019 –2028 г. – Десетилетие на семейното земеделие.

2019 –2028 г. – Десетилетие на мира в памет на Нелсън Мандела.

2021 –2030 г. – Десетилетие на науката за океана за устойчиво развитие.

2021 –2030 г. – Десетилетие на ООН за възстановяване на екосистемите.

2021 –2030 г. – Четвърто международно десетилетие за изкореняване на колониализма.

2021 –2030 г. – Второ десетилетие на действие за пътна безопасност.

2022 –2032 г. – Международно десетилетие на местните езици.

Изработи Силвия Цветкова

Отдел „Методичен“

Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“,
ЗА 2024 г.

Име. Презиме. Фамилия

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSE, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

**Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**

